

Sfera Politicii

104

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XI, 2003

Cuprins

Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
ANNELI UTE GABANYI
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
VLADIMIR TÎSMĂNEANU
G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactori șefi-adjuncți:

DAN PAVEL
IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:

LIVIU STOICA

Colectivul redacțional:

ADRIAN CIOROIANU
LAURENȚIU ȘTEFAN SCALAT
VALENTIN STAN

Adresa Redacției:

Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.

București, România

Tel/Fax: 01 312 84 96,

01 212 76 61

(Attn Viorela Mareș);

E-mail: sfera@totalnet.ro

<http://www.sfera.50megs.com>

2. *Editorial*

Ion Bulei

Constituțiile românilor

5. *Politică internă*

Iulia Huiu

Revizuirea Constituției.
Radiografie parlamentară

9.

Paul Filip Ciucur

Revizuirea Constituției –
pasul înainte

12.

Dorina Claudia Buta

Președinția României ca
fapt instituțional

18. *Politică internațională*

**Sorin Matei
Peter Monge**

Globalization, Communi-
cation, and Democracy
between 1989-1999

25.

Gheorghe Cîșcai

Criza relațiilor transatlantice

29.

George Surugiu

Mass-media contemporană
și mitul obiectivității

32. *Dezbateri*

Dan Oprescu

Crisis of the Hungarian
“Status” Law (I)

39.

Vlad Flonta

Încă un tigru de hârtie?

42.

Florin Ciornei

PNA – bilanț la 1 an

46. *Eseu*

Paul Blendea

Lideri și *leadership* în
context românesc

50.

Vasile Nazare

Partidele și modernizarea
politică

56.

Mihai Chioveanu

În căutarea fascismului
generic

63. *Recenzii*

Lecturi recente

Fareed Zakaria, *The Future of
Freedom: Illiberal Democracy at
Home and Abroad*

**Revistă recunoscută
de CNCSIS**

Revista Sfera Politicii apare cu sprijinul
NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Constituțiile românilor

ION BULEI

Starting with the first Romanian Constitution – Cuza Status from 1864 going through to the Romanian Constitution in 1991, the article is focused on the evolution, context and problematic concerning the fundamental law in Romania. Theoretically it reflects the European juridical evolution even that the law was more invocated than respected under the dictatorial regimes (between 1938 and 1989).

Am putea zice că prima Constituție dată de români și care a și funcționat a fost Statutul lui Cuza din 2 iulie 1864, care modifică Convenția de la Paris din 1858. Până atunci în spațiul românesc au fost proiecte, precum “Constituția cărvunarilor” din 1822 sau proiectele boierimii din anii 1827-1828, au fost (ceea ce am putea numi un fel de constituții), Regulamentele Organice, introduse de ocupația rusească în 1831 și care au și constituit baza juridică de funcționare a Principatelor Române până când Europa a dat acestor țări o altă reglementare la Conferința de la Paris în 1858. Statutul lui Cuza este deci prima Constituție dată de un Domn român. Ea este urmată, doi ani mai târziu, la 1 iulie 1866, de prima Constituție românească întocmită de reprezentanții legitimi ai națiunii române pe baza principiului câștigat de Alexandru I. Cuza în 1864, prin care se recunoștea suveranitatea interioară a României. Este o Constituție dată printr-un acord de voință între Adunarea Deputaților, reprezentând națiunea și suveran. Textul de bază pe care făuritorii noii Constituții l-au urmat îndeaproape a fost Constituția belgiană din 1831. În acele vremi tulburi, când Unirea din 1859 era amenințată (tocmai izbucnise și războiul austro-prusac) n-a fost timp pentru elaborări proprii, cu toate că în țară exista deja o școală juridică, nu numeroasă, dar cu oameni bine pregătiți în școlile Apusului. Alegerea Constituției belgiene ca model a fost inspirată (unii oameni politici români și visau să transforme România într-o “Belgie a Orientului”). Era în multe privințe Constituția cea mai înaintată și cea mai echilibrată din Europa. O constituție chintesență a modelelor francez, englez și american, modele în circulație și din care s-au inspirat toate constituțiile europene din veacul al 19-lea. Constituția din 1866 introduce trei principii

fundamentale: principiul suveranității naționale, potrivit căruia toate puterile emanau de la Națiune, principiul guvernării reprezentative, după care Națiunea nu poate guverna decât prin delegați, și principiul separării puterilor în stat: legislativă, executivă și judecătorească, ai căror titulari erau independenți unii de alții. Puterea legislativă era exercitată de Parlament (bicameral) și de către rege. Numai acordul de voințe al celor trei ramuri ale puterii legislative, Adunarea Deputaților, Senat și rege asigura introducerea și funcționarea legislației. Puterea judecătorească era formal independentă de celelalte două. Nici o jurisdicție nu se putea crea decât în virtutea unei legi. Curtea de Casație avea drept de a cenzura actele administrative la cererea unui recurent, proclamând, dacă era cazul, ilegalitatea lor (s-a întâmplat în martie 1912, când a fost respinsă legea tramvaielor, adusă de guvernul P.P. Carp, obligându-l pe acesta să demisioneze). Puterea executivă avea ascendent asupra celorlate două (potrivit principiului liberal al separării puterilor cele trei puteri trebuiau să aibă o forță egală, pentru a evita supremația uneia asupra celorlalte). Ea era asigurată de suveran și de miniștri (până la 15 martie 1881, când România s-a proclamat regat, suveranul avea titlul de Domn). Prin Constituție, regele era irevocabil, în sensul că puterile lui erau pe viață și erau ereditare și era inviolabil în sensul că nu era răspunzător nici pentru actele sale personale. Principiul inviolabilității avea și reversul său. Actele regelui nu aveau nici o putere decât dacă erau contrasemnate de un ministru. În intenția legiutorilor de la 1866, dar și a acelor de mai târziu, regele urma a fi un element ponderator între cele trei puteri, temperându-le excesele, un element care să reprezinte principiul colaborării puterilor. Regele era deasupra partidelor planând

deasupra pasiunilor politice. Rațiunea de a fi a suveranului era astfel foarte limpede exprimată de constituționalii de la 1866: asigurarea stabilității întregului sistem constituțional. Nu întâmplător suveranul era străin, pentru a curma rivalitățile interne pentru domnie. Și nu întâmplător era dintr-o familie domnitoare din Europa (în cazul lui Carol I din familia Hohenzollern-Sigmaringen ce se afla pe tronul Germaniei). Aceasta fusese una din dolanțele cele mai însemnate ale Divanurilor ad-hoc din 1857. Ei sperau că un principe străin, dintr-o casă domnitoare din Apus, prin prestigiul familiei din care provenea și, de ce nu, prin sprijinul acesteia, le putea fi de folos în dobândirea independenței și în păstrarea ei. Și în momentele de criză din Europa anilor de domnie ai lui Carol I calculul oamenilor politici români s-a dovedit exact. În aceeași idee, a asigurării unei stabilități politice, Constituția de la 1866 introduce principiul eredității în desemnarea monarhului. Puterea executivă era exercitată de guvern și rege, care desemna primul ministru, aproba lista miniștrilor, primea jurământul lor. Cu mandat regal, regele putea proroga sau dizolva parlamentul. Acesta din urmă, pe de altă parte, putea da vot de blam unui ministru sau întregului guvern, cum s-a și întâmplat la 12 februarie 1901 sau la 17 ianuarie 1922.

Constituția din 1866 a fost modificată în octombrie 1879, pentru a încorpora Dobrogea, înscrie independența țării și naturalizarea evreilor. Apoi, în 1884, pentru a include în prevederile sale transformarea României în Regat și lărgirea dreptului de vot. În 1917, în plin război, Constituția e revizuită din nou, prin introducerea principiului exproprierii și al votului universal. O modificare substanțială suferă Constituția în martie 1923, după realizarea deplinei unități a statului român, când sunt înlocuite 20 de articole, se adaugă 7 noi, alte 25 suferă modificări de redactare sau primesc adaosuri (doar 76 sunt menținute întocmai). Modificarea din 1923 e o sinteză între prevederile din 1866 și acelea introduse în 1917. Se introduce votul universal, egal, direct și secret, se așează interesul public înaintea celui individual și se proclamă libertăți cetățenești în spiritul democratic al vremii. În sistemul politic rolul esențial îl are, mai evident decât în 1866, parlamentul, rămas bicameral, care avea drept de control al puterii executive până la a cere urmărirea miniștrilor și trimiterea lor înaintea Curții de Casație și Justiție. Puterea executivă era încredințată regelui și guvernului. Prerogativele regelui rămăneau cele stabilite în 1866, dar ele erau practic diminuate, ca urmare a creșterii rolului Parlamentului ales prin vot universal. Cresc, de asemenea, prerogativele Curții de Casație și Justiție. Cu modificările ei importante din 1923, Constituția României era una

dintre cele mai avansate din Europa acelor ani. Răspundea unei necesități istorice și asigura cadrul necesar dezvoltării statului național unitar. Partidele care n-au acceptat modificările din 1923 (confruntarea politică e intensă), au guvernat apoi pe baza ei, iar în anii când a fost atacată de forțele de dreapta, au militat pentru apărarea Constituției. În practică prevederile Constituției au fost adeseori neaplicate sau încălcate. Interzicerea unor organizații politice, introducerea stării de asediu și a cenzurii au fost tot atâtea abateri evidente de la prevederile importantului act fundamental. În ansamblu, însă, Constituția a constituit un argument puternic pentru aducerea la ordine a celor tentați s-o încalce și a asigurat cadrul legal de desfășurare a democrației române, atât cât a fost. Nu trebuie uitat că posibilitatea aplicării ei a fost puternic afectată de un context internațional nefericit. Un context care favorizează și presupune și un alt regim politic, acela al monarhiei autoritare a lui Carol II, susținut legal de o nouă Constituție, operă a lui Istratie Micescu, pe baza sugestiilor date de Carol. Acest nou act legislativ e publicat la 20 februarie 1938 și aprobat prin plebiscit la 24 februarie. Prin cele 8 titluri și 100 articole, noua Constituție consacră principiul supremației regelui și suprimă separația puterilor. Puterea legislativă era exercitată de rege prin intermediul parlamentului bicameral, limitat doar la legiferare și având un caracter corporativ. Puterea executivă o exercită tot regele, prin guvern, numit și revocat de el, fără răspundere politică față de parlament. Libertățile și drepturile cetățenești sunt restrânse considerabil. În fapt suntem sub o dictatură, aceea a regelui. De la monarhia parlamentară se trecuse la dictatura monarhică. Constituția din 1938 e suspendată la 5 septembrie 1940 de însuși regele Carol II, care, o zi mai târziu, abdică în favoarea fiului său Mihai, trecând puterea generalului Ion Antonescu, sub a cărui dictatură noul rege nu va mai fi decât un element decorativ. Antonescu n-a mai condus țara după o Constituție, ci cu decrete-legi. S-a revenit la un regim constituțional după 23 august 1944, dar în condițiile de ocupație a țării de către trupele sovietice, care au și adus un alt regim, cel comunist. Prima Constituție pe care și-o dă acest regim este aceea din 13 aprilie 1948. O copie după Constituția sovietică din 1936, care consfințea transformarea țării în republică populară, creată “prin lupta dusă de popor în frunte cu clasa muncitoare împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului” și stabilea principiile construirii socialismului în România și noile organe ale puterii de stat. Patru ani mai târziu, la 24 septembrie 1952, Marea Adunare Națională (parlamentul unicameral în acei ani) votează o altă Constituție, “a construirii socialismului”, care face bilanțul trans-

formărilor societății românești din punct de vedere economic, social și politic, consacră rolul dominant al sectorului socialist în economia națională și statuează Partidul Muncitoresc Român (noul nume al PCR după 1948) drept “forța politică conducătoare” atât “a organizațiilor celor ce muncesc”, cât și a organelor și instituțiilor de stat. Mai încheagată juridic și cu un conținut mai amplu este noua Constituție din 21 august 1965, modificată de 10 ori în anii succesivi, care schimbă titulatura statului din republică populară în republică socialistă, statua existența economiei bazată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, rolul conducător al PCR (se revine la vechiul nume) în întreaga viață a societății și propunea “conducerea colectivă” ca principiu călăuzitor al vieții de stat. Punerea în practică a acestei Constituții va fi la bunul plac al familiei Ceaușescu.

La o practică constituțională reală se revine abia după revoluția din 1989, prin adoptarea la 21 noiembrie 1991 a unei Constituții care proclamă România drept “stat de drept, democratic și social, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”. O serie de prevederi constituționale anterioare comunizării României sunt reluate și se pune un acord între starea de drept din România și aceea existentă în Occidentul Europei. România se întoarce în Europa și constituțional.

Dezvoltarea constituțională a statului român este o parte componentă a modernizării sale și a istoriei sale supusă mereu frământărilor. Teoretic, ea a reflectat evoluția juridică europeană, dar, în perioada dictaturilor, între 1938 și 1989, modelul democratic european n-a mai fost punct de referință, iar în perioada anterioară celui de al doilea război mondial, practic aplicarea Constituției a luat forme autohtone în care legea a fost mai mult invocată decât respectată. Căpătarea clientele electorale pentru partidele care s-au aflat la guvernarea țării a avut întâietate față de orice lege, inclusiv față de Constituție. Respectul acesteia era strigătul partidelor în opoziție, nu când se aflau la guvern. Procesul de modernizare a rămas neterminat în spațiul sud-est european și moravurile au rămas și ele legate în primul rând de interese personale și de grup și nu de interesul general, invocat dar nu și luat în considerație. Sub presiunea valurilor istoriei starea de drept a fost în acest spațiu prea mult legată și prea adesea subordonată influențelor politice. Este de sperat o mai corectă reșezare a normelor juridice cu năravurile oamenilor într-o Europă unită a viitorului imediat.

SEMNAL

Alexandru Zub, Flavius Solomon
(editori)

Sovietization in Romania and Czechoslovakia. History, Analogies, Consequences

Editura: Polirom

Anul apariției: 2003

Descriere

Realizat prin colaborarea Institutului istoric „A.D. Xenopol” din Iași și un colectiv de autori cehi, volumul este o culegere de studii (în engleză, franceză și germană) asupra regimurilor comuniste din România și Cehoslovacia, încercând să pună în perspectivă caracteristicile fiecărui dintre cele două modele de experiență istorică. Accentul este pus asupra perioadelor de maximă opresiune a drepturilor cetățenești impusă de o putere străină, ceea ce a produs întregul fenomen al „sovietizării”. ■

Pierre Manent

O filozofie politică pentru cetățean

Editura: Humanitas

Anul apariției: în curs de apariție

Descriere

Cunoscut publicului din România prin lucrări precum *Istoria intelectuală a liberalismului* sau *Cetatea omului*, Pierre Manent ne oferă acum o familiarizare cu marile teme ale filozofiei politice contemporane: problema teologico-politică și regimul separației moderne, națiunea și definiția politică a Europei, războaiele secolului XX, drepturile omului și piața liberă, chestiunea comunismului și nazismului, dreptul și morala.

Manent pornește de la relația dintre regimul democratic și forma pe care națiunea a oferit-o democrației din secolul al XIX-lea până în ultima parte a secolului XX. „Marea iluzie” a timpurilor noastre este aceea că, desprinsă de națiune, democrația va fi „pură”, eliberată de orice rațiune politică și că ea va domni fără drept de apel asupra legilor și asupra moralei. ■

ION BULEI - profesor universitar în cadrul Facultății de Istorie a Universității București. A publicat numeroase articole, studii și lucrări de istorie modernă și contemporană a României (*Conservatori și conservatorism în România, Scurtă istorie a românilor, Democrația la români - 1866-1938 etc.*).

Revizuirea Constituției. Radiografie parlamentară

IULIA HUIU

The article represents an analysis of the debates on the Constitutional amendments project within the Chamber of Deputies, presenting both the factual, numerical data (members of the Constitutional Commission, modifications and other relevant data) and the position of each Parliamentary Group. In the same time the article tries to emphasize the most important aspects of the Constitutional debates both from the political and the legal point of view and underlines its significance as the first project meant to revise the Romanian post-communist Constitution.

I. Preambul

Deși cerută la scurt timp după intrarea în vigoare a Constituției României aprobată prin referendumul din data de 8 decembrie 1991, revizuirea constituțională s-a lăsat așteptată aproape 12 ani. Deficiențele actualului text al Constituției, pe care unii le-au sesizat de la bun început, și-au făcut simțită din plin “influența” în toată această perioadă. Așa cum este și firesc, practica a fost cea care, în ultimă instanță, a scos în evidență caracterul ambiguu, interpretabil al unor prevederi constituționale, precum și alte omisiuni, neclarități sau erori ale textului legii fundamentale. “Lipsurile” din actuala Constituție și, prin urmare, consecințele lor au fost dintre cele mai diverse și au avut grade diferite de importanță. Capitolul cel mai “încercat”, dar nu singurul, a fost (și este în continuare) cel al reglementării relației între puterile statului. Necesitatea revizuirii Constituției rezultă atât din lecțiile trecutului, cât și din perspectiva evoluțiilor preconizate la nivel european și euro-atlantic. Prin urmare, revizuirea legii fundamentale vine ca răspuns la două imperative: pe de o parte clarificarea prevederilor confuze, corectarea celor care au fost invalidate de practică și întărirea unor principii democratice, iar pe de altă parte adaptarea la noile realități europene și mondiale, în perspectiva aderării României la NATO și Uniunea Europeană.

Semnificația revizuirii este una multiplă. Este, în primul rând, un act de voință politică, rezultat în urma discuțiilor și acordului partidelor parlamentare. În același timp, ne aflăm în fața unui moment de “politică constituțională”, de rescriere a unei părți din regulile jocului politic.¹ În principiu, isto-

ria postdecembristă a României a cunoscut trei momente de politică constituțională: unul în decembrie 1989 – începutul anului 1990 când au fost redefinite instituțiile statului într-o primă fază; următorul în decembrie 1991 când a intrat în vigoare noua Constituție a României; în fine, cel de-al treilea se consumă acum, o dată cu revizuirea Constituției. Singurul demers anterior de modificare a Constituției, care nu s-a finalizat însă, aparținuse liberalilor. Aceștia vizau garantarea constituțională a proprietății și au recurs la procedura inițiativei cetățenești prin strângerea a 500.000 de semnături.² Dacă administrația Constantinescu a ratat inițierea unei reforme constituționale, la începutul noii legislaturi revizuirea Constituției a devenit o prioritate acceptată ca atare de majoritatea partidelor parlamentare. Din punct de vedere juridic, este pentru prima dată când Parlamentul dezbată o lege constituțională.³ Momentul este cu atât mai important cu cât ordinea de drept statală este o construcție în trepte, iar pe cea mai înaltă dintre ele se află Constituția, legea fundamentală ce reglează producerea normelor generale de drept.⁴

Aceste argumente ne îndreptățesc să acordăm o atenție aparte dezbaterilor care au avut loc în Camera Deputaților – prima cameră sesizată pentru discutarea proiectului de revizuire, urmărind atât aspectele cantitative, cât mai ales calitative.

II. Date statistice privind modificarea Constituției la Camera Deputaților

Prin Hotărârea Parlamentului României nr. 23 din 25 iunie 2002 a fost constituită Comisia pentru elaborarea propunerii legislative privind revizuirea unor texte din Constituția României. Inițiativa

de revizuire a aparținut parlamentarilor, în conformitate cu acordul politic încheiat între partidele reprezentate în Parlament, cărora li s-a adăugat și grupul minorităților naționale. Comisia a fost alcătuită din 22 deputați și senatori⁵ cu drept de vot, un reprezentant desemnat de Președintele României, un membru al Guvernului și Avocatul Poporului. Lucrările Comisiei s-au desfășurat cu participarea tuturor Grupurilor Parlamentare cu excepția PRM – respectiv PSD (Social – Democrat și Umanist), PNL, PD, UDMR și minorități naționale. Reprezentantii PRM s-au retras de la ședințele de lucru ale Comisiei, fiind prezenți doar la întâlnirea Comisiei la care a luat parte și Președintele României.

Comisia a depus proiectul de revizuire însoțit de 233 semnături ale deputaților și 94 ale senatorilor inițiatori, la Birourile permanente ale celor două Camere, care l-au pus la dispoziția partidelor politice și grupurilor parlamentare semnatare ale acordului politic, pentru inițierea revizuirii Constituției în condițiile art. 146 alin (1) din Constituție.⁶ Consiliul Legislativ a avizat favorabil propunerea legislativă prin Avizul nr. 541 din 5 aprilie 2003. Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra constituționalității propunerii legislative prin decizia nr. 148 din 16 aprilie 2003. Comisia a prezentat, la data de 12 mai 2003, propunerea de revizuire Biroului Permanent al Camerei Deputaților, în calitate de Cameră primă sesizată, în vederea declanșării procedurilor parlamentare. Ulterior, textul propunerii legislative a fost pus de acord de către Comisie cu avizul Consiliului Legislativ și cu Decizia Curții Constituționale, în vederea depunerii de amendamente. În termenul stabilit de Biroul Permanent al Camerei Deputaților au fost depuse un număr de 254 de amendamente, dintre care 34 au fost acceptate de către Comisie, 210 respinse, iar la 10 inițiatorii au renunțat. Din punctul de vedere al procesului legislativ, propunerea de revizuire urmează așadar traseul oricărei propuneri legislative fiind supusă dezbaterii mai întâi într-una dintre cele două Camere, trecând ulterior la cealaltă și urmând în final procedura de mediere, în cazul adoptării unor texte divergente.

Propunerea de revizuire a intrat în discuția plenului Camerei Deputaților la data de 18 iunie 2003 când s-au consumat dezbaterile generale și a fost adoptată la data de 30 iunie 2003 cu 254 de voturi pentru din toți atâția prezenți. Deputații PRM nu au participat la vot.⁷ Pe parcursul dezbaterilor, ședința a fost prezidată de vicepreședintele Camerei Deputaților, Viorel Hrebenciuc, deoarece președintele Camerei, Valer Dorneanu a fost și președintele

Comisiei pentru redactarea propunerii de revizuire.

Au depus amendamente atât guvernul, grupurile parlamentare, cât și parlamentari în nume propriu. Dintre cele 34 acceptate de Comisie, 20 au aparținut Guvernului, 7 PSD, 3 PD, 2 PNL și PD, iar celelalte au fost depuse de anumiți deputați (I. Stan, Titus Gheorghiof, Ion Neagu, D. Chiriță, A. Iorgovan). În timpul dezbaterilor din plen au existat și alte amendamente respinse inițial de comisie asupra cărora s-a căzut de acord în plen. Unul dintre cele mai importante se referă la organismul sau persoana abilitată să dispună arestarea preventivă. Conform textului revizuit adoptat de Cameră aceasta va fi atribuția “judecătorului”.

III. Poziția Grupurilor Parlamentare din Camera Deputaților față de revizuirea Constituției

Cu excepția PRM, toate partidele parlamentare au susținut necesitatea revizuirii Constituției, ceea ce nu echivalează însă cu o acceptare unanimă a tuturor propunerilor de modificare și cu lipsa pozițiilor divergente ori nuanțate, într-o direcție sau alta. Fiecare partid a încercat, în măsura posibilului, să urmărească și agenda proprie, adică să răspundă unor așteptări venite din partea electoratului său, dar și unor imperative legate de propriile convingeri și aspirații politice. Urmărind conținutul amendamentelor propuse de diferitele partide se poate observa o anumită încărcătură ideologică. Cu excepția, în primul rând, a celor cu caracter tehnico-lingvistic, multe amendamente poartă amprenta doctrinară sau programatică a unui anumit partid.

Dezbaterile generale asupra propunerii de revizuire a Constituției din Camera Deputaților sunt cea mai sintetică expunere a punctelor de vedere ale Grupurilor Parlamentare, începând de la motivele pentru care au fost sau nu de acord cu modificarea Constituției, continuând cu punctele de pe agenda proprie care au fost îndeplinite și încheind cu cele care nu s-au bucurat de o soluționare favorabilă.

Pe rând, Adrian Năstase din partea PSD, Emil Boc din partea PD, Valeriu Stoica în calitate de reprezentant al PNL, Varga Attila din partea UDMR și Varujan Pambuccian reprezentând Grupul Minorităților Naționale au pledat în favoarea revizurii Constituției. Discursurile celor de mai sus, provenind atât din sfera puterii, cât și din opoziție, au avut mai multe puncte comune, dar s-au deosebit la capitolul propuneri proprii acceptate și respinse. Punctele comune vizează necesitatea modificării Constituției din rațiuni externe – integrarea în organisme europene și euro-atlantice, precum

și din motive de natură intrinsecă, în sensul îmbunătățirii, corectării și eliminării ambiguităților textului constituțional. Stabilirea unor atribuții distincte pentru cele două Camere, accelerarea ritmului procesului legislativ, stabilirea unor condiții mai limitative pentru emiterea de ordonanțe sunt chestiuni de principiu asupra cărora a existat un acord general.

Ceea ce mai au în comun discursurile celor mai sus menționați este spiritul de dialog, conciliere și disponibilitatea de a negocia pentru a ajunge la un text comun acceptat. Partidul care a făcut notă discordantă a fost PRM, ale cărui argumente au fost înfățișate de Lucian Bolcaș. Potrivit acestuia, revizuirea Constituției nu este o prioritate și va conduce la instabilitate. În schimb, păstrarea legii fundamentale în actuala ei formă va constitui o sursă de stabilitate politică și va contribui la consolidare instituțiilor democratice.⁸ Cu toate acestea, Grupul PRM prin intermediul liderului său, a anunțat că nu va împietă asupra bunei desfășurări a lucrărilor Camerei Deputaților, nu va uza de nici o fel de mijloace pentru a tergiversa adoptarea propunerii de revizuire, ci va participa la dezbateri și își va susține amendamentele, lucru care s-a și întâmplat.

Disputa dintre PRM pe de o parte și celelalte partide pe de altă parte cu privire la ideea de revizuire a Constituției reia, într-o anumită măsură, la o scară mai mică și într-un context temporar-istoric distinct, o temă interesantă, legată de raportul dintre constituționalism și democrație. Este vorba despre măsura în care o constituție are sau nu un caracter imuabil, despre relația constituțională între o generație și cele care îi succed, între trecut și viitor, în ultimă instanță, între moștenirea unui cadru legal stabil și puterea democratică a generațiilor prezente de a-și modifica legea fundamentală. Thomas Jefferson considera că nici o generație nu are dreptul de a impune generațiilor următoare cum să se organizeze, că nici o instituție, oricât de importantă, nu este de neînlocuit și nici o lege, chiar fundamentală, nu este perpetuă și de neschimbat. Potrivit lui John Locke "capacitatea umană de a învăța și de a se autocorecta face ilegitime anumite tipuri de contracte perpetue". Prin urmare, o Constituție nu este un dat imuabil, ci poate fi schimbată parțial sau total pentru a fi adaptată realităților sociale, pentru a răspunde aspirațiilor noilor generații și acumulării de experiență. În schimb, în opinia lui James Madison, prin preluarea ca atare a unor proceduri și instituții stabilite în trecut ne putem atinge scopurile prezente mai ușor decât dacă am fi nevoiți constant să (re)stabilim cadrul vieții politice.⁹

Au existat numeroase propuneri venite din

partea fiecărui partid care nu au întrunit acordul necesar și, pe cale de consecință, au fost respinse. De asemenea, așa cum am afirmat și anterior, se pot identifica puncte specifice agendei fiecărui partid, care s-au regăsit în dezbaterile constituționale și care poartă o anumită marcă ideologică sau programatică. Astfel, UDMR a susținut amendamente legate de caracterul statului român, de folosirea limbii materne, de statutul minorităților naționale, PNL a pledat pentru garantarea proprietății, a liberei inițiative, pentru consemnarea în Constituție a posibilității constituirii de patronate și pentru stipularea expresă a separației puterilor în stat. PNL a susținut totodată delimitarea atribuțiilor celor două Camere și stoparea migrației politice. Printre obiectivele asumate de PD și concretizate în propunerea de revizuire s-au numărat restrângerea imunității parlamentare, garantarea egalității de șanse, coborârea pragului de vârstă pentru candidatura la Senat și reducerea numărului de semnături necesare exercitării dreptului la inițiativă legislativă de către cetățeni. Printre punctele propuse de PSD care nu au întrunit aprobarea celorlalte partide și a Comisiei se numără propunerea reducerii prin Constituție a numărului de senatori la 110 și deputați la 220; promovarea moțiunii de cenzură condiționată de prezentarea unui candidat la funcția de prim-ministru.

Din punct de vedere calitativ, profesional, dezbaterile asupra propunerii de revizuire a Constituției au fost de un nivel mult superior celor care pot fi auzite de regulă în Parlamentul României. Argumentele prezentate de fiecare partid în favoarea sau împotriva unui amendament sau altul au îmbinat elemente din științele juridice, politice, economice, istorie sau lingvistică.

IV. Concluzii

Asistăm la o premieră din mai multe perspective. Ne aflăm în fața unui moment de politică constituțională la baza căruia stă acordul prealabil al partidelor parlamentare. Vechea tactică a excluderii reciproce sau a impunerii cu orice preț a voinței politice, care a caracterizat momentele precedente de politică constituțională, a fost înlocuită cu dialogul, negocierea și compromisul în vedere schimbării legii fundamentale. Aceasta este o dovadă implicită de maturizare a clasei noastre politice. Este, de asemenea, pentru prima dată când Parlamentul votează o lege constituțională. Chiar dacă modificările aduse nu sunt de natură a schimba esența sistemului nostru politic, ele redefinesc parțial modul de funcționare a puterilor statului, precum și relațiile dintre acestea. Pe de altă parte, Constituția pregătește

cadrul legal necesar în perspectiva integrării României în NATO și UE. Toate partidele parlamentare, cu excepția PRM, s-au pronunțat în favoarea revizuirii Constituției. Pe lângă punctele asupra cărora a existat un acord general, fiecare partid a urmărit și aspecte specifice, care răspund intereselor electoratului propriu sau țin de ideologia pe care o promovează.

NOTE

¹ Vezi distincția dintre politică constituțională și politică normală explicată de Ralf Dahrendorf în *Reflecții asupra revoluției din Europa. Într-o scrisoare ce ar fi urmat să fie trimisă unui domn din Varșovia, 1990*, traducere de Marina Sandu (București: Humanitas, 1993). “Politica constituțională reprezintă cadrul ordinii sociale, contractul social, ca să spun așa și formele sale instituționale; politica normală se referă la direcțiile dictate de interese și alte preferințe în cadrul respectiv. Organizarea alegerilor libere și corecte este o problemă de politică constituțională, campania pentru privatizarea industriei oțelului este o problemă de politică normală”. (pp. 31 – 32).

² La Camera Deputaților a fost înregistrată cu nr. 217/ 2000 “propunerea legislativă privind revizuirea art. 41, alin. 2, teza 1 din Constituția României”, având ca inițiatori cetățenii. Procedura legislativă a încetat însă prin neîncadrarea în prevederile art. 60, alin. 5 din Constituție.

³ Potrivit art. 72 din Constituția României, există trei tipuri de legi pe care le adoptă Parlamentul. În ordinea descrescătoare a semnificației lor și a condițiilor necesare adoptării, acestea pot: legi constituționale, legi organice și legi ordinare. Alin. (2) definește legile constituționale ca fiind “cele de revizuire a Constituției”.

⁴ Vezi Hans Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, trad. de Ioana Constantin (București: Humanitas, 2000). “Dacă ne concentrăm mai întâi doar asupra unei ordini de drept statale, Constituția reprezintă treapta cea mai înaltă din punctul de vedere al dreptului pozitiv. Termenul de Constituție este înțeles aici într-un sens material, cu alte cuvinte, acest termen se referă la norma pozitivă sau la normele pozitive care reglează producerea normelor generale de drept”. (p. 272)

⁵ Din Comisia pentru elaborarea propunerii legislative privind revizuire Constituției au făcut parte următorii parlamentari: președinte – Valer Dorneanu (PSD), vicepreședinți – Doru Ioan Tărăcilă (PSD), Lucian Augustin Bolcaș (PRM), Emil Boc (PD), Valeriu Stoica (PNL), secretari – Ion Predescu (PSD), Varga Attila (UDMR), membri – Minodora Cliveti (PSD), Acsinte Gaspar (PSD), Antonie Iorgovan (PSD), Mihaela Muraru-Mândrea (PSD), Ion Neagu (PSD), Ionel Olteanu (PSD), Mihaela Rodica Stănoiu (PSD), Aron Belășcu (PRM), Viorel Dumitrescu (PRM), Jipa Florina Ruxandra (PRM), Văsălie Moiş (PRM), Ioan Onisei (PD), Mircea Ionescu – Quintus (PNL), Peter Eckstein Kovacs (UDMR), Varujan Pambuccian (minorități).

⁶ Art. 146 alin. (1) prevede: “Revizuirea Constituției poate fi inițiată de Președintele României la propunerea Guvernului, de cel puțin o pătrime din numărul deputaților sau al senatorilor, precum și de cel puțin 500.000 de cetățeni cu drept de vot”.

⁷ Pentru votul final asupra propunerii de revizuire la Camera Deputaților, vezi stenograma ședinței din data de 30 iunie 2003 publicată în *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 93 din 10 iulie 2003.

⁸ Vezi stenograma ședinței Camerei Deputaților din data de 18 iunie 2003 în *Monitorul Oficial*, partea a II-a, nr. 82/ 28 iunie 2003.

Adrian Năstase a declarat că “Nici o Constituție nu este însă veșnică și, deci, imuabilă...Revizuirea este necesară ca urmare a noului stadiu privind democratizarea vieții politice...” Emil Boc a arătat că “tranziția democratică impune revizuirea Constituției. Au făcut-o și țările consacrate”. Valeriu Stoica a considerat Constituția “contractul social al unei națiuni”, iar revizuirea legii fundamentale drept “renegocierea” acestui contract. Reprezentantul UDMR a vorbit despre “semnificația politică și juridică deosebită” a revizuirii Constituției, punct de vedere pe care l-au împărtășit de altfel toate minoritățile naționale. De cealaltă parte, Lucian Bolcaș (PRM) a exprimat opinia potrivit căreia “problema noastră nu este revizuirea Constituției, este respectarea ei” și a invocat prinre altele, un sondaj de opinie al IRSOP de la începutul anului în care doar 52% din populație se arăta interesată de revizuirea Constituției.

⁹ Pentru ambele tipuri de argumente și pentru relația constituționalism – democrație vezi Stephen Holmes, “Precommitment and the Paradox of Democracy” în Jon Elster, Rune Slagstad (eds.), *Constitutionalism and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), pp. 195 – 240.

IULIA HUIU - Absolventa a Facultății de Limbi și Literaturi Străine și a Facultății de Științe Politice, în cadrul Universității București. În prezent, masterandă anul II la Facultatea de Științe Politice. Co-autoare (împreună cu prof. Dan Pavel) a lucrării *Nu putem reuși decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*.

Revizuirea Constituției – pasul înainte –

PAUL FILIP CIUCUR

The present modification of the Constitution stands for the emergence of a much awaited consensus among the political forces, comprising the main actors of the parliamentary debate and, at the same time, proves a certain alignment with the natural and common sensed mentality of allowing minorities to express their minimal social and cultural needs, those of manifesting and perpetuating their identity within the Romanian community.

O viziune cu totul și cu totul echidistantă ar fi judecarea procesului de revizuire a Constituției, până în faza actuală, ca fiind un exemplu de consens și o dovadă de maturizare a clasei politice românești, încă în formare. În pofida obiectivelor rămase deocamdată neatinse, în ce privește punctul de vedere al democrațiilor, de pildă, nelimitarea practicii ordonanțelor de urgență și separarea atribuțiilor celor două camere ale parlamentului, votul final asupra proiectului de modificare a Legii fundamentale constituie un exercițiu de negociere specific unei democrații în care totul funcționează conform legilor pieței. Această practică, de altfel mult timp absentă în România, chiar și după căderea comunismului, are șanse reale de a se reînstitui, în mare parte și datorită presiunilor integrării în Uniunea Europeană și structurile euroatlantice, organizații în care este inacceptabil ca o țară fără exercițiul mecanismului de piață capitalist, dominat de spiritul concurenței, să pătrundă. Aceste modele economice, deși îndelung dezbătute și dezirabile, și-au făcut simțită lipsa într-un stat cu profunde reminiscențe comuniste, îmbinate cu un balcanism dezdărcinat geografic dar implementat politic și economic.

Fără discuție, procesul de elaborare a unei constituții, cel de revizuire a acesteia și, în general, o acțiune juridică în relație cu Legea fundamentală, se desfășoară anevoios oriunde în lume, date fiind proporțiile dezbaterii și rețeaua de consecințe ale unui act constituțional eronat. Spre exemplu, în Canada, găsirea unei formule adecvate de modificare a Constituției a început în 1926, iar în 1982 a fost găsită o soluție pertinentă, la rândul ei revizuită de patru ori în intervalul 1982-1995, într-un mod prea puțin fructuos. Se poate constata că toate cele patru

modificări constituționale efectuate în acest răstimp au fost negociate după modelul “federalismului executiv”, ce augmentează participarea publică în situațiile în care Carta drepturilor și libertăților este atinsă juridic de modificarea propusă. Concluzia unui fost om politic canadian este că soluția ideală în adoptarea unor modificări constituționale este restrângerea propunerilor de modificare la un mănunchi redus, pentru simplificarea întregului procedeu. În cazul Canadei, perioada aceasta de 13 ani a constat într-un examen de mecanisme administrative și politice, angrenate în oscilarea dialectică între ratificarea unei constituții și proclamarea acesteia. Un ultim punct util de reținut este faptul că, potrivit lui James Ross Hurley, fost ministru al Aprovizionării și Serviciilor, cele patru modificări au fost fructul discuțiilor palierului executiv; corpurile legislative nu au mai susținut audieri după ce rezoluțiile necesare le-au fost prezentate (cu o singură excepție); în toate cele patru cazuri, Ministerul federal al Justiției a fost cel care a redactat textele rezoluțiilor.¹

Urmând linia trasată de Gavril Iosif Chiuzbaian într-un articol al său, deputatul PD Emil Boc remarcă faptul că recent aprobată lege constituie o retrospectivă a celor 13 ani de tranziție spre democrația veritabilă, Constituția fiind un act dinamic, într-o permanentă stare de cristalizare. “Ea își demonstrează calitățile nu doar prin supremația și stabilitatea sa, ci și prin disponibilitatea de a se modela în consonanță cu dinamica vieții social-economice.”² În consecință, este semnificativ nu doar ceea ce se reușește în plan legislativ prin adoptarea unei legi, ci, în mod funciar, implementarea acesteia. Un pas extrem de important a fost făcut în

momentul consacrării, în noua formă, prin articolul 127 din Constituție a dreptului minorităților de a folosi limba maternă în Justiție, în condițiile în care actele procedurale se întocmesc exclusiv în limba oficială a statului. De asemenea, condițiile în care va funcționa instituția interpretului de instanță – fără cheltuieli suplimentare – vor fi stabilite prin lege organică.³

Voi insista, în această sumară analiză a procesului de revizuire a Constituției, cu precădere pe acest articol 127, care, dincolo de litera Legii, reprezintă mult mai mult decât o concesiune acordată minorităților din România. Simpla observație potrivit căreia remarcăm presiunile UDMR legate de articolul în discuție este de ajuns pentru a lămuri în privința substratului și destinației acestui vot: semnificația temei minorităților pentru eforturile de integrare a României. De-a lungul timpului s-a demonstrat clar că ameliorarea statutului unor minorități cu relevanță pentru securitatea regională rămâne o condiție *sine-qua-non* asocierii la Uniunea Europeană. Deschiderea aproape imediată a negocierilor dintre Slovacia și UE, după schimbarea guvernului Meciar, nu face decât să confirme acest adevăr.⁴ Însă la fel de real este și faptul că un succes în destinderea relațiilor interetnice nu poate escamota eșecul economic, ori unul de comunicare, ori numeroasele probleme de adaptare instituțională și legislativă pe care le presupune participarea la UE sau NATO.

Un cinic calcul politic, având în vedere alegerile anului 2004, ar putea de asemenea constitui unul din factorii ce au determinat aprobarea acestui articol. După cum remarca Gusztav Molnár, Transilvania posedă o demografie electorală diferită de cea a restului țării. El consideră semnificativ faptul că victoria prezidențială a lui Emil Constantinescu din 1996 a fost asigurată de sprijinul acestei provincii istorice. S-ar fi putut referi și la alegerile din 1992 în care opoziția de centru-dreapta, UDMR-ul și ultra-naționaliștii au constituit trei blocuri electorale aproximativ egale ca dimensiune, în timp ce PDSR-ul a primit doar 12,5% din voturile transilvănenilor.⁵ Este oarecum firesc ca voturile din ardelenilor să difere de cele ale românilor din alte părți ale țării și aceasta datorită prezenței unei minorități maghiare numeroase și a suportului românilor pentru reprezentanții ultranaționaliști. Majoritatea câștigată de Constantinescu în detrimentul lui Iliescu s-a datorat nu numai sprijinului maghiar, ci și celui anti-naționalist: atât Gheorghe Funar, cât și Corneliu Vadim Tudor și-au îndemnat suporterii să voteze candidatul CDR sperând să grăbească

astfel căderea lui Iliescu și a PDSR-ului, ai căror votanți erau doriți în rândurile șoviniste. Mă refer în aceste exemple exclusiv la alegerile din 1996 deoarece au fost cele în care participanții la vot și-au dat consimțământul în mod pozitiv, spre deosebire de votul negativ combinat cu absenteismul anului electoral 2000.

Politica dusă de UDMR este privită cu suspiciune de către mulți români. Când liderii UDMR declară că obiectivul lor principal ar fi să asigure co-etnicilor lor posibilitatea de a duce în România o viață de maghiari, cei mai mulți devin suspicioși datorită amintirii de lunga dominație maghiară care a durat până în 1918, și revistele șoviniste contemporane vorbesc neîncetat despre rolul pe care maghiarii l-au jucat în momentul acaparării puterii în România de către comuniști.⁶

Înclin să cred că UDMR este un model de rezolvare fructuoasă a conflictelor interne, un partid care a utilizat cu înțelepciune “cultura compromisului”, evitând modelul partidelor românești în continuă stare de conflict unul cu altul, sau coalizându-se cu aceleași scopuri ce contribuie doar la escaladarea unei stări generale de tensiune politică și socială. Din păcate, o eră a nesiguranței în care România se află face ca un număr crescând de români să privească unitatea maghiară ca pe o manifestare periculoasă ce demonstrează puterea acestei etnii, în detrimentul românilor. Există încă, spre surprinderea multora, unii extremiști care ar folosi metode belicoase pentru a îndemna maghiarii să părăsească țara și ar ostraciza UDMR-ul din punct de vedere politic.⁷

Cea mai importantă minoritate etnică din România, cea a maghiarilor, nu constituie numai o poartă social-politică spre integrarea țării în UE; Transilvania a atins de-a lungul istoriei un nivel de civilizație (cu excepția zonelor deavorizate) și de prosperitate materială datorată aproape exclusiv populației maghiare – secuimea, și celei germane stabilită cu opt sute de ani în urmă – sașii, respectiv șvabii din Banat, elemente întărite fără îndoială de secolele de dominație habsburgică, independent de momentele acesteia de administrare deficitară a provinciilor. Reminiscențele pozitive ale mentalității central-europene se întâlnesc și în prezent în Ardeal, acest fapt putând servi drept model de conduită în concordanță cu noile prevederi ale Constituției, conform cărora economia românească este o economie de piață, bazată pe libera inițiativă și concurență.

În consecință, una din fazele decisive ale revizuirii Constituției este deschiderea indubitabilă a

grupărilor politice participante la decizia finală către ameliorarea stării de incertitudine și tensiune ce domina situația minorităților din România, la drept vorbind, nejustificat de îngreunată până în momentul de față. Este astfel de remarcat meritul Comisiei de revizuire de a se fi încheiat în urmărirea unui scop fundamental, dând dovadă de flexibilitate și maturizare politică, ținând cont de diverse grupări ce au conlucrat la această revizuire.

NOTE

¹ James Ross Hurley, *La modification de la Constitution du Canada - Historique, processus, problèmes et perspectives d'avenir*, Ottawa, 1996

² Gavril Iosif Chiuzbadian, *Revizuirea Constituției, o veritabilă Cutie a Pandorei*, "Curierul Românesc", 14 octombrie 2002

³ Alin Bogdan, *Naționalizarea – interzisă de Senat prin Constituție*, "Adevărul", 3 septembrie 2003

⁴ Martin Butora, Sharon Fisher (ed.), *The 1998 Parliamentary Elections and Democratic Rebirth in Slovakia*, Institute for Public Affairs, Bratislava, 1999

⁵ Gusztav Molnár, *Problema transilvană*, Polirom, Iași, 1999

⁶ Tom Gallagher, *Romania after Ceausescu: The Politics of Intolerance*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995, p.126

⁷ Gabriel Andreescu, *Naționaliști, antinaționaliști... O polemică în publicistica românească*, Polirom, Iași, 1996

PAUL FILIP CIUCUR - Absolvent al Facultății de Științe Politice în limba engleză, din cadrul Universității București (2003), fost colaborator al Societății Academice din România.

SEMNAL

Nostalgia Europei. Volum în onoarea lui Alexandru Paleologu

Editura: Polirom

Anul apariției: 2003

Cuprins

Alexandru Paleologu. Bio bibliografie • Cuvânt înainte (Cristian Bădiliță) • Cu Alexandru Paleologu, despre lucrurile cu adevărat importante (Alexandru Paleologu în dialog cu Tudorel Urian) • Originea numelui și a conceptului de Europa (Gheorghe Ceaușescu) • Europa: o colonie simpatcă (Virgil Nemoianu în dialog cu Cristian Bădiliță) • Integrare = funcționalitate occidentală + „sarea pământului” (Mihai Șora în dialog cu Tudorel Urian) • Cultura europeană a rămas elitistă în mare măsură. Se și protejează în felul acesta (Nicolae Manolescu în dialog cu Tudorel Urian) • Ingerii și muzica lumii (Andrei Pleșu) • Mitul îngerilor căzuți. Originile iudaice și creștine ale unui motiv literar european (Cristian Bădiliță) • Un lieu de confluence entre l'Orient et l'Occident: La collection „Sources Chretiennes” (Jean Noel Guinot) • Basilea ton Romaion: pouvoir ou mystique? (Petre Guran) • Cultura dialogului sau despre o altă relație Biserica stat (Radu Preda) • „Grija de sine” ca exercițiu filosofic. Lecturi din Evul Mediu (Sebastian Maxim) • Opt teze despre iconomia religioasă a științei (Horia Roman Patapievici) • Despre conservatism (Toader Paleologu) • Un liberal aristocratic (Aurelian Crăiuțu) • „Irealizatul” lui Emil Cioran (Ovidiu Hurdzeu) • L'Europe: entre mer et foret (reperes pour une poetique de l'exil) (Anca Vasiliu) • Despre Europa Occidentală și Europa Bizantină (Neagu Djuvara în dialog cu Tudorel Urian) • București, o plimbare în timp și spații (Alexandru George în dialog cu Tudorel Urian) • Ultimii noștri interbelici (Virgil Nemoianu în dialog cu Cristian Bădiliță) • 127 de vorbe memorabile ale lui Alexandru Paleologu (culese și prezentate de Oana Enachescu)

Descriere

Ediție îngrijită de Cristian Bădiliță și Tudorel Urian. „Un omagiu adus lui Alexandru Paleologu este, implicit și explicit, un omagiu adus aristocrației, liberalismului fără partid, tradiției care se înrădăcinează într-o credință naturală și senină în Dumnezeu, monarhiei și, desigur, nostalgiei Europei. Despre aceste lucruri încearcă să vorbească volumul de față, născut din iubire, admirație și grațitudine față de un om al cărui destin se confundă cu însuși destinul României veacului XX. Boier interbelic, gustând iadul în temnițele comuniste, a traversat perioada anilor '60-'80 între purgatoriu și compromis, publicând un număr de volume care, orice ar spune unii dintre inginerii teoriei literare, vor face deliciul multor generații de cititori de acum încolo.” (Cristian Bădiliță) ■

Președinția României ca fapt instituțional

DORINA CLAUDIA BUTA

The article analyses the problematic of the Presidential institution. Taking for the sake of comparison the models of the Romanian, French, Italian and German Constitutions it studies the conditions of the President's election procedures, length of the Presidential mandate, role and attributions of the President as well as the character of the political regime (presidential or semi – presidential).

Ce este un fapt instituțional

Recentele discuții legate de modificarea Constituției României creează posibilitatea unor abordări mai puțin uzuale ale fenomenului politic. În acest articol, voi încerca să aplic și să exemplific concepția lui J. Searle privind faptele instituționale problemei delimitării și configurării rolului Președinției. În acest sens, voi prezenta mai întâi elemente ale concepției acestuia, după care voi analiza prin comparație modul în care se configurează, potrivit Constituției încă în vigoare a României, instituția prezidențială.

Instituția prezidențială în România nu reprezintă ceva de la sine înțeles. Președinția este un fapt instituțional. Faptele instituționale sunt create de reguli, există numai datorită acestora. România are un Președinte nu de la natură, așa cum avem munții Carpați de pildă, ci din cauză că am instituit niște reguli după care ne ghidăm activitatea socială. E adevărat că unele reguli reglementează activități deja existente. De exemplu, regula «vehiculele circulă pe partea dreaptă a drumului» reglementează modul în care circulăm cu autovehiculele pe drumurile publice (în Anglia se circulă pe stânga). Nu e însă la fel și în cazul șahului. Regulile creează însăși posibilitatea constituirii jocului. Șahul, ca și Președinția, sunt fapte instituționale. Faptele instituționale există numai în cadrul unor sisteme de reguli de constituire. Sistemele de reguli instituie posibilitatea existenței unor astfel de fapte instituționale, precum «Iliescu este Președinte». Rezultatul respectării unor reguli anume, regulile de votare sau de depunere a jurământului. O bună parte din faptele instituționale pot fi produse prin propoziții performative explicite. Performativele aparțin clasei de acte de vorbire care sunt numite «declarative».

Faptele instituționale pot fi produse prin intermediul propozițiilor performative de tipul: «Te numesc Președinte». Acest tip de propoziții creează însăși starea de fapt pe care o reprezintă, și, în fiecare dintre cazuri, starea de fapt este un fapt instituțional.

Instituția prezidențială, ca formă de manifestare în stat, se prezintă într-un mod cel puțin interesant. În continuare, voi încerca să realizez o comparație între câteva țări ce au o formă de manifestare oarecum diferită și totuși asemănătoare între ele. Spun diferită, deoarece fiecare are particularitățile sale, pe care voi încerca să le diferențiez și să le scot în evidență. Asemănătoare, pentru că această instituție este puterea suverană în stat, iar în relațiile internaționale este puterea reprezentativă reprezentând, în același timp, unitatea și existența statului respectiv. «Trois conditions doivent être réunies pour assurer l'existence d'un État: une nation, un territoire, un pouvoir politique. Un État doit être reconnu par la communauté internationale.»^{1,2}

Pentru a realiza această comparație, statele la care voi face referire vor fi: România, Franța, Italia și Germania. Voi avea în vedere, în mod comparativ totuși, și alte state. Între țările care sunt considerate în vederea exemplificării voi include și Spania, o monarhie constituțională în fapt. Modelul Spaniei îmi servește la nuanțarea unora dintre atributele prezidențialității.

Alegerea președintelui

Pentru început, voi arăta care sunt modalitățile de alegere a șefului statului în țările luate ca exemplu, într-o manieră comparativă; în toate cazurile alegerii este vorba despre intenționalitate. Cetățenii statului respectiv sunt prezenți în ziua alegerilor la urne pen-

ROMÂNIA CONSTITUȚIA ROMÂNIEI din 8 decembrie 1991	FRANȚA CONSTITUȚIA REPUBLICII FRANCEZE din 4 octombrie 1958	ITALIA CONSTITUȚIA REPUBLICII ITALIENE din 1 ianuarie 1948	GERMANIA LEGEA FUNDAMENTALĂ PENTRU REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA din 23 mai 1949
Articolul 81 [Alegerea Președintelui] 1. <u>Președintele României este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.</u> 2. Este declarat ales, candidatul care a întrunit, în primul tur de scrutin, majoritatea de voturi a alegătorilor înscrși în listele electorale. 3. În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi. 4. Nici o persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al României decât pentru cel mult două mandate. Acestea pot fi și succesive. Articolul 82 [Validarea mandatului și depunerea jurământului] 1. Rezultatul alegerilor pentru funcția de Președinte al României este validat de Curtea Constituțională. 2. Candidatul a cărui alegere a fost validată depune în fața Camerei Deputaților și a Senatului, în ședința comună următorul jurământ:... Articolul 83 [Durata mandatului] 1. <u>Mandatul Președintelui României este de 4 ani și se exercită de la data depunerii jurământului.</u> 2. Președintele României își exercită mandatul până la depunerea jurământului de Președintele nou ales. 3. Mandatul Președintelui României poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă.	Articolul 6 <u>Președintele Republicii este ales pentru șapte ani prin scrutin universal direct. (5 ani).</u> Modalitățile de aplicare a prezentului articol sunt stabilite printr-o lege organică. Articolul 7 Președintele Republicii este ales cu majoritatea absolută a voturilor exprimate. Dacă aceasta nu este obținută în primul tur de scrutin, se procedează, în a doua duminică ce urmează, la un al doilea tur. Se pot prezenta numai candidații care, inclusiv în cazul retragerii candidaților mai bine plasați, au primit cel mai mare număr de voturi în primul tur. Scrutinul se convoacă de către Guvern. Alegerea noului Președinte are loc cu cel puțin douăzeci de zile și cu cel mult treizeci și cinci de zile înainte de expirarea mandatului Președintelui în exercițiu.....(p.6). În caz de vacanță a Președinției Republicii, din orice motiv ar surveni ea, sau în caz de imposibilitate a exercitării mandatului, constatată de către Consiliul constituțional, la sesizarea Guvernului, printr-o hotărâre luată cu majoritatea membrilor săi, funcțiile Președintelui Republicii, cu excepția celor prevăzute în articolele 11 și 12 care urmează, sunt exercitate în mod provizoriu de către președintele Senatului și, dacă acesta este la rândul său împiedicat să își exercite aceste funcții, de către Guvern..... Articolele 49 și 50 (încetarea Președintelui Republicii demisia Guvernului), ca și articolul 89 din Constituție (referitor la revizuirea Constituției), nu pot fi aplicate în timpul vacanței Președinției Republicii sau în timpul perioadei dintre declararea caracterului definitiv al aflării Președintelui Republicii în imposibilitatea de a-și mai exercita mandatul.	Articolul 83 Președintele Republicii este ales de către Parlament, în ședința comună a membrilor săi. La alegeri participă trei delegați pentru fiecare regiune, aleși de consiliul regional în așa fel încât să fie asigurată reprezentarea minorităților. Regiunea Valle d'Aosta are un singur delegat. Alegerea Președintelui are loc prin scrutin secret și cu majoritatea de două treimi din membrii adunării. După al treilea scrutin este suficientă majoritatea absolută. Articolul 84 <i>Poate fi ales Președinte al Republicii orice cetățean care a împlinit vârsta de cincizeci de ani și având exercițiul drepturilor sale civile și politice.</i> Funcția de Președinte al Republicii este incompatibilă cu oricare altă funcție. Indemnizația și fondurile Președintelui sunt stabilite prin lege. Articolul 85 <u>Președintele Republicii este ales pentru o perioadă de șapte ani.</u>	V. PREȘEDINTELE FEDERAL Articolul 54 [Alegerea de către adunarea federală] (1) Președintele federal este ales fără dezbateri de către Adunarea Federală. <i>Eligibil este orice german care are drept de vot în alegerile pentru Bundestag și a împlinit vârsta de 40 de ani.</i> (2) <u>Funcția de Președinte federal durează 5 ani.</u> Realegerea consecutivă este permisă numai o dată. (3) Adunarea Federală este compusă din membrii Bundestagului și dintr-un număr egal de membri aleși după principiul reprezentării proporționale de către Reprezentanțele populare ale landurilor. (6) Este ales cel care obține voturile majorității Adunării Federale. dacă această majoritate nu este obținută de nici un candidat în două tururi de scrutin, este ales cel care în următorul tur de scrutin întrunește cele mai multe voturi. Articolul 55 [Incompatibilități] (1) Președintele Federal nu poate să aparțină nici guvernului nici unui corp legislativ al Federației sau al unui land. (2) Președintele Federal nu poate să exercite nici o altă funcție salariată, nici o profesiune sau ocupație și nici să aparțină unei direcții sau unui consiliu de administrație ale unei întreprinderi bazate pe profit. Articolul 56 [Jurământul la intrarea în funcție]

tru a vota viitorul conducător al statului. X trece drept Y în C. Respectând schema propusă și luând drept exemplu Președintele României vom spune: candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi este declarat ales.

Trebuie semnalat aici rolul limbajului. Candidatul care a întrunit cel mai mare număr de voturi este declarat ales și îi este atribuită funcția de Președinte. Nu însă înainte ca rezultatul alegerilor să fie validat de Curtea Constituțională. În acest caz trece candidatul drept Președinte ales în fața poporului, urmând ca exercitarea mandatului prezidențial să înceapă în urma depunerii jurământului în fața celor două Camere ale Parlamentului întrunite. De asemenea, este interesant de remarcat schimbarea în funcție a persoanelor ce ocupă această funcție. Dat fiind că Președintele nu poate exercita decât două mandate, este semnificativă retragerea funcției statului fostului Președinte care devine din nou simplu cetățean al țării respective și atribuirea acesteia noului candidat ales.

După cum se poate observa din tabelul expus anterior, modalitățile de alegere diferă de la o țară la alta. În contrapondere, într-o monarhiei constituțională cum este Spania, regele este desemnat de către Parlament doar în cazul în care toate liniile celui din urmă sunt stinse. În articolul 57 al Constituției spaniole se arată: «Dacă toate liniile care au dreptul la succesiune sunt stinse, Parlamentul va desemna la succesiunea Coroanei pe cel care reprezintă cel mai bine interesele Spaniei.» Cât despre celelalte țări, două dintre ele beneficiază de un regim parlamentar (Germania și Italia) - fiind elocvent în acest sens și modul de alegere a Președintelui -, iar celelalte două (România și Franța) de un regim semi-prezidențial.

Regulile de joc pentru ca o candidatură să fie declarată validă și un candidat apt de a fi ales

Referitor la durata mandatelor prezidențiale, se poate observa că în România acesta este cel mai scurt (4 ani). Franța și Italia au optat pentru o perioadă de 7 ani; trebuie remarcat însă faptul că Franța a intenționat să reducă durata mandatului la 5 ani, apropiindu-se mai mult de Germania în acest sens.³ Durata acestor mandate trebuie să fie foarte bine chibzuită, căci o durată insuficientă ar duce la imposibilitatea realizării obiectivelor propuse, iar un timp prea îndelungat ar putea duce la slăbirea reprezentativității și deci a legitimității. Se optează deci pentru o perioadă medie. Se pare că datorită acestui fapt (probabil) Franța și-a propus să micșoreze durata mandatului. Nu trebuie uitat însă nici atribuțiile prezidențiale, care diferă de la o țară la alta, având însemnătate și consistență dife-

rită. Astfel, într-o țară ca Franța, atribuțiile Președintelui sunt mai substanțiale decât sunt spre exemplu în Italia sau chiar în România (la acest lucru ne vom referi ceva mai târziu).

Vârsta minimă pentru a putea candida la funcția de Președinte în România este identică cu cea necesară pentru a candida la funcția de senator, și anume, 35 de ani (conform art. 35 – alineat 2 din Constituție). În Italia, aceasta este de 50 de ani, iar în Germania de 40 de ani. Observăm că România a adoptat limite mai mici, comparativ cu celelalte țări, atât în ceea ce privește durata mandatului, cât și în ceea ce privește vârsta minimă a candidatului la Președinție. *Realegerea consecutivă atât în România cât și în Germania este permisă numai o dată.* În România, Președintele care a dispus de două mandate (acestea pot fi și succesive), nu mai are dreptul să candideze. Se poate observa, în același timp, că au fost prevăzute limitări ale mandatului, atât ca perioadă, cât și ca succesivitate. Aceste limitări diferă de la un caz la altul. Ele împiedică pe cei aflați la conducere să dispună pentru o perioadă foarte îndelungată de puterea dobândită. Spre exemplu, în Mexic această limitare este deosebit de strictă, Președintele neavând voie să mai candideze după expirarea mandatului de 6 ani. Acest lucru poate să aducă spre finele mandatului o scădere a interesului și a implicării. Totuși, o perioadă de 6 ani poate fi considerată suficientă, dacă ne raportăm la comparația cu România, unde durata mandatului prezidențial este de 4 ani, nefiind permisă decât dispunerea de două mandate. În Franța și România, unde Președinții sunt aleși în mod direct de către alegători, Constituțiile prevăd două tururi de scrutin în cazul în care în primul tur nu este obținută o majoritate absolută a voturilor exprimate. În cazul statelor în care Președintele este ales în mod direct de către alegători, se poate vorbi despre o legitimitate sporită a acestuia, el reprezentând voința națiunii. Președintele răspunde în fața poporului la alegeri: «Principala preocupare a fondatorilor Constituției Germaniei, de la care se aștepta, în 1949 când a fost promulgată să fie aplicabilă în cele din urmă unei Germanii unificate, a fost concilierea conducerii unui Executiv puternic cu instituții parlamentare democratice. Ei trebuiau să păstreze principiile și practicile democratice înlăturând elementele autoritare și mecanismele electorale care au pavat calea lui Hitler. Soluțiile erau: să anuleze toate prerogativele Președintelui și puterea personală a acestuia și să fie ales doar de către un mic colegiu electoral astfel încât să nu poată pretinde că vorbește în numele unei majorități populare. O altă soluție era încercarea de a elimina sursele de formare a alianțelor electorale ridicând pragul electoral la 5%, precum și

întărirea poziției Primului-Ministru (a cancelarului). Kanzeldemokratie era termenul care denumea un cancelar puternic într-un context instituțional democratic, parlamentar. Cancelarul poate fi nominalizat numai de către o majoritate absolută în camera inferioară (Bundestag).⁷⁴

Pentru a analiza atribuțiile Președinților vom purcede din nou la efectuarea unui tabel comparativ care să cuprindă textele constituționale în acest sens.

Atribuții prezidențiale

Pentru început, vom avea în vedere România și Franța, datorită sistemului lor semiprezidențial; considerăm deci că este cel mai nimerit să purcedem la prezentarea comparativă a atribuțiilor prezidențiale în acest fel. Mai apoi, vom analiza atribuțiile prezidențiale comparativ în Italia și Germania și vom pune în contrapondere monarhia spaniolă; vom face referire de asemenea și la atribuțiile sporite ale Președintelui Statelor Unite.

Se știe că modelul statului semi-prezidențial îl reprezintă Franța de după 1962. România, alături de Polonia, Bulgaria și Croația a optat pentru un regim semi-prezidențial. Totuși, în ce măsură România se apropie de acest model și care sunt incompatibilitățile? Trebuie să sistematizăm aceste atribuții pe baza unor criterii, pentru a le putea analiza. Astfel, vom urmări **atribuțiile prezidențiale** în raport cu executivul, cu Constituția, diplomația, justiția, parlamentul, precum și puterile excepționale.

a) *în raport cu executivul*: Președintele României desemnează un candidat la funcția de prim-ministru și numește Guvernul pe baza încrederii acordate de Parlament. Prezidează ședințele de guvern la care participă (cele în care se dezbate probleme de ordin național - politica externă, apărarea țării, asigurarea ordinii publice - și la cererea primului-ministru și în alte situații). În Franța, Președintele numește primul-ministru, prezidează Consiliul de miniștri. "Il nomme aux hautes fonctions civiles et militaires de l'État (recteurs [p.77], préfets [p.68]). Il est le chef des armées [p.72]. Il promulgue les lois (il signe et date). Il signe les ordonnances et les décrets délibérés [p.50] (décidés) en Conseil des ministres."⁷⁵

b) *în raport cu Constituția*: Președintele României veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice. Același lucru în Franța: "Il veille au respect de la Constitution. Si une loi ne lui paraît pas conforme à la Constitution, il peut demander l'avis du Conseil constitutionnel [p.56]. Il nomme, pour neuf ans, trois membres du Conseil constitutionnel, dont le président de ce conseil."^{76,7}

c) *în raport cu politica externă*: Președintele

României încheie tratate internaționale în numele României, negociate de Guvern, și le supune spre ratificare Parlamentului în termen de 60 de zile. Are aceeași funcție în ceea ce privește ambasadorii ca și Președintele francez: "Il doit maintenir l'indépendance de la nation par rapport à l'étranger. Il négocie et ratifie les traités. Il nomme les ambassadeurs français à l'étranger et reçoit les ambassadeurs étrangers."⁷⁸

d) *în raport cu exprimarea voinței populare*: Tocmai ca urmare a recunoașterii statutului Președintelui, acesta are posibilitatea de a-i convoca pe cei ce l-au ales, în vederea exprimării propriilor lor opinii cu privire la problemele de ordin național. O atribuție demnă de luat în seamă este cea a referendum-ului:⁹ "Președintele României, după consultarea Parlamentului, poate cere poporului să-și exprime prin referendum voința cu privire la problemele de ordin național. [p.90]" În Franța, Președintele Republicii, la cererea Guvernului în timpul sesiunilor sau la propunerea conjugată a celor două adunări, publicată în Jurnalul Oficial al Republicii franceze, poate supune referendum-ului orice proiect de lege asupra organizării puterilor publice, asupra reformelor privind politica economică sau socială a națiunii și privind serviciile publice care contribuie la aceasta sau vizând modificarea unui tratat care, fără a fi al Constituției, ar avea implicații asupra funcționării instituțiilor. Chiar în statele în care Constituția - sau ceea ce ține loc de Constituție ca în Regatul Unit - nu prevede referendum-ul, ultimele două decenii au fost caracterizate de o multiplicare a referendum-urilor. În cea mai mare parte a statelor referendum-ul este la inițiativa instituțiilor (parlament sau executiv) și este arareori obligatoriu (constituțiile Danemarcei, Irlandei și Elveției), dar de asemenea, sub o formă abrogativă, în Italia. În practică, aceste distincții tind să se estompeze; referendum-ul a devenit aproape obligatoriu în Europa asupra chestiunilor europene (adeziunea la UE și aprobarea tratatelor succesive) chiar atunci când Constituția nu prevede acest lucru. În ceea ce privește obiectul consultațiilor, variază în funcție de natura inițiativei. Referendum-urile instituționale au ca obiect majoritatea revizuirea Constituției și directivele sale (mai ales organizarea teritorială a Statului - referendum-ul portughez din 1999 asupra regiunilor -, sau asupra politicii externe).

Prezidențial sau semi-prezidențial?

Regimul semi-prezidențial, potrivit literaturii de specialitate, se definește prin următoarele trei trăsături: *desemnarea șefului statului prin sufragiu universal, responsabilitatea politică a Guvernului, condus de un prim-ministru, în fața Parlamentului*

ROMÂNIA	FRANȚA
Articolul 80 [Rolul Președintelui] 1. Președintele României reprezintă statul român și este garantul independenței naționale, al unității și al integrității teritoriale a țării. 2. <u>Președintele României veghează la respectarea Constituției și la buna funcționare a autorităților publice.</u> În acest scop, Președintele exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate. Articolul 84 [Incompatibilități și imunități] 1. În timpul mandatului, Președintele României nu poate fi membru al unui partid și nu poate îndeplini nici o altă funcție publică sau privată. 2. Președintele României se bucură de imunitate. Prevederile articolului 70 se aplică în mod corespunzător. 3. Camera Deputaților și Senatul, în ședință comună, pot hotărî punerea sub acuzare a Președintelui României pentru înaltă trădare, cu votul a cel puțin 2/3 din numărul deputaților și senatorilor. Competența de judecată aparține Curții Supreme de Justiție, în condițiile legii. Președintele este demis de drept la data rămânării definitive a hotărârii de condamnare. Articolul 85 [Numirea Guvernului] 1. Președintele României desemnează un candidat pentru funcția de prim-ministru și numește Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament. 2. În caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a postului, președintele revocă și numește, la propunerea primului-ministru, pe unii membri ai Guvernului. Articolul 86 [Consultarea Guvernului] 1. Președintele României poate consulta Guvernul cu privire la probleme urgente și de importanță deosebită. Articolul 87 [Participarea la ședințe] 1. Președintele României poate lua parte la ședințele Guvernului în care se dezbate probleme de interes național, privind politica externă, apărarea țării, asigurarea ordinii publice, și, la cererea primului-ministru, în alte situații. 2. Președintele României prezidează ședințele Guvernului la care participă. Articolul 88 [Mesaje] 1. Președintele României adresează Parlamentului mesaje cu privire la principalele probleme politice ale națiunii. Articolul 89 [Dizolvarea Parlamentului] 1. După consultarea președinților celor două Camere și a liderilor grupurilor parlamentare, Președintele României poate să dizolve Parlamentul, dacă acesta nu a acordat votul de încredere pentru formarea Guvernului în termen de 60 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură. 2. În cursul unui an, Parlamentul poate fi dizolvat o singură dată. 3. Parlamentul nu poate fi dizolvat în ultimele 6 luni ale mandatului Președintelui României și nici în timpul stării de asediu sau al stării de urgență.	Articolul 8 Președintele Republicii numește Primul Ministru. El pune capăt funcțiilor acestuia în momentul prezentării de către acesta a demisiei Guvernului. La propunerea Primului ministru, el numește pe ceilalți membri ai Guvernului și pune capăt funcțiilor acestora. Articolul 9 Președintele Republicii prezidează Consiliul de miniștri. Articolul 10 Președintele Republicii promulgă legile în cincisprezece zile de la transmiterea către Guvern a legii definitiv adoptate. El poate, înainte de expirarea acestui termen să solicite Parlamentului o nouă deliberare asupra legii sau asupra anumitor articole. Această nouă deliberare nu poate fi refuzată. Articolul 11 Președintele Republicii, la cererea Guvernului în timpul sesiunilor sau la propunerea conjugată a celor două adunări, publicată în <i>Jurnalul Oficial al Republicii Franceze</i>, poate supune referendumului orice proiect de lege asupra organizării puterilor publice, asupra reformelor privind politica economică sau socială a națiunii și privind serviciile publice care contribuie la aceasta, sau vizând ratificarea unui tratat care, fără a fi al Constituției, ar avea implicații asupra funcționării instituțiilor. Atunci când referendumul este organizat la propunerea Guvernului, acesta face, în fața oricărei adunări, o declarație care este urmată de o dezbatere. Atunci când referendumul a condus la adoptarea proiectului de lege, Președintele Republicii promulgă legea în cele cincisprezece zile care urmează proclamării rezultatelor consultării. Articolul 12 Președintele Republicii poate, după consultarea Primului ministru și a președinților adunărilor, să declare dizolvarea Adunării naționale.... Articolul 13 Președintele Republicii semnează ordonanțele și decretele hotărâte în Consiliul de miniștri. El face numirile în funcțiile civile și militare ale Statului. Consilierii de Stat, marele cancelar al Legiunii de onoare, ambasadorii și trimișii extraordinari, consilierii magistrați la Curtea de conturi, prefecții, reprezentanții Guvernului în teritoriile de peste mări, ofițerii generali, rectorii academiilor, directorii organelor centrale ale administrației de stat sunt numiți în Consiliul de miniștri. O lege organică stabilește celelalte funcții în care se fac numiri de către Consiliul de miniștri, ca și condițiile în care puterea de a numi a președintelui Republicii poate fi delegată de către acesta spre a fi exercitată în numele său. Articolul 14 Președintele Republicii acreditează ambasadorii și trimișii extraordinari pe lângă puterile străine

și înzestrarea Președintelui cu anumite prerogative efective. Regimul semi-prezidențial românesc prezintă, cu siguranță, două din cele trei trăsături enunțate: Președintele României este desemnat prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber-exprimat (art. 81, Constituția României), iar Guvernul răspunde politic numai în fața Parlamentului (art. 101.1, Constituția României). În privința prerogativelor prezidențiale efective, realitatea constituțională nu converge cu logica semi-prezidențială.”¹⁰ Diferențele substanțiale vor fi scoase în evidență în tabelul cu textele constituționale. Aceste diferențe se referă la desemnarea Primului-Ministru, la dreptul de dizolvare a Parlamentului, posibilitatea de a recurge la procedura referendumului, participarea Președintelui la ședințele Guvernului, semnarea actelor dezbătute în ședința de Guvern și prerogativele prezidențiale în perioadă de criză.

În regimurile parlamentare, președinții au prerogative mai reduse (modelele sunt Italia și Germania). Cum arată instituția prezidențială de la noi în comparație cu acestea? În primul rând e vorba de suplینirea în funcție, de nevoia contrasemnării actelor pentru a fi valabile. De asemenea, dreptul la grațiere este un drept ce revine deopotrivă regimurilor prezidențiale, semi-prezidențiale și parlamentare (România, Franța, Italia, Germania). Evidențiind sintetic împuternicirile președinției de stat reținem următoarele: “reprezentarea statului; semnarea tratatelor; aprobarea unor acte normative elaborate de anumite organe de stat; semnarea legilor și a altor acte în vederea publicării; prezidarea ședințelor unor organe de stat; acordarea unor calități și titluri; numiri în funcții superioare; acordarea grațierii; proclamarea stării de asediu sau de urgență; primirea scrisorilor de acreditare etc.”¹¹

NOTE

¹ B. de Gunten, A. Martin, M. Niogret, *Les institutions de la France*. Ed. Nathan, 1998, p. 4

² «Trei condiții trebuie să fie reunite pentru a asigura existența unui Stat: o națiune, un teritoriu și o putere politică. Un Stat trebuie să fie recunoscut de către comunitatea internațională.» (T.Ns.)

³ Consiliul de Miniștri al Franței a adoptat miercuri, la Paris, proiectul legii constituționale care prevede reducerea mandatului Președintelui republicii la cinci ani, de la șapte ani în prezent. Proiectul de lege menționat a fost prezentat în cadrul guvernului de ministrul francez al Justiției, dna Elisabeth Guigou - transmite AFP din surse oficiale. Examinarea în Adunarea Națională (camera inferioară a Parlamentului francez) a acestui proiect de lege constituțională este prevăzută pentru ziua de 14 iunie. “România liberă”, pag. 4, joi, 8 iunie 2000.

⁴ Emil Boc, *Separarea puterilor în stat*, pag. 24-25

⁵ B. de Gunten, A. Martin, M. Niogret, *Les institutions de la*

France, Ed. Nathan, 1998, p. 36

⁶ B. de Gunten, A. Martin, M. Niogret, *Les institutions de la France*, Ed. Nathan, 1998, p. 36

⁷ “El veghează la respectarea Constituției. Dacă o lege nu i se pare conformă cu Constituția, poate cere părerea Consiliului Constituțional. El numește pe o perioadă de nouă ani, trei membri ai Consiliului Constituțional, al cărui Președinte este.» (T.Ns.)

⁸ *Ibidem*, “Trebuie să păstreze independența națiunii în raport cu străinătatea. El negociază și ratifică tratatele. Numește ambasadorii francezi în străinătate și primește ambasadorii străini.” (T.Ns.)

⁹ Voi avea în vedere articolul lui H. Portelli (Professeur de Science Politique à l’Université Paris II), intitulat «Le référendum, a-t-il un avenir en France?» publicat în revista “Etudes” Nr. 3933, septembrie 2000

¹⁰ Emil Boc, *Separarea puterilor în stat*, p. 308

¹¹ Ioan Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, p. 449

BIBLIOGRAFIE

Searle, John R. - *Realitatea ca proiect social*, București, Editura Polirom, 2000.

Muraru, Ioan - *Drept constituțional și instituții politice*, București, Editura Actami, 1998.

Duculescu, Victor - *Constituția României - comentată și adnotată* - București, Editura Lumina Lex, 1997.

Boc, Emil - *Separarea puterilor în stat*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2000.

B. de Gunten, A. Martin, M. Niogret - *Les institutions de la France*, Ed. Nathan, 1998.

Portelli, Hugues - «Le référendum, a-t-il un avenir en France?» publicat în “Etudes” Nr. 3933, septembrie 2000.

Constituția Republicii Franceze (notă introductivă, traducerea textelor și îngrijirea ediției de Aurel Cioabanu-Dordea), Editura All Educational, 1998.

Constituția Spaniei (traducere de Mihaela Prisăcaru, prezentarea ordinii constituționale în Spania de Eleodor Focșeneanu), Editura All Educational, 1998.

Constituția Republicii Italiene (traducere Alexandrina Popescu, introducere de Oscar Luigi Scalfaro - Președintele Republicii Italiene), Editura All Beck, 1998.

Legea Fundamentală pentru Republica Federală Germania (Prezentare istorică, traducerea textelor din limba germană și îngrijirea ediției Eleodor Focșeneanu), Editura All Educational, 1998.

Constituția României, Editura Bibliofor Plus.

DORINA CLAUDIA BUTA - studentă la Facultatea de Filosofie a Universității București.

Globalization, Communication, and Democracy between 1989-1999

SORIN MATEI
PETER MONGE

Radical critics assert that globalizing processes are a direct enemy of democracy. Taking a broadly defined communication perspective and relying on the world-systems theory¹, they advance the idea that the enmeshment in the world flow of capital, technology, media content and business practices enriches the rich, situated in the core (Western/industrialized) area of the world-system, and impoverishes the poor, situated at the periphery (Third World)². The harmful effects of capitalist globalization go, however, beyond simple economic inequality. Globalization spreads methods of production powered by free markets and transnational business corporations. These require the most stable and most docile labor pools. Core business organizations will support authoritarian political systems in the periphery, which will ensure a stable level of return on their investments and lack of union or consumer opposition³.

These views are not isolated to fringe movements or to ideologues of the few remaining radical-socialist regimes. They are popular themes of discourse, embraced by many Western intellectuals and can be found quite frequently in the public pronouncements of important international fora. For example, the United Nations Development Program (UNDP) report on globalization and human development warns that multinational corporations are a threat to human rights and that globalization deepens the gap between countries⁴.

In this article we argue that the radical critics' perspective is flawed. Rather than contributing to the demise of democracy, we argue that greater economic and communication integration is associated with greater levels of democracy. The data will

show that during the 1990s countries that strengthened their global ties with the world through financial, media and human communicative flows also tended to become more democratic.

Critique of Globalization in Perspective

The last two decades of the 20th century have been marked by significant changes in the international order. Major events such as the fall of Communism, democratization of Latin America, transformation of Western Europe into a quasi-federal state and the emergence of East Asia as one of the economic world powers have reduced barriers between states and regions⁵. Combined with a long economic growth wave and with accelerating progress in communications and computing, these developments have led to increasingly integrated, tighter world networks of commerce, people and ideas. Although rather amorphous and still developing, this trend has been identified as a new social process, usually described as "globalization"⁶. Its multifaceted character has become an intriguing and popular topic of study for scholars from diverse disciplines including economics, sociology, international relations, and communication studies, to mention only a few⁷.

Yet, despite its popularity, there is little agreement about the causes or, more importantly, the consequences of globalization. More importantly, as mentioned, the radical camp opposes globalization on account of its deleterious effects. Although agreeing with the idea that the world has increasingly become smaller radical critics believe that globalization has unequal effects. Being generated by a world-system organized hierarchically into central (core) and peripheral nations, where the former exploit and dominate the latter, tighter links

between nations will necessarily translate into greater exploitation and domination. This means further impoverishment of the poor and decline of global civic and political institutions⁸.

Theoretical assumptions of radical critique of globalization

What is the evidence supporting the radical perspective? Usually this is theoretical and deductive, relying on a tradition of thought, going back to radical socialist and Marxist tropes. According to Nisbet⁹, radical ideas hail from the 19th century ideological debate about the effect of industrialism on society. They rely on the Marxist idea that the structural (economic) forces maintain the social order in ways that favor élites, both at intra and at international levels. Consequently, the system cannot be reformed; it can be changed only through radical political intervention.

Globalization, in essence, is seen as another name for the “capitalist mode of production”. Global social, political and cultural structures are driven by the instrumental logic of the economic mechanism¹⁰. Economic exploitation and domination define social and power relationships, which act over and beyond the will of the people. Capitalist institutional and economic arrangements are seen as tools for “institutionalizing inequality” and what Marx calls human “immiseration”. According to Berger¹¹, contemporary radical critics of globalization are particularly interested in showing that capitalist inequality emerges between nations rather than individuals, since this also solves the vexing problem that Marx’s immiseration thesis failed in its prediction concerning the Western working class.

Globalization, especially when is seen through a “dependency” lens, becomes a form of capitalist reorganization of the world into an exploitive core and a stagnant, exploited periphery¹². As the center grows economically, the periphery is condemned to a vicious circle of poverty and lack of economic progress, which cannot be explained by history, culture, or geographic isolation; they are the effect of modern production itself.

Inheriting its logic from Marxism, the radical critique makes an important socio-political assumption. Politics follows economics. The countries and regions that are most enmeshed in the whirlwind of globalization will suffer a decline in their social and political well-being. They will promote a social-Darwinist public policy and will display signs of democratic erosion.

Globalization and democracy: some empirical evidence

The literature indicting globalization is, as mentioned, heavily deductive and theoretical. Especially rare is the data-based study conducted by a radical scholar that addresses the negative effects of globalization on democracy. Research on this topic was, however, conducted by non-radical scholars. For example, some researchers have shown a weak, indirect and slightly positive relationship between general economic development and democracy¹³. Firebaugh, another non-radical, found that overall, global income inequality (which is one of the economic enemies of democracy) has not increased under the impact of globalization; to the contrary, it has decreased¹⁴. In a similar study Dollar and Kray¹⁵ have shown that transnational investment and economic globalization do not hurt the poor.

The central question

In brief, showing that there is a direct and negative relationship between globalization and democracy has not been conclusively proved. Further, there are signs that the opposite might be true. We tried to explore this matter in a direct way, by proposing the following research question: ***Does the increase in a nation’s level of globalization increase or decrease its level of democracy?***

Empirical evidence on the effect of globalization on democracy

Definitions:

Globalization. We define globalization as the increased interdependence produced by a complex web of flows between nations¹⁶. To obtain the level of globalization of a nation we combine three measures: gross foreign direct investment as percent of GDP, number of international tourist arrivals per capita number and television sets per capita¹⁷. Each taps into one of the three essential flows energized by globalization: economic, human, and cultural-technological. To capture historical changes, globalization is measured at two points in time. We have chosen 1989 and 1999, covering the “globalization decade”, bracketed on one side by the end of the cold war and on the other by the end of the economic and technological expansion of the 1990s, marked by the burst of the “Internet bubble” in 2000.

Democratization. Level of democratization was operationalized by using the Freedom Index for 1989 and 1999, which is issued by the Freedom House, a non-profit organization¹⁸. The index measures the democratic process on a 1 to 7 scale, where

Politică internațională

Table 1. Changes in globalization and democratic achievement (1989 – 1999) of 111 nations, representing 90% of the world population. Countries listed in descending order of globalization progress made during the 1990s.

		Globalization difference (89-99) score*	Globalization status (89-99)	Democratic status (89-99)	Population 1999 (millions)	GDP 1999 (billions)
1	Ireland	3.08	Progressing	Stationary	3.75	97.2
2	Czech Republic	1.53	Progressing	Progressing	10.28	133.8
3	Ivory Coast	1.49	Progressing	Progressing	15.55	25.7
4	Mozambique	1.39	Progressing	Progressing	17.30	14.9
5	Rwanda	1.32	Progressing	Declining	8.31	7.4
6	Burkina Faso	1.29	Progressing	Progressing	11.00	10.6
7	Madagascar	1.21	Progressing	Progressing	15.05	12.0
8	Portugal	1.11	Progressing	Progressing	9.99	160.5
9	Benin	1.10	Progressing	Progressing	6.11	5.7
10	Greece	1.09	Progressing	Stationary	10.54	162.4
11	Guyana	1.06	Progressing	Progressing	0.86	3.1
12	Chad	1.05	Progressing	Progressing	7.49	6.4
13	Senegal	1.02	Progressing	Declining	9.29	13.2
14	Guatemala	1.01	Progressing	Declining	11.09	40.7
15	Cyprus	1.00	Progressing	Progressing	0.76	14.5
16	Pakistan	0.95	Progressing	Declining	134.79	247.3
17	Zimbabwe	0.90	Progressing	Progressing	11.90	34.2
18	Namibia	0.82	Stationary	Progressing	1.70	9.3
19	Dominican Republic	0.81	Stationary	Declining	8.40	46.3
20	United Arab Emirates	0.80	Stationary	Declining	2.82	0.0
21	Jamaica	0.75	Stationary	Stationary	2.60	9.3
22	Ethiopia	0.70	Stationary	Progressing	62.78	39.4
23	Mongolia	0.58	Stationary	Progressing	2.38	4.1
24	Mauritania	0.56	Stationary	Progressing	2.60	4.2
25	Estonia	0.54	Stationary	Progressing	1.44	12.1
26	Sudan	0.53	Stationary	Declining	28.99	0.0
27	Iran, Islamic Rep.	0.49	Stationary	Declining	62.98	348.3
28	Uruguay	0.35	Stationary	Progressing	3.31	29.4
29	Spain	0.34	Stationary	Stationary	39.41	712.5
30	Venezuela, RB	0.30	Stationary	Declining	23.71	130.3
31	Paraguay	0.28	Stationary	Progressing	5.36	23.5
32	Thailand	0.24	Stationary	Progressing	60.25	369.4
33	Niger	0.24	Stationary	Stationary	10.50	7.9
34	Brazil	0.23	Stationary	Declining	167.97	1,182.0
35	China	0.20	Stationary	Declining	1253.60	4,534.9
36	Poland	0.19	Stationary	Progressing	38.65	326.6
37	Algeria	0.19	Stationary	Stationary	29.95	151.6
38	Korea, Rep.	0.18	Stationary	Progressing	46.86	736.3
39	Togo	0.16	Stationary	Progressing	4.57	6.4
40	Turkey	0.14	Stationary	Declining	64.39	410.8
41	Romania	0.14	Stationary	Progressing	22.46	135.7
42	C. Afr. Republic	0.14	Stationary	Progressing	3.54	4.1
43	El Salvador	0.14	Stationary	Progressing	6.15	26.7
44	Chile	0.12	Stationary	Progressing	15.02	129.9
45	Ghana	0.11	Stationary	Progressing	18.78	35.3
46	Argentina	0.10	Stationary	Declining	36.58	449.1
47	Bulgaria	0.08	Stationary	Progressing	8.21	41.6
48	Turkmenistan	0.07	Stationary	Declining	4.78	16.0
49	Nicaragua	0.07	Stationary	Progressing	4.92	11.2
50	Albania	0.06	Stationary	Progressing	3.38	10.8
51	Indonesia	0.06	Stationary	Stationary	207.02	591.5
52	Tajikistan	0.06	Stationary	Declining	6.24	0.0
53	Norway	0.04	Stationary	Stationary	4.46	126.8
54	Mexico	0.04	Stationary	Stationary	96.59	801.3
55	Finland	0.03	Stationary	Progressing	5.17	119.3
56	Peru	0.02	Stationary	Declining	25.23	116.6

Politică internațională

57	Sri Lanka	0.01	Stationary	Stationary	18.99	62.2
58	Israel	-0.01	Stationary	Stationary	6.11	112.6
59	Germany	-0.01	Stationary	Stationary	82.10	1,949.2
60	Bolivia	-0.02	Stationary	Progressing	8.14	19.2
61	United Kingdom	-0.03	Stationary	Declining	59.50	1,314.6
62	Slovak Republic	-0.04	Stationary	Progressing	5.40	57.1
63	Kyrgyz Republic	-0.05	Stationary	Progressing	4.86	12.5
64	South Africa	-0.05	Stationary	Progressing	42.11	375.1
65	Uzbekistan	-0.06	Stationary	Declining	24.41	54.9
66	France	-0.06	Stationary	Stationary	58.62	1,342.2
67	Swaziland	-0.07	Stationary	Progressing	1.02	4.1
68	India	-0.08	Stationary	Stationary	997.52	2,242.0
69	Philippines	-0.09	Stationary	Stationary	74.26	282.6
70	Slovenia	-0.10	Stationary	Progressing	1.99	31.7
71	Sweden	-0.13	Stationary	Stationary	8.86	200.5
72	Morocco	-0.13	Stationary	Stationary	28.24	96.5
73	New Caledonia	-0.17	Stationary	Declining	0.21	4.4
74	Syrian Arab Republic	-0.18	Stationary	Declining	15.71	70.0
75	Costa Rica	-0.19	Stationary	Declining	3.59	31.8
76	Jordan	-0.20	Stationary	Progressing	4.74	18.7
77	Zambia	-0.21	Stationary	Progressing	9.88	7.5
78	Cuba	-0.21	Stationary	Declining	11.18	0.0
79	Denmark	-0.23	Stationary	Stationary	5.33	137.8
80	Saudi Arabia	-0.23	Stationary	Declining	20.20	218.4
81	Bangladesh	-0.23	Stationary	Progressing	127.67	189.4
82	Angola	-0.27	Stationary	Progressing	12.36	39.3
83	Myanmar	-0.29	Stationary	Declining	45.03	0.0
84	Egypt	-0.30	Stationary	Declining	62.65	214.3
85	Belgium	-0.31	Stationary	Declining	10.23	260.2
86	Russian Federation	-0.32	Stationary	Progressing	146.20	1,092.6
87	Kazakhstan	-0.57	Stationary	Stationary	14.93	73.9
88	Yugoslavia	-0.63	Stationary	Declining	10.62	0.0
89	Belarus	-0.68	Stationary	Declining	10.03	69.0
90	Trinidad and Tobago	-0.68	Stationary	Declining	1.29	10.6
91	Azerbaijan	-0.71	Stationary	Progressing	7.98	22.8
92	Canada	-0.73	Stationary	Stationary	30.49	800.4
93	Georgia	-0.80	Stationary	Progressing	5.45	13.3
94	United States	-0.80	Stationary	Stationary	278.23	8,867.7
95	Moldova	-0.80	Stationary	Progressing	4.28	8.7
96	Hungary	-0.82	Stationary	Progressing	10.07	115.1
97	Armenia	-0.83	Stationary	Progressing	3.81	0.0
98	Malaysia	-0.86	Declining	Declining	22.71	186.4
99	Qatar	-0.88	Declining	Declining	0.57	0.0
100	Italy	-0.97	Declining	Declining	57.65	1,278.1
101	Australia	-0.99	Declining	Stationary	18.97	466.1
102	Japan	-1.00	Declining	Declining	126.57	3,151.3
103	Oman	-1.12	Declining	Stationary	2.35	0.0
104	Netherlands	-1.19	Declining	Stationary	15.81	382.7
105	Bosnia and Herzegovina	-1.21	Declining	Stationary	3.88	0.0
106	Kuwait	-1.23	Declining	Progressing	1.92	0.0
107	Ukraine	-1.31	Declining	Progressing	49.95	172.7
108	Switzerland	-1.87	Declining	Stationary	7.14	193.9
109	New Zealand	-1.94	Declining	Stationary	3.81	72.8
110	Austria	-2.25	Declining	Stationary	8.09	203.0
111	Singapore	-3.25	Declining	Declining	3.95	82.1

Note: *Globalization difference score reflects the difference between level of globalization in 1999 compared to 1989. "Level of globalization" measures, on a standardized weighted scale, amount of foreign direct investment, number of televisions per capita and number of international tourist arrivals.

1 represents the freest politics and 7 the least free (totalitarian) ones. A country is assigned its score by coders based on assessment of presence and freedom to exercise a number of political rights and civil liberties, which include both formal (freedom of expression, or association) and substantive (gender and social equality) aspects of the political process.

Data collection and processing. The data cover 111 countries, representing 90% of the world population (See Table 1). The nations were selected with respect to size - no nation has less than 300,000 people - and valid information on most of the focal variables. For each country two essential characteristics were calculated: progress in terms of globalization and progress in terms of democracy between 1989 and 1999. These characteristics (variables) were computed by subtracting, for each nation, its level of democracy or globalization in 1989 from that in 1999. Further, each country was characterized as "Progressing," if the 1999 values were greater than those for 1989, "Stationary" if the values were the same, and "Declining" if the 1989 values were greater than those for 1999¹⁹.

What do the data indicate?

To give an answer to our question: "Does the increase in a nation's level of globalization increase or decrease its level of democracy?" we employ a common statistical procedure, known as cross-tabulation, illustrated in Figure 1.

As presented in Figure 1, countries that have become more global are also more likely to have made democratic progress. More precisely, two-thirds (11 of 17) of the nations that have become more globalized were more democratic in 1999, compared to 1989. Concurrently, the nations that have seen a decline in their level of globalization are in majority either democratically Declining or Stationary. Of the 14 nations that have declined in terms of globalization, 5 (36%) have also declined and 7 (50%) have only maintained their level of democracy, while a very small minority 2 (14%) has known a period of democratic advance in this period. It is also interesting to note that of the nations whose level of globalization has remained relatively stable, the largest group of 35 nations (44% of this category) have made democratic progress. The χ^2 procedure used to test the significance of the cross-tabulation results indicates that we are at least 95% sure that the differences observed between groups could not be the product of chance alone ($\chi^2=9.5$; $p<.05$). This bivariate analysis was

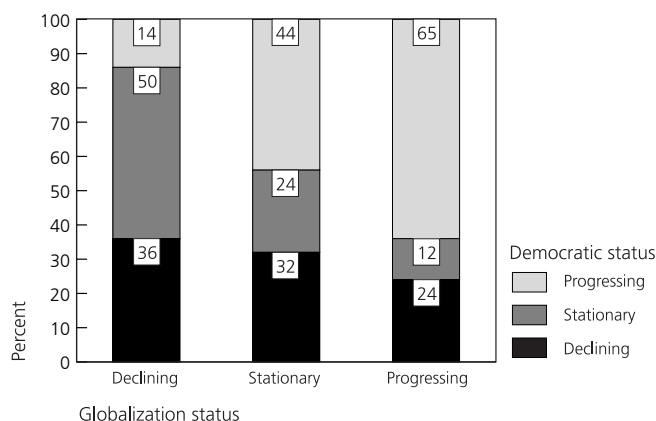

Figure 1. Percentage of nations that are Progressing, Stationary or Declining in terms of globalization, which were democratically Progressing, Stationary or Declining in 1999 compared to 1989. Most globalization Progressing nations were also Progressing in terms of democracy. Countries that declined in terms of globalization were usually Stationary or Declining in democratic terms.

complemented by a multivariate procedure (logistic regression), which takes into account variations in population size and wealth. The results showed that the relationship holds with a 94% degree of certainty after controlling for population and economic growth. That is, we are 94% certain that economic wealth or population size is not responsible for the effect globalization has on democracy. This analysis also showed that globalizing countries almost double their odds of being democratic for each unit increase in their globalization score, after taking into account increase in population size and wealth.

Discussion and conclusions

In essence, the assumption made by radical critics of globalization, that globalization creates social and political decline, is not supported by our results. Globalization thrives in a democratic climate. The data indicate, however, that the process is not even. The nations that have made globalization progress are a mixed group (see Table 1). Lead by Ireland and the Czech Republic, they include a good number of African nations, especially Ivory Coast, Mozambique, Rwanda and Benin. Obviously, there is a separate story for each of these countries. Ireland has become a global attraction due to its unique combination of being an English-speaking, Western nation with low wages and an open economic policy. The Czech Republic has an even cheaper highly educated work force strategically located in the proximity of labor-starved Germany. Yet, except for Ireland and Rwanda (each for different reasons), most of the globalization Progressing nations share the extraordinary journey

from authoritarianism or totalitarianism to more liberal regimes that has characterized the 1990s²⁰.

It is also fair to note that, like always when trying to translate complex qualitative processes into figures, score differences do not always reflect the intricacies of the democratic progress in a specific country. An example is Romania. Although formally it has made a 5 point progress in terms of democratization, from totalitarian to relatively free, its level of globalization is relatively modest, a mere .14 on our -3 to 3 scale. This might reflect the fact that the democratic process in Romania, although significant in formal terms (elections, civil rights) was threatened and sometimes even temporarily reversed by civil disturbances and by rampant corruption.

Finally, we would like to emphasize that we do not interpret these findings in a causal manner: i.e. globalization produces democracy. Rather, we have set the argument this way to explore the claims made by the radical school. The fact that the top global achievers are the beneficiaries of profound democratic improvements reveals that, in fact, democracy might create the premises for globalization. On the other hand, as our cross-tabulation shows, the relationship between globalization is stronger on the positive than on the negative side. While countries that make progress in globalization are definitely more likely to become more democratic, those that are globally Declining are primarily more likely to be Stationary and only secondarily to decline in terms of democracy.

In consequence, following Przeworski et al.'s²¹ cautionary note about the relationship between economic development and democracy, we hesitate to translate the fact that the two processes are associated into a causal inference. Rather, we state our position as follows: integration in world-flows co-evolves with democratic progress. In certain situations globalization does help the process of democratization (see Chile or Ghana), but in many instances, as in the cases detailed above, democracy comes first. This indicates that the issue of causality needs further and deeper exploration.

Finally, although the findings of this study counter the assertions of globalization critics that intensification of economic exchanges will create a decline in democracy, their more general worry that globalization is not an easy or non-problematic process is real. For example China, which has not made political progress in the last decade commensurate with its economic achieve-

ments²². Globalization seems, then, to create both opportunities as well as dangers, although overall, the former seem to prevail over the latter.

NOTES

¹ Christopher K. Chase-Dunn, *Global Formation: Structures of the World-Economy, Updated Edition* (Lanham, Md.: Rowman & Littlefield Publishers, 1998), Daniel Chirot, "World-System Theory", *Annual Review of Sociology* 8 (1982), Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System*, 2 vols. (New York: Academic Press, 1974), Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy: 1600-1750* (New York: Academic Press, 1984).

² Samir Amin, *Capitalism in the Age of Globalization the Management of Contemporary Society* (London ; Atlantic Highlands, N.J.: Zed Books, 1997), Samir Amin, *Spectres of Capitalism* (New York: Monthly Review, 1998).

³ Samir Amin, *Imperialism and Unequal Development* (New York: Monthly Review, 1977), Benjamin Barber, *Strong Democracy. Participatory Politics for a New Age* (Berkeley, CA: University of California Press, 1984), Benjamin R. Barber, *Jihad Vs. Mcworld* (New York: Ballantine Books, 1995), William K. Tabb, "Globalization Is an Issue, the Power of Capital Is the Issue," *Monthly Review* 49, no. 2 (1997), Lori Wallach and Michelle Sforza, *Whose Trade Organization. Corporate Globalization and the Erosion of Democracy: An Assessment of the World Trade Organization* (Washington, D.C.: Public Citizen, 1999).

⁴ Richard Jolly, "Human Development Report," (New York: UNDP, 1999).

⁵ John Micklethwait and Adrian Wooldridge, *A Future Perfect* (New York: Crown Business, 2000).

⁶ Anthony Giddens, *Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives* (New York: Routledge, 2000), Roland Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture* (London: Sage, 1992), Malcolm Waters, *Globalization, Key Ideas* (London ; New York: Routledge, 1995).

⁷ Manuel Castells, *The Rise of the Network Society*, 3 vols. (Oxford: Blackwell Publishers, 1996), Giddens, *Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives*, David Held and Anthony G. McGrew, *Globalization/Anti-Globalization* (Cambridge, U.K. Oxford ; Malden, MA: Polity; Blackwell Publishers, 2002), P. Hirst and G Thompson, *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance* (Cambridge: Polity Press, 1996), Alex Inkeles, *One World Emerging?* (Boulder, CO: Westview Press, 1998), Peter Monge, "Communication Structures and Processes in Globalization," *Journal of Communication* 48 (1998), Pippa Norris, "Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty and the Internet Worldwide," (2001), J. A. Scholte, *Globalization: A Critical Introduction* (New York: St. Martin's Press, 2000), Leslie Sklair, *Globalization: Capitalism and Its Alternatives*, 3rd ed. (Oxford ; New York: Oxford University Press, 2002).

⁸ Amin, *Capitalism in the Age of Globalization the Management of Contemporary Society*, Amin, *Imperialism and Unequal Development*, Amin, *Spectres of Capitalism*, Samir Amin, *Unequal Development an Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism* (New York: Monthly Review Press, 1976), Barber, *Jihad Vs. Mcworld*, A. G. Frank, *Latin America: Underdevelopment or Revolution* (NY: Monthly Review, 1969), William Greider, *One World, Ready or Not. The Manic Logic of Global Capitalism* (New York: Simon and Schuster, 1997).

⁹ Robert Nisbet, *The Sociological Tradition* (New York: Basic Books, 1966).

¹⁰ Karl Marx, "Capital," in *Karl, Marx, Selected Writings*, ed. David McLellan (Oxford: Oxford University Press, 1977).

¹¹ Peter L. Berger, *The Capitalist Revolution* (New York: Basic Books, 1986).

¹² Kenneth Bollen, "World Position, Dependency, and Democracy: The Cross National Evidence," *American Sociological Review* 48, no. August (1983), F. H. Cardoso and E. Faletto, *Dependencia Y Desarrollo En America Latina: Ensayo De Interpretacion Sociologica [Dependency and Development in Latin America: Essays of Sociological Interpretation]*. (Mexico City: Siglo XXI, 1969), Chase-Dunn, *Global Formation: Structures of the World-Economy, Updated Edition*, Chirot, "World-System Theory," Frank, *Latin America: Underdevelopment or Revolution*, Wallerstein, *The Modern World-System*, Wallerstein, *The Modern World-System II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy: 1600-1750*.

¹³ Adam Przeworski et al., *Democracy and Development* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2000).

¹⁴ Glenn Firebaugh, "Empirics of World Income Inequality," *American Journal of Sociology* 104, no. 6 (1999).

¹⁵ David Dollar and Art Kraay, "Spreading the Wealth," *Foreign Affairs*, no. January/February (2002).

¹⁶ See also David Held et al., *Global Transformations* (Stanford, California: Stanford University Press, 1999).

¹⁷ The indicators were provided by the World Bank. Level of globalization was operationalized as an index score; the more tourists a country is a host to, the more televisions per capita and the more foreign direct investment, the higher the score. The index is calculated using weighted z-scores on the three key measures. Z-scores transform raw measures into standardized scores, expressed in positive or negative deviation from the mean. Reliability and confirmatory factor analyses were employed to check if the three items can be combined. The globalization index Cronbach alpha values were moderate-low (1999=0.6 and 1989=0.7). Factor analyses confirm, however, that the three variables go in the desired direction. Both in 1989 and in 1999 the three variables are clustered around a common dimension. Most factor loadings are between .7 and .8. Factor loadings were used for weighting the variables scores.

¹⁸ Freedom House, "Annual Survey of Freedom Country Scores 1972-73 to 1998-99," (New York: Freedom House, 1999), Joseph E. Ryan, "Survey Methodology," in *Freedom in the World. The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties 1993-1994*, ed. Adrian Karatnycky (New York: Freedom House, 1994).

¹⁹ For the democracy variable, which is categorical, progress represents positive, decline negative and Stationary status zero scores. Because the globalization variable is continuous, there were too few true zero values to create a meaningful Stationary category. Instead, we have recorded the values one standard deviation below or above zero (which is also the mean of this distribution) as "Stationary." Values more than one standard deviation above the mean were collapsed into the "Progressing" category while those one standard deviation below the mean became the "Declining" values.

²⁰ We should note that since 1999 some of the Progressing nations have regressed again in terms of democracy and globalization. For example Ivory Coast, which was recently embroidered in a bloody civil conflict.

²¹ Przeworski et al., *Democracy and Development*.

²² The Chinese globalization advance is not reflect in our index because China's technological and human exchanges, relative to its population, are still modest.

SEMNAL

Anneli Ute Gabanyi

Cultul lui Ceaușescu

Traducere: Iulian Vamanu

Cuvânt înainte: Dan Berindei

Prefață: J.F. Brown

Editura: Polirom

Anul apariției: 2003

Cuprins

Nicolae Ceaușescu și cultul personalității •
Cultul personalității lui Ceaușescu peste
hotare

Descriere

„«Cultul lui Ceaușescu» apare acum în traducere românească, ceea ce îl va face mai accesibil unui public larg. Cartea tratează cu precumpănire problema cultului lui Ceaușescu, treptata creștere a puterii sale, urmărită, între altele, și prin succesivele sărbătoriri ale zilei de naștere a dictatorului; totodată, ea reprezintă o radiografie a regimului totalitar, dar și a societății românești din deceniile opt și nouă, realizată «pe viu», chiar în acea perioadă. Autoarea rapoartelor care – asamble – au format volumul în cauză le-a realizat cu acribie, între 1978 și 1987, urmărind procesele interne ce aveau loc în România acelor vremuri. Citindu-le – la distanță de câteva decenii – rămâi cu impresia seriozității demersului, dar și a implicării autoarei, aproape cu pasiune, în realizarea lor.” (Acad. Dan Berindei) ■

SORIN MATEI - Assistant Professor in the Department of Communication, Purdue University. Ph.D. in Communication from the Annenberg School for Communication at the University of Southern California. M.A. in International Relations from The Fletcher School of Law and Diplomacy at Tufts University.

PETER MONGE - Professor of Communication at the Annenberg School for Communication and the Marshall School of Business, University of Southern California. His published books include *Theories of Communication Networks* (with Noshir Contractor, 2003), *Communicating and Organizing* (with Vince Farace and Hamish Russell), *Multivariate Techniques in Human Communication Research* (with Joe Cappella), *Policing Hawthorne* (with Janet Fulk and Greg Patton) and *Reasoning with Statistics* (5th ed, with Fred Williams).

Criza relațiilor transatlantice

GHEORGHE CIAȘCAI

The crisis of the transatlantic relations is a reality revealed by the Iraqi conflict. After the Second World War the main characteristic for the transatlantic relations have varied between mercantilism and ambiguity. September 11, 2003 brought a large solidarity followed too soon by a discovery of difference. The perception on Iraqi crisis can be definite as "two perceptions of the same reality".

Începutul anului 2003 a stat sub semnul unei spectaculoase polemici între cele două maluri ale Atlanticului de Nord. Evitată o bună bucată de vreme la nivelul cel mai înalt, dar amorsată cu consistență în mediile jurnalistice dar și academice din SUA și Europa Occidentală (și Centrală!), în special după atentatele din 11 septembrie 2001, disputa transatlantică pe tema irakiană este de fapt epifenomenul unei mutații de adâncime produse, în ultimii ani, în relațiile dintre SUA și aliații săi europeni. Metaforele frivole¹ utilizate pentru a exprima dificultățile parteneriatului transatlantic, distincția ironică între vechea și noua Europă² introdusă pentru a diagnostica relativitatea tensiunii interaliatate sau pledoaria ostentativă a liderilor de la Bruxelles, Berlin sau Paris pentru un pol de apărare eminentamente european denotă, mai degrabă, dificultatea reală a aliaților în definirea naturii relației transatlantice la începutul secolului XXI. Premisa de la care pleacă acest articol este că actanții politici occidentali și unii din consilierii lor au omis un fenomen ineluctabil pentru orice strateg lucid: modelul deutchian al comunității de securitate³, asumat explicit de lumea occidentală în perioada postbelică, întemeiat la rândul său pe ideea kantiană a naturii profund cooperante a relațiilor între statele cu regimuri republicane (i.e. democratice), nu și-a epuizat nici validitatea și nici resursele. Din nefericire, ajustările reformatoare care ar fi permis comunității nord-atlantice să se plieze peste noua dinamică internațională, fie că este vorba de demersurile reactive (de genul răspunsurilor NATO/UE la războaiele din fosta Iugoslavie), fie de cele proactive (precum extinderea NATO și UE, ESDI sau parteneriatul comercial SUA-UE din vremea administrației Clinton) au fost fie insuficiente, fie

inadecvat aplicate. Din perspectiva acestei grile de lectură, alegațiile menționate mai înainte se pot circumscrie cu certitudine unei veritabile crize în viziunile decidenților din capitalele nord-atlantice. Iar responsabilitatea pentru disensiunile în jurul chestiunii irakiene nu poate fi pasată doar asupra Washingtonului, așa cum afirmă eurofilii, și nici asupra Bruxellesului, așa cum susțin atlantiștii. Criza de creștere și implicit de identitate prin care trece UE, precum și una mai înefabilă dar nu mai puțin serioasă prin care trece America începutului de mileniu⁴, sunt de fapt la originea acestui veritabil foc de artificii transatlantic. Spun foc de artificii fiindcă *prietenii* Occidentului au privit și privesc cu satisfacție și încântare salvele retorice aruncate în eter de lumea civilizată. Iar Saddam Hussein n-a fost singurul care a asistat la acest spectacol feeric, încercînd, în plus, să tragă foloase practice cu priceperea sa de despot rudimentar, pregătit în orice moment să profite de clivajele occidentale pentru a-și manifesta veleitățile pe scena relațiilor regionale și internaționale.

Înainte de 11 septembrie: între mercantilism și ambiguitate

Rădăcina actualelor tensiuni interaliatate și transatlantice trebuie căutată în inabilitatea și, de ce nu, în lipsa de imaginație dovedită de protagoniști de la Washington și Bruxelles în definirea noii identități a comunității atlantice în mediul internațional post-război rece. Deși se părea că solidaritatea antisovietică probată vreme de peste 40 de ani, similitudinea setului de valori împărtășite, precum și o certă proximitate între culturile politice din America de Nord și Europa Occidentală reușiseră să forjeze o comunitate strategică invulnerabilă la crize

conjuncturale⁵, peisajul strategic internațional generat de accelerarea globalizării în anii '90 a relevat un potențial competițional în creștere între cei doi parteneri transatlantici⁶. Însă, dată fiind nota preponderent comercială, însoțită de adjuvantul propagării democrației, imprimată de administrația Clinton globalizării⁷, prin susținerea cu prioritate a extinderii OMC și a regulilor sale, asociată cu o certă reținere a SUA în manifestarea uriașelor sale capacităților strategico-militare, disputele americano-europene au avut un caracter mai degrabă cordial și benign. Dinamismul economic american din ultimul deceniu, bazat în special pe expansiunea *noii economii* (IT, biotehnologii, comunicații, industriile *loisir-ului* etc.) și pe politici bugetare restrictive, ce a avut ca rezultat creșterea ponderii SUA în PIB-ul mondial de la 22% la finele anilor '80 la peste 30% în 2002⁸ a focalizat tensiunile transatlantice spre aspecte de natură comercială⁹. O asemenea tendință a fost susținută și acceptată tacit în partea europeană a Atlanticului. În acest sens, preocupările comunitare de consolidare a pieței unice, proces care a fost desăvârșit prin asumarea proiectului Uniunii Economice și Monetare și lansarea monedei unice la 1 ianuarie 1999, n-au fost dublate de demersuri similare pentru consolidarea dimensiunii politice a Uniunii. În ciuda deschiderii șantierelor politic și strategic ale construcției europene, în special prin proiectele de edificare a piloanelor II (PESC¹⁰) și III (JAI¹¹) ale Uniunii, în urma intrării în vigoare a Tratatului de la Maastricht în anul 1993 (urmat de tratatele de la Amsterdam și Nisa) progresele în definirea unui profil politic riguros al UE s-au lăsat așteptate. Succesul relativ al Uniunii Economice și Monetare¹², în ciuda scepticismului care domnea înaintea lansării monedei unice, dovedit de consolidarea treptată a euro în raport cu dolarul la 4 ani de la punerea sa în circulație, a atenuat o parte din frustrările eurofililor provocate de slăbiciunea evidentă a Uniunii în domeniul politic, în special pe aspectele de politică externă și de securitate.

Pentru depășirea acestei deficiențe, pusă în evidență cu prisosință în primăvara anului 1999, pe timpul operațiunilor aliate din Kosovo, când europeni au fost constrânși să ia cunoștință de imensul decalaj transatlantic în materie de tehnologii și capacități militare, inclusiv în domeniul gestionării crizelor, summit-urile europene de la Koln și Helsinki¹³ din iunie 1999 și decembrie același an au declanșat procesul de forjare și de consolidare a politicii europene de securitate și de apărare, precum și pandantul acestuia – constituire unei forțe

europene de reacție rapidă. S-a sperat că logica funcțională și dinamica instituțională antrenate de acest proces va conduce automat la surmontarea diferențelor de viziuni strategice existente între membrii Uniunii în privința pilonului PESC. Implicarea substanțială a Marii Britanii în procesul amorțit la Koln și Helsinki, după ce, în prealabil, pragmaticul șef laburist al cabinetului Majestății Sale, Tony Blair, dăduse undă verde apărării europene la St. Malo¹⁴, reprezenta unul din principalele argumente ale experților în demontarea aprecierilor scepticilor care se îndoiu de viabilitatea proiectului apărări europene.

Dimensiunilor economice și securitare ale UE, li se juxtapunea, în același timp, un spațiu Schengen din ce în ce mai bine conturat, în special pe baza acquis-ului pilonului III, care era în măsură, totodată, să asigure și o foarte flexibilă și dinamică piață a forței de muncă, dar și să creeze loialități transnaționale și europene din ce în ce mai consistente.

Începutul coagulării unui pol european de apărare, o consolidare vizibilă a dimensiunii economice a Uniunii și primele manifestări ale unei anumite loialități europene, indusă de cetățenia europeană și de o efervescentă mobilitate intraeuropeană la nivel academic¹⁵ și pe piața forței de muncă, constituiau notele structurale cele mai vizibile ale procesului de definire a UE la momentul evenimentelor de la 11 septembrie.

Faptul că atașamentul european față de NATO fusese reiterat cu prilejul tuturor summit-urilor aliate post-război rece, inclusiv cel informal din iunie 2001, primul după preluarea de către președintele George W. Bush a administrației americane, indica însă cu claritate o conduită certă: noua entitate europeană în curs de desăvârșire opta pentru menținerea status quo-ului, iar temerile vis-à-vis de emergența unei competiții strategice între SUA și Europa erau considerate neîntemeiate la nivelul decidenților politici europeni.

Impactul lui 11 septembrie: de la solidaritate la descoperirea diferenței

După primele reacții de solidaritate europeană cu Statele Unite, exprimate imediat după atacurile teroriste anti-americane din septembrie 2001, inclusiv prin declanșarea de către NATO a procedurii de punere în aplicare a prevederilor art. 5 din Tratatul de la Washington, au început să se accentueze și să se acutizeze o serie de disensiuni în relațiile transatlantice. Pe măsură ce campania americană împotriva terorismului a căpătat aspecte militare concrete, o certă diferență de percepții, strategii

și opțiuni a apărut între UE, pe de-o parte, și SUA, pe de altă parte. Între timp, aceste diferențe s-au accentuat, cel puțin între o parte a statelor membre ale UE și abordările americane, transformându-se în veritabile divergențe.

Anumite viziuni americane referitoare la natura terorismului și combaterii acestuia, la apărarea preventivă și preemtivă, la dezvoltarea programului BMD (Balistic Missile Defense), la statutul CPI (Curtea Penală Internațională), la neglijarea NATO în operațiunile inițiale din Afganistan, la constituirea unei NRF (Forța de Răspuns a NATO) ca alternativă atlanticistă la FRR a UE etc. au fost receptate cu reticență în mediile politice, academice și militare din UE. Între normativista abordare europeană a relațiilor și ordinii internaționale, inspirată de modelul kantian, și pesimista perspectivă americană pusă sub semnul unui realism pe deplin asumat, de altfel perfect inteligibilă în urma șocului provocat de atentatele de la 11 septembrie, părea a se deschide o falie surprinsă cu un anumit talent și ingeniozitate jurnalistică de Robert Kagan¹⁶ în de acum celebrul și controversatul articol scris în vara anului 2002.

Ca urmare, din concertarea emergentă între UE și NATO, postulată în a doua parte a anilor '90 sub forma proiectului ESDI¹⁷, referitoare la asigurarea securității și stabilității în Europa, care viza și proiectarea stabilității și modelului democratic în regiunile de la periferia și din proximitatea continentului european, părea să fi rămas doar amintirea. Epilogul acestui model de dezvoltare a relațiilor inter-instituționale între UE și NATO a fost consemnat cu ocazia summit-ului Alianței Nord-Atlantice de la Praga din 21-23 noiembrie 2002. Întâlnirea din capitala Republicii Ceha a consemnat reiterarea vitalității tratatului transatlantic însă dacă se parcurg toate documentele adoptate la această reuniune nu se va găsi nicăieri menționat conceptul ESDI, mecanism politic pe care se încercase remodelarea și echilibrarea relației în primul deceniu post-război rece! O altă grăitoare expresie a gradului atins de controversate transatlantice o constituie afirmațiile făcute de către Înalțul Reprezentant pentru PESC al UE și fost secretar general al NATO, Javier Solana, care nu ezită să menționeze că dezacordul actual între SUA și Europa este de natură culturală¹⁸, deci mult mai profund decât lasă să se întrevadă disputele diplomatice și politice. Afirmațiile responsabilului european pentru politica externă și de securitate vin să confirme diagnosticul foarte sever pus relațiilor transatlantice în vara anului 2002 de către directoarea Institutului de Studii de Securitate al

UE, d-na Nicole Gnesotto: «*Quant aux relations transatlantiques, elles se resument désormais a un gap culturel sans precedent entre Europeens et Américains – sur absolument tous les dossiers internationaux*»¹⁹.

Criza irakiană: două lecturi ale aceleiași realități

Atacurile teroriste asupra SUA din 11 septembrie 2001, primele de o asemenea anvergură și primul atac din exterior asupra teritoriului SUA din 1812 până în prezent, au consolidat viziunea pesimistă asumată de o parte a cercurilor academice și politice americane referitoare la vulnerabilitățile crescute ale SUA ca urmare a poziției sale de unică superputere globală²⁰. Noua schemă de percepție a riscurilor și amenințărilor a atras după sine și o certă revizuire, explicită și nuanțată a angajamentelor americane vis-à-vis de alianțele tradiționale. Principiul pragmatic și adaptat campaniei anti-teroriste – «misiunea decide coaliția» – a pus în dificultatea filosofia consensuală – «coaliția decide misiunea» a alianțelor tradiționale în care participă SUA. Această asumție oficială și-a găsit locul cuvenit în documentul referitor la securitatea națională înaintat Congresului în septembrie 2002 de administrația George W. Bush jr. Acest act consacra noua abordare; în plus, în noua strategie de securitate a SUA figurau conceptele *loviturilor preventive* și cel al *loviturilor preemtive*, care au provocat o serie de evaluări critice printre susținătorii nepartizani ai dreptului internațional²¹. În temeiul acestei noi viziuni strategice care lua în calcul riscul contaminării cu virusul terorist a întregului Orient Mijlociu operațiunea coaliției apărea pe deplin justificată. Din rațiuni ce țin de proximitatea spațiului islamic, de existența unei tradiții a coabitării și a «jocurilor schimbului»²² cu această lume, și nu în ultimul rând de asumarea unora din normele dreptului internațional, unele state europene au interpretat acțiunea din Irak ca o încălcare a prevederilor Cartei ONU și o punere sub semnul întrebării a întreg sistemului normativ ce reglează relațiilor internaționale după încheierea celui de al doilea război mondial.

În loc de epilog

Declarația semnată pe 14 mai sub egida prestigiosului CSIS din Washington de o serie de figuri proeminente ale vieții politice americane, o altă declarația la care au subscris personalități din mediile proeminente ale culturii strategice americane și europene (la începutul lunii mai 2003 de perso-

nalități) sunt indicii că logica divergenței poate fi înlocuită de una a convergenței și concertării. În acest sens, fenomenul cel mai semnificativ produs în ultimele luni poate fi considerat proiectul de strategie de securitate prezentat de J. Solana la Consiliul European de la Salonic din iunie 2003. Două sunt argumentele care susțin o asemenea apreciere: grila de lectură a principalelor riscuri la adresa securității europene este foarte asemănătoare cu cea a SUA, identificând terorismul, proliferarea ANM și a criminalității supranaționale ca principale riscuri la adresa UE; de asemenea, în partea finală a textului se face următorul enunț «En oeuvrant de concert, l'Union et les Etats-Unis peuvent constituer une formidable force au service du bien dans le monde»²³.

NOTE

¹ Dihotomia jurnalistică și extrem de simplistă *Marte/Venus* propusă de Robert Kagan în "Power and weakness", "Policy Review", nr. 5/2002 a generat o dezbatere ale cărei ecouri nu s-au stins nici în prezent; vezi și excelentul eseu critic scris pe această temă de Daniel Biro, "Transatlantic Relations: How Useful is the Mars-Venus Metaphor", NATO Studies Center, București, 2003.

² Donald Rumsfeld, secretarul pentru apărare din cabinetul George W Bush, a introdus în dezbaterea publică această dihotomie la începutul anului 2003.

³ Conceptul forjat de K. Deutch la jumătatea secolului trecut a fost preluat, extins și consolidat din punct de vedere ontologic și metodologic de către B. Buzan și comilonii săi din școala de la Copenhaga în anii '80 și '90.

⁴ Vezi comentariile săptămânale ale eminentului economist american Paul Krugman din *New York Times* a căror adevărată, percuranță și aciditate depășesc criticile cele mai elaborate ale comentatorilor europeni; printre acestea merită menționate totuși, pentru soliditatea șafoadajului teoretic și relevanța materialului factual ales, studiul realizat de politologul de origine română Pierre Hasner în care reia inteligent teza lui Raymond Aron din "Republique imperiale" pentru a înțelege mecanismul decizional al Americii începutului de mileniu sau interviul acordat de eminentul antropolog Emmanuel Todd cotidianului *Le Monde* la începutul lunii aprilie 2003.

⁵ Vezi, criza Suezului, în anul 1956, retragerea Franței din structura militară integrată a NATO, în 1966, criza eurorachetelor la începutul anilor '80 etc.

⁶ Adminstrând premisa că UE reprezintă un actor relativ coerent, dincolo de divergențele interguvernamentale din interiorul Uniunii.

⁷ Alexandre Adler, *Trois visions de la puissance*, în «Courrier Internationale», nr. 597/2002

⁸ Paul Kennedy, *Une suprématie militaire sans précédent*, în «Courrier Internationale», nr. 597/2002

⁹ Vezi cazul «războiului bananelor» de la jumătatea anilor '90 sau litigiul generat de OMG (organismele modificate genetic), chestiunea bunurilor și serviciilor culturale etc.

¹⁰ Acronimul în română al Politicii Externe și de Securitate Comună a UE

¹¹ Justiție și Afaceri Interne

¹² Folosesc calificativul *relativ* întrucât nu puține sunt vocile competente în domeniu care acuză rigiditatea criteriilor Pactului de Stabilitate de prelungirea dinamicii stagnante a economiei din Euroland, în special din țările cheie, Franța și Germania. În acest sens, votul negativ al electoratului suedez în referendumul din 14 septembrie 2003 confirmă comentariile sceptice vis-a-vis de Euroland.

¹³ Consiliul European de la Koln a luat decizia politică de lansare a proiectului de reformă și a adaptare a dimensiunii de securitate și apărare a UE, în conformitate cu art. 17 din Tratatul de la Amsterdam care prevedea posibilitatea definirii unei politici de apărare europene plecând de la politica externă și de securitate comună; la Helsinki, liderii europeni au mers mai departe și au adoptat decizia strategică de constituire a Forței de Reacție Rapidă a UE, prevăzând un calendar și obiective precise, care ar urma să se concretizeze în anul 2003 într-o structură integrată cu un efectiv de 60.000 de militari, mobilizabilă în 60 de zile, în măsură să execute misiuni (de tip Petersberg) de gestionare a crizelor cu o durată de 6 luni.

¹⁴ Cu ocazia unui summit franco-britanic din toamna anului 1998, președintele Franței J. Chirac și premierul britanic Tony Blair au convenit ca Franța și Marea Britanie, statele UE cu potențialul militar cel mai important, inclusiv nuclear, să coopereze în vederea realizării pilonului II al UE, în special pe componenta de apărare; în cercurile experților de specialitate, întâlnirea de la St. Malo este unanim considerată momentul-cheie al demarării lucrărilor la actualul șantier al apărării europene.

¹⁵ Programele Erasmus destinate studenților lansate la sfârșitul gerate de Comisia Europeană.

¹⁶ Robert Kagan, *op. cit.*

¹⁷ Acronimul englez pentru Identitatea Europeană de Securitate și Apărare, concept și mecanism de concertare politică lansat cu ocazia Consiliului Nord-Atlantic la nivelul miniștrilor de externe de la Berlin din iunie 1996, destinat să consolideze pilonul european al NATO și să atenueze decalajele între aliații americani și cei europeni.

¹⁸ "Solana fears widening gulf between EU and US", în Financial Times, January 7, 2003

¹⁹ Nicole Gnesotto, *Terrorisme, elargissement: la dynamique de contraires*, în «Bulletin de l'Institut d'Etudes de Sécurité de l'UE», nr. 3-4/2002, p. 1

²⁰ Alexandre Adler, *op. cit.*

²¹ Vezi în acest articolul lui Marcelo Kohen, «L'usage de force par les Etats-Unis est-il en train de changer le droit international», publicat în *Bulletin d'information de l'Institut International de Recherche pour la Paix*, iulie 7/2003, și în *World Editorial and International Law*, ianuarie 2003.

²² Vezi lucrările pe această temă ale lui Fernand Braudel, apărute și în limba română.

²³ J. Solana, *Une Europe sûre dans un monde meilleur*, p. 15, raport prezentat la Consiliul European de la Salonic, iunie 2003.

GHEORGHE CIAȘCAI - doctor în filosofie al Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, expert în relații internaționale și studii europene, lector universitar.

Mass-media contemporană și mitul obiectivității

GEORGE SURUGIU

This article is addressing the concept of media objectivity, at the beginning of the 3rd millennium. The author is stating that, today, the old saying 'journalists are not objective, mass-media are' is no true at all. In the context of globalization and dominance of big media companies, the capabilities of modern journalism, as being immediate, sensational and pervasive, are no more sufficient to resist the political pressure. The continuous struggle for the 'media scoop' is proving to be, ultimately, a trap for those journalists who are trying to intensify emotional and on-the-spot depictions, often at the expense of analysis and investigative reporting.

La sfârșitul anilor '80, funcționarea mass-media, la nivel general, a intrat sub semnul unui veritabil paradox. Dezvoltarea tehnologiilor de comunicare (de la Internet și e-mail la telefonie mobilă și sateliții de comunicații) – a ușurat povara căutării permanente a informației de către jurnalist (activitate care se impusese până la începutul secolului al XIX-lea, definitiv pentru meseria de gazetar), însă a introdus problema **trierii** acesteia. Jurnaliștii au devenit, treptat, ținta mesajelor transmise către instituțiile de presă de diverse organizații, grupuri de interese ori persoane interesate – de la cele aflate la vârful puterii (segmentul de decizie guvernamentală) până la cele aflate în opoziție cu acesta (partide politice de opoziție, syndicate, mișcări asociative interesate de diverse domenii ș.a.).

Fenomenul nu este negativ în sine. Marketingul politic și relațiile publice "(...) nu vizează restrângerea accesului presei la informare sau manipularea jurnaliștilor", afirmă profesorul Mihai Coman¹, însă "aceste activități și tehnici sunt percepute de către jurnaliști ca limitări ale sferei de acțiune a mass-media: profesioniștii presei afirmă că, datorită acțiunii acestor producători și distribuitori de informație, ei [jurnaliștii] pierd controlul asupra fabricării și difuzării știrilor de interes public, devenind doar un suport și un intermediar între clasa politică și audiență".

Pe de altă parte, reporterii, redactorii și editorii s-au văzut confrunțați cu nevoia de a crește viteza de procesare a conținuturilor mediatice, pe o piață în care rapiditatea livrării mesajelor către public a ajuns un criteriu prioritar în evaluarea performanțelor unei instituții de presă (în dauna unor principii precum acuratețea informației sau obiectivitatea mesajului). Măsură gravității situației cu care se confruntă societatea

contemporană este dată însă de faptul că mass-media devine din ce în ce mai greu de controlat de către opinia publică, și cu atât mai puternic influențată de interesele proprietarilor și acționarilor.

Nu este nevoie să fi studiat sociologia mass-media pentru a identifica mecanismul prin care influența proprietarilor unei instituții de presă se face simțită în conținuturile mediatice vehiculate de aceasta din urmă. Un exemplu devenit deja clasic este cel al rețelei de televiziune din Statele Unite, Fox News, proprietate a magnatului american Rupert Murdoch, personaj cunoscut pentru orientarea sa conservatoare, de dreapta. Acest conservatorism se regăsește inclusiv în modul în care jurnaliștii de la Fox au tratat ofensiva antiteroristă declanșată de Statele Unite, anul trecut, împotriva milițiilor islamiste din Afghanistan și, recent, invadarea Irakului și alungarea de la putere a regimului președintelui Saddam Hussein. În timp ce jurnaliștii de la CNN vorbeau despre "trupele americane", care au cucerit un orașul X, la Fox News, "trupele americane" deveneau, pur și simplu, "băieții noștri"...

În acest context, modificarea "regulilor jocului" de pe piața americană de media, survenită în prima jumătate a lunii iunie, nu este deloc de bun augur. Este vorba despre "unda verde" primită de trusturile de presă din Statele Unite pentru a-și extinde influența pe piață, prin achiziționarea unor instituții mici și mijlocii – din presa scrisă, dar și din audiovizual. Concret, potrivit deciziei Comisiei Federale pentru Comunicații (FCC), rețelele media vor putea deține posturi de televiziune care să atingă 45% din audiența națională, față de doar 35 de procente, cât era limita stabilită la sfârșitul anilor '70. Astfel, companiile de media americane vor putea deține controlul mai multor instituții de

presă, extinzându-și influența, publicul și, desigur, profiturile.

Pentru marile firme de pe piață, precum News Corp. a lui Rupert Murdoch sau AOL Time Warner (proprietate, alături de Cable News Network a lui Ted Turner), intrarea în vigoare a noilor reglementări va reprezenta o uriașă ocazie de a-și mări dimensiunile. Aceste trusturi gigantice (ca mărime și forță financiară) vor putea “înghiți”, legal, concurența reprezentată de ziare și posturi de televiziune de mai mică importanță. Cine va avea de suferit? Criticii noilor norme ale FCC sunt cât se poate de convinși când afirmă că noile reglementări lovesc puternic în diversitatea opiniilor și fluxul de informație echilibrată, asigurat până acum de surse variate - prin urmare, alternative și complementare în același timp. Altfel spus, frăiele “cele de-a patra puteri din Statele Unite” vor fi concentrate în mâinile unui grup de persoane, ale căror interese este greu de crezut că se vor suprapune cu cele ale publicului american.

Ce se alege, în această perspectivă descurajatoare, de principiul obiectivității demersului jurnalistic?

Cercetătoarea americană Gaye Tuchman afirma, încă din 1972², că fiecare știre (sau, în sens mai larg, conținut informațional) reprezintă un “fapt” construit și elaborat de către jurnalist; acesta din urmă trebuie să fie rapid și eficient în procesarea informației, dar și obiectiv. Și asta, deoarece obiectivitatea este poate unicul țel asumat la care, în lupta pentru audiență, o instituție de presă nu ar renunța pentru nimic în lume – cel puțin, la nivel declarativ. În consecință, pentru a construi obiectivitatea, cel puțin formal, jurnalistul apelează la diverse tehnici de lucru (denumite de Tuchman “ritualuri strategice”): grija pentru forma prezentării știrilor (citarea conformă cu normele deontologice, menționarea mai multor surse etc.), preocuparea pentru separarea informației de comentariu, asumarea responsabilității sociale față de faptele și fenomenele tratate în materialele de presă (urmărirea subiectului în evoluția sa, apelul la comentatori avizați, neutri, dar și la actori sociali implicați și cu responsabilitate în domeniul tratat, ș.a.).

Ultimul deceniu a dovedit, însă, eșecul acestor proceduri. Jurnaliștii s-au dovedit, inclusiv în democrațiile liberale, incapabili să reziste la presiunile economice și politice, care au impus o diluare a obiectivității (și efectului ei) în timp și spațiu. Dacă, așa cum susține o zicală din folclorul breslei, “jurnaliștii sunt subiectivi, însă presa este obiectivă”, atunci trebuie să ne întrebăm asupra momentului în care adevărul apare la lumină: însoțește el știrea, reportajul sau comentariul sau este rezultatul unei evoluții ulterioare, determinată de “picioarele scurte ale min-

ciunii” și care, deseori, nu mai are nici-o legătură cu presa de informare, ci cu cele de *entertainment*?

O coincidență (fericită pentru demersul de față) face ca publicul românesc să aibă la îndemână, începând cu luna iulie, un exemplu de triumf al adevărului ... mult întârziat. Este vorba de un eveniment cu privire la care mass-media internațională și publicul au fost manipulate cu succes: povestea bebelușilor kuweitieni scoși din incubatoare și lăsați să moară de către soldații irakieni, în timpul invaziei Kuweitului de către regimul lui Saddam Hussein, în 1990. Această zguduitoare poveste (căci este vorba de o “poveste” în toată regula), se regăsește într-un film artistic realizat de compania HBO, *Live from Baghdad* (producție 2002, în regia lui Mick Jackson). Pelicula este inspirată de o serie de aventuri (mai multe sau mai puțin aproximative) ale corespondenților CNN în Irak, în timpul Războiului din Golf din 1991 și întărește falsele mărturii care au stat la baza manipulării.

În urma criticilor aduse de o serie de instituții de presă și asociații pentru libertatea cuvântului din Statele Unite, postul HBO a adăugat la finalul genericului filmului *Live from Baghdad* un avertisment: “Deși informațiile potrivit cărora soldați irakieni au scos copii kuweitieni din incubatoare au circulat pe tot parcursul Războiului din Golf (perioadă la care se referă filmul de față), aceste acuzații s-au dovedit a fi false.”

Textul, în sine, reprezintă o mostră de exprimare eufemistică. De fapt, acuzațiile s-au dovedit a fi în întregime **fabricate** (un responsabil al Ministerului Sănătății din Kuweit va admite ulterior, într-o emisiune a postului american ABC din martie 1991, că a fost vorba doar de o manevră propagandistică). Ulterior, principalul martor al atrocităților puse pe seama soldaților irakieni s-a dovedit a fi fiica ambasadorului Kuweitului în Statele Unite; mărturia ei ai fost pregătită cu ajutorul unei companii americane de relații publice, Hill & Knowlton.

La vremea lansării sale, mistificarea a afectat serios dezbaterea publică din Statele Unite privitoare la oportunitatea declanșării unui război împotriva Irakului. Prestigioasa organizație pentru drepturile omului, Amnesty International, a dat crezare poveștii, prezentată în cadrul audierilor ținute de Comisia pentru Drepturile Omului a Congresului Statelor Unite, la 10 octombrie 1990. Peste aproape 3 luni de zile, la 12 ianuarie 1991, depoziția martorei “Nayirah”, tânara kuweitiană care “asistase” la infanticid, avea să fie citată de șapte senatori americani, în discursuri care au susținut rezoluția din aceeași zi privind declanșarea războiului din Golf.

Așa cum s-a dovedit ulterior, mediile de informare (americane și nu numai) s-au lăsat prinse pe picior greșit.

La momentul audierilor din Congres, președinții Comisiei pentru Drepturile Omului, senatorul de California (Democrat) Tom Lantos și cel de Illinois (Republican) John Edward Porter, au anunțat că identitatea micuței Nayirah trebuie păstrată secretă, pentru ca familia ei, rămasă în Kuwait, să nu aibă de suferit. În realitate, Nayirah era chiar numele adevărat al fetei, iar aceasta, fiica ambasadorului emiratului la Washington, Saud Nasir al-Sabah. Suspiciunile jurnaliștilor americani care au investigat realitatea chiar în Kuwait City, după eliberarea orașului în martie 1991, au fost confirmate nu doar de declarațiile medicilor spitalului în care ar fi avut loc crimele, ci și de refuzul autorităților kuweitiene de la permite ca Nayirah să fie interviuată.

Atât Congresul, cât și mass-media americană merită să li se reproșeze lipsa de spirit critic față de povestea bebelușilor kuweitieni asasinați, este de parere John R. MacArthur, jurnalist american, într-o carte publicată în 1993³. Afirmția sa este întemeiată, cel puțin în ceea ce privește presa. Pentru jurnaliștii care, în 1990, au “înghițit” povestea bebelușilor kuweitieni, principiul obiectivității a fost sufocat de două axiome ale mass-media de astăzi: *primo*, evenimentele sunt anterioare prezenței lor în presă și *secundo*, actul observării realității de către jurnaliști nu schimbă cu nimic faptele.

Acest derapaj mediatic nu este singular. El își are originea într-o campanie de relații publice care a costat autoritățile kuweitiene sume consistente și care a avut drept scop să aducă în mass-media evenimente de natură să demonizeze la extrem armata irakiană și regimul prezent la acea vreme la Bagdad. Mecanismul folosit nu este nici el de dată recentă. În 1970, Michel Crozier, în a sa *La société bloquée*, afirma că «(...) informația nu este neutră; informația este putere, și adesea, la un anumit moment dat, instrumentul esențial al puterii... Retenția informației nu reprezintă doar un fenomen afectiv, ci și un mijloc rațional de a guverna sau “contra-guverna”»⁴.

La rândul său, sociologul francez Francis Balle afirma, într-un volum intitulat *Et si la presse n'existait pas*, că jurnaliștii sunt, precum fiecare dintre noi, cu atât mai manipulați cu cât se consideră mai independenți. Și tot Balle completa: “pentru a micșora puterea [manipulatorie, n.a.] mass-media, trebuie ca numărul acestora să crească”⁵.

Astfel, ne întoarcem la problema concentrării instituțiilor de presă sub umbrela unor interese restrânse. Fenomenul a debutat încă din anii '70. În 1982, cincizeci de corporații dețineau mai mult de jumătate din instituțiile de presă americane; în 1989, numărul giganților mediatici scăzuse la mai puțin de 25 de companii; astăzi, companiile respective pot fi numărate pe degetele unei singure mâini. Pentru două dintre ele – AOL Time Warner și News Corp. – nu există cuvinte îndeajuns de

sugestive pentru a le descrie...

Nu este de mirare, deci, că însuși unul dintre membrii FCC care s-a opus noilor reglementări ale pieței de media din SUA, democratul Michael Copps, a fost citat afirmând că “noua elita media din Statele Unite [deține] un nivel inacceptabil de influență asupra ideilor și informațiilor de care depinde societatea [americană] și însăși democrația.”⁶.

Acesta este, deci, unul din rezultatele dezvoltării coloșilor media, pe verticală și orizontală. În aceste conglomerate sunt administrate, laolaltă, ziare, posturi de televiziune și radio, site-uri de internet, edituri, case de producție cinematografică, studiouri de înregistrări muzicale... Aici, în interiorul giganților, standardizarea conținuturilor informaționale începe cu filtrarea lor și sfârșește cu valorificarea multilaterală a acestora acceptate spre procesare și comunicare către public.

În aceste condiții, este de mirare că adevărul mai are o șansă să iasă la lumină, fie măcar și sub forma unui scurt avertisment, la finalul unui film artistic. Având în vedere evoluțiile de peste Atlantic, această șansă va ajunge curând să fie egală cu probabilitatea ca tatăl micuței Nayirah să sufere un proces de conștiință și să dezvăluie, public, minciunile care i-au fost impuse fiicei sale...

NOTE

¹ Mihai Coman, *Introducere în sistemul mass-media*, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 157.

² Gaye Tuchman, *Objectivity as a strategic ritual: an examination of newsmen's notions of objectivity* în “American Journal of Sociology”, no. 77, January 1972, pp. 660-679.

³ John R. MacArthur, *Second Front: Censorship and Propaganda in the Gulf War*, University of California Press, 1993.

⁴ Michel Crozier, *La société bloquée*, Seuil, Paris, 1970, p. 184.

⁵ Francis Balle, *Et si la presse n'existait pas*, Edition J.C. Lattes, Paris, 1987, p. 63.

⁶ Agenția France Presse, comentariu difuzat la 5 iunie 2003.

BIBLIOGRAFIE

Ben H. Bagdikian, *Missing from the News* în J.K. Skolnick și E. Currie (ed.), *Crisis in American Institutions*, Longman, New York, 1997.

Michael Real (ed.), *Super Media. A Cultural Approach*, Sage Publications, Londra, 1989.

Tim O'Sullivan s.a., *Concepte fundamentale din științele comunicării și studiile culturale*, Polirom, Iași, 2001.

GEORGE SURUGIU - a terminat Masteratul în Managementul Instituției de Presă și coordonează redacția de știri externe a postului de televiziune Național TV. Este lector asociat al Catedrei de Presă a Facultății de Jurnalism și Științele Comunicării din Universitatea București.

Crisis Of the Hungarian “Status” Law (I)

DAN OPRESCU

On June 19th, 2001, the Parliament of Hungary voted by an extremely large majority (93%) in favor of the Law LXII, regarding the status of Hungarians from abroad; despite its title, the new law was referring only to ethnic Hungarians in Croatia, Yugoslavia, Rumania, Slovenia, Slovakia and Ukraine – so, not even people from all Hungary’s neighboring countries, as Austria’s Hungarians were left to rest in peace. The most numerous Hungarian minorities outside Hungary are the ones in Rumania (especially in Transylvania, more than 1.6 million people strong, i.e.: around 7% of Rumania’s population), Slovakia (into the Southern part of the country, about 560,000 strong, i.e.: 11% of the total population) and Yugoslavia (mainly into the Serbian province of Vojvodina, about 300,000, i.e. around 4% of Serbia’s population, but also 10% of the population of Vojvodina).¹

In Rumania, this new Law was resented, by public opinion, political class and media, mainly as another “national humiliation”, coming from a more economically advanced neighbor, a neighbor which was never supposed to be able to assimilate the very fact that Transylvania is now (i.e.: after the WW1) an integral part of Rumania; almost all interactions between Rumania and Hungary were/are highly charged by passions, on both sides, and the “Status Law” was an opportunity to develop just another crisis, another one in a long line during the common history. The fact that this new Law was perceived quite in a same way in Slovakia (or in Serbia) will not be researched deeply into this paper, but only mentioned in connection with events developed in Rumania since the voting of the “Status Law” (2001) until its modification by the Parliament in Budapest (2003), under strong pressure from the Government of Rumania, but also from international (i.e.: European) bodies. The crisis consisted in a multiple layer “misunderstanding”:

inside Rumania, most of ethnic Rumanians (population, political class, media) perceived this Law as an open attempt to put, once again, under the question mark the very integrity of the modern Rumanian State, under the disguise of Hungary’s “care” for its fellow ethnic Hungarians from some neighboring countries. Into Hungary, the crisis was perceived to be the permanent opposition of the “scavenger” states (= Rumania, Slovakia and Serbia) to the re-unification of the great Hungarian nation, after the unjust treaty of Trianon (of June 4th, 1920), which had lost two thirds of its territory and one third of its population to these new, underdeveloped, and quasi-barbaric countries, in an obvious gesture of a huge historical injustice. Recently, some Hungarian radical (some would say even “revisionist”) organizations, led by World Union of Hungarians (chairman: Miklos Patrubany, who was born in Transylvania), managed to express their discontent regarding this treaty – cf. their manifestations in Budapest, on June 1st, 2003, in parallel with the manifestations in Debretzin organized by the Party of Hungarian Life and Justice, an extreme-right outlet led by Istvan Csurka.

The main provisions of the “Status Law” are either highly symbolic (e.g.: the ones concerning the apurtenance of all ethnic Hungarians from above mentioned countries to the “Hungarian united nation”, the very existence of a “Hungarian ID card” and of a “relative of a Hungarian ID card” – both of them “with photos” etc.)², or “normal” (cultural, educational, religious etc.). In Rumania and Slovakia, the two countries with major Hungarian ethnic minorities, the “Status Law” was generally resented by the public opinion and the political class as an expression of arrogance from the part of the Government, Parliament and public opinion of Hungary. Rumanians and Slovaks do have problems with Hungarians, first of all because of a long and

complicated history of living together for many centuries over the same (disputed) territory; after the Ottomans have won the battle of Mohacs (1526) against the Hungarian armies, the country, the “Great Hungaria”, the “Hungary of Saint Stephen” was practically divided into three parts: West and North were under control of the Habsburgs, South and Center were occupied by the Turks (including Buda, the capital), and Transylvania has become a *de facto* quasi-independent principality. The Hungarian national identity was forged during the next century and a half, but – as it happens – on what there are now parts of Slovakia and Rumania. During the 18th century, both Rumanians and Slovaks have constructed national identities (and both under a strong and specific Catholic influence), but the national mythologies of these two peoples were overlapping the very territory of the supposed “Hungaria Rediviva”, the “Hungary Reborn” under the rule of Habsburgs emperors. For more than a century, the capital of “Little Hungary” was Pozsony (50 km North of Vienna; the German name was Pressburg; on present days, the name of the city is Bratislava, and it is the capital of the Republic of Slovakia); for more than two centuries, Transylvania was the place to produce most and best of Hungarian culture (as well as most and best of Rumanian culture, too, including the so-called “Transylvanian School” which invented, around mid-18th century, even the name “Rumanian”...).

A. Historical Overview

The historical context is, as it happens, quite a messy one, taking into account that, all too often into this area of Europe, facts are mixed with competing historical mythologies³ (of Rumanians, Hungarians – but also Slovaks, Serbs etc.). For example, a possible “relevant time frame” could cover, considering different criteria, an over one thousand-year period (since the arrival of ancient Hungarians into the space of so-called “Carpathian Basin”⁴ – the competing Rumanian mythology will very much prefer a more than two-thousand-year time, and will consider the so-called “Carpathian-Danubian-Pontic” space...), a century and a half (since 1867, the formation of the Austro-Hungarian Empire), a bit less than a century (since the end of World War I, when Transylvania has become a part of modern Rumania), 13 years (since the dissolution of both Communist regimes in Rumania and Hungary), 1998-2002 (the FIDESZ dominated Government in Budapest), an extended period of time (probably until the end of the first decade of

the 21st century) when both Rumania and Hungary will join the European Union etc. In order to be more focused, these pages will take into account mainly the period between 2000 and 2003, i.e.: since the first steps taken into the direction of the “Status Law” to the time of the apparent (or, at least, temporary) resolution of the crisis; it was also a period of real crisis into otherwise tormented and uneasy modern relations between Rumanians and Hungarians, but also between the two countries.

Since pre-Medieval times, Rumanians and Hungarians were fighting quite often on opposite sides, and modern times (say, from 1848 to the present day) are unfortunately rich in such bloody events, which have left, on both sides, historical scares on national paradigms, unlikely to be healed by contemporary politically correct medicines of “spiritualisation of the borders”, and/or “diversity”, and/or “multiculturalism” – in any case, no more than the older metaphors of “Human Brotherhood”, “Rationality”, “Common Fate” etc. Nevertheless, lately, it seems to work the other possible break to full “nationalist awakening”: “Big Brother is watching you!” i.e.: “If you want to join Euro-Atlantic structures (mainly NATO and EU), you have to behave, or else!” Both Rumania and Hungary (i.e.: governments, but also ordinary people) have shown a remarkably high sensitivity to the opinion-flow from Brussels and Strasbourg, and often even tried to play against each other this “supreme” fashionable wild card. Both Hungary and Rumania has, as the brightest future for each of them, the full integration into the European structures, mainly EU; the alternatives – especially for Rumania – are to remain into (a) the “gray area” between EU and Russia, very much like countries as Moldova or Ukraine, or (b) sort of a “finlandisation d’apres la guerre”, with economic links to the West, and political power influence coming from the East.

From the perspective of conflict prevention/conflict management/conflict resolution/crisis avoidance, the Communist regime in Rumania (and, indeed, especially Ceaușescu’s almost quarter of a century in power) was a real “crisis prevention regime”, but one which just delayed *sine die* (as it was thought then) the fatal pay-day, including the one related with ethnic tensions between the majority of the population and different minorities; meanwhile, the potential tensions between different minorities (e.g.: Hungarian and Roma) were overlooked too, as there were the potential – and actual – tensions *inside* many of a minority (e.g.: Roma, but also Hungarian).

Moreover, the Communist regime managed to delay (a.k.a.: “prevent”) open conflicts among different sorts of minorities (be them ethnic, national, religious, sexual etc.), even if the tensions were present there, on the ground, for practically all the period of the Communist rule. After the World War 2, Rumania and Hungary were fallen into the Soviet sphere of influence and domination, as much of Eastern and Central Europe; under the Soviet umbrella, Rumania and Hungary were both members of the Warsaw military pact, and of the economic common market of the Council for Economic Aid (CAER), even if there were “seven degrees of separation” related with such memberships. In 1956, Hungarians revolted against the Communist/Soviet rule, and afterwards they were subjected to a “goulash Socialism” treat under the relatively mild Communist dictatorship of Janos Kadar; in August 1968, together with all the other members of the Warsaw Treaty – save of Rumania – Hungarian Army invaded Czechoslovakia, in order to crush the “Springtime of Prague”. Rumania has taken quite a different path: the early Stalinism of Gheorghiu-Dej (1945-1965) was preserved over time, and even enhanced to hard-line National-Communism by Ceaușescu (March 1965 – December 1989); under a certain Soviet pressure, in late 1940s and early 1950s, the Hungarian minority in Rumania has received important educational and administrative rights, only to see them disappearing in early 1970s and later, corresponding to Ceaușescu’s move toward a strident nationalism. This sort of nationalism was an ideological compensation for numerous economic, cultural, social etc. frustrations (caused by a late-Stalinist way of conducting the Rumanian economy), which characterized the life of most people during the last decade of Communist rule in Rumania. During the anti-Communist uprising in Hungary (October-November 1956), the leaders in Bucharest have suggested to the Soviet leaders that the Rumanian Army is ready to enter into Hungary, to defend the “socialist achievements” of the Hungarian people; Hruschev said something like: “Thank you, but not!”, and ordered the Red Army to militarily crush any opposition to any more orthodox reading of Communist scriptures. Over the years, this event was mirrored by Ceaușescu’s offer to Mikhail Gorbachev to intervene militarily, in early 1989, in Poland, to crush the new transitional, but anti-Communist, process; it is almost useless to say that Gorbachev’s answer was a decided and simple “Niet!”.

After the violent popular uprising (*cum coup d’etat*) in December 1989, the new Government of Rumania considered as a strategic element of its policy the accession of the country to Euro-Atlantic structures (i.e.: NATO and European Union). Meanwhile, the “Copenhagen political criteria” for accession of candidate countries into the EU reads: *Membership requires that the candidate country has achieved stability of institutions guaranteeing democracy, rule of law, human rights, and respect for and protection of minorities...*” As such, there are, after December 1989, several relatively distinct periods of time regarding the system(s) of national minorities’ protection in Rumania; the three main divisions are: (a.) 1990-1996, (b.) 1996-2000, and (c.) from December 2000 to now on⁵.

(a) Between early-1990 and November 1996, the general policy on national minorities of different President Iliescu’s governments (Prime Ministers: Petre Roman, Theodor Stolojan and Nicolae Văcăroiu) was dictated by domestic (i.e.: electoral and parliamentary) interests, as well as by propagandistic (i.e.: aimed to an international, mainly West-European, but also US audience) reasons. Such a policy was based on, first of all, on the isolation of the Hungarian organization (Democratic Alliance of Hungarians in Rumania – UDMR) inside the Parliament and, generally, inside the political life of Rumania; UDMR was considered to be, during this interval of time (1990-1996) as much too close to the Opposition (Demo-Christians, Liberals, dissident Social-Democrats etc.), and much too vocal against the ruling party (the so-called reformed Communists, or “New Social-Democrats”, or, shortly, Mr. Iliescu’s party).

(b) The governmental criticism was focused on UDMR, and, more generally, on Hungarians of Rumania; through this official and quasi-official criticism, large parts of public opinion have begun to see the people of Hungarian ethnic origin as a real threat to the very integrity of the State. Of course, some prominent activists of UDMR (e.g.: Laszlo Tokes, Adam Katona, Krizbai Imre, Szasz Jenő, Toro T. Tibor etc.) engaged themselves into sort of a propaganda battle⁶, which, eventually, fuelled the nationalist, anti-Hungarian feelings of consistent chunks of the populace.

(c) The governmental policy on national minorities was based on annexing all the other ones (except Hungarians) to the ruling party, especially through

certain provisions of the Electoral Law (Law no. 68 of June 15th, 1992, article 4), granting relatively important privileges for “co-operative” organizations and associations of national minorities. Of course, there are members of national minorities (as well as of other types of minorities: religious, sexual etc.) practically inside all parliamentary parties, but they were elected on a “regular” political ticket, and not on an ethnic one. E.g.: Mrs. Hildegard Puwak, an ethnic German, is representing the Social-Democrat Party (PSD) into the Parliament and, after the year 2000 general elections, has become minister of European integration; Professor Theodor Magyar, an ethnic Hungarian, is a PSD senator; Mr. Varujan Vosganian, an ethnic Armenian, is the prominent leader of a party called the Union of Forces of the Right (UFD); Mr. Mădălin Voicu, the honorary chairman of the Roma Party, was elected into Parliament on a PSD ticket; Mr. Hermann Fabini, an ethnic German, was elected senator for the National Liberal Party (PNL); Mr. Radu Feldman Alexandru, a writer of Jewish ethnic origin, is another senator for PNL; Mr. Iuliu Furo, an ethnic Hungarian, is representing into the Chamber of Deputies the Greater Rumania Party (PRM) – and he is also vice-chairman of this nationalist, anti-Semitic, anti-Hungarian party; there are also many Roma, Jews, Germans, Hungarians etc., but representing political parties, and not ethnic associations. More than that, there are some deputies and senators with a much-complicated ethnic affiliation, like UDMR senator Borbala Vajda (of Hungarian – from Rumania – father and Chinese – from China – mother), or senator (and former PM) Petre Roman etc.

(d) Creation of an institutional framework (other than the Parliament, where UDMR was pretty well represented, even without any “affirmative action”; usually, UDMR have about a dozen senators and more than 25 deputies), through which the “co-operative” organizations of national minorities were able to vocalize their general agreement with the Government (formal inclusion of all “minor” national minorities into the mainstream politics, in order to obtain informal isolation of the Hungarian representatives from the same major political life). The main instrument for such a performance was the creation (in April 1993) of the Council for National Minorities (CforNM), where there were present the national minorities’ associations represented into Parliament.

(e) According with the “affirmative action” provisions of the Electoral Law, the national minorities’ NGOs are entitled to participate into elections (general, as well as local), and have the privilege of sending a representative into the Chamber of Deputies (= the lower Chamber of the Parliament) on the minimal condition of gaining at least 5% of the average number of votes that the political parties’ candidates need to be elected. So, it is possible to become a deputy with only a little more than 1,000 votes, situation that for some people is simply irresistible. The immediate consequence is the multiplication of the national minorities in Rumania, with each of new general elections, a phenomenon which in some countries (like Hungary) is called “ethno-business”. E.g.: in 1992, only 8 national minorities managed to send their representatives into the Parliament; in 1996 – 16, and in 2000 – 18 ... Nowadays, almost everybody is looking for the general elections in late-2004, in order to discover some “new” national/ethnic minorities (hutzulians, csangos, gagautzs etc.).

(f) A characteristic of this “affirmative action” policy is that “the winner takes all”; in other words, the organization of a certain national minority, which is able to get into the Parliament, will also receive relatively substantial subsidies from the State Budget. This is the very reason for the competition to become quite ferocious, in the case of the existence of several organizations representing the same minority (e.g.: Roma, Albanians, Bulgarians, Italians and so on). Some minorities (like the Jews, the Armenians, the Greeks or the Germans) have only one association (usually, a confederation of several NGOs), and they have a veritable “subscription” to the State’s allowances (or, better said, “alimonies”, because of the unconditional nature of these subsidies).

It is not without any interest to mention that UDMR withdrew almost immediately after April 1993 from the CforNM, but, somehow, managed to receive the “alimony” from the State Budget. As a “rule”, the national minorities’ representatives into the Parliament (excluding, of course, the ones of UDMR) have voted regularly with the Government, irrespective if that Government was a “red coalition” (1992-1996), which included such xenophobic, anti-Semitic and anti-Roma (but also anti-Hungarian) junior partners as PRM, or the Party of Rumanian National Unity (PUNR), a center-right coalition (1996-2000), which included UDMR as a junior partner, or a center-left

huge party (as after the elections of November 2000). More than that, to the best of my knowledge, there were no important parliamentary initiatives presented by any representative of national minorities, except for the ones of UDMR.

Meanwhile, on September 16th, 1996, in the Western Rumania's city of Timișoara, the bilateral treaty between Rumania and Hungary was signed and endorsed. It was speculated then, by some analysts, that the Hungarian Socialist Party (led by the then-PM – and, after April 2002 elections, Hungary's Minister of Foreign Affairs – Laszlo Kovacs) has tried to give to its kin-party in Rumania a pre-electoral advantage (to no avail, eventually). On the other side, Iliescu's party has tried to convince international public opinion and politicians that his party is not such a xenophobic, anti-Hungarian joint as previously believed because of its co-operation with PRM and PUNR. Nevertheless, in November 1996 general elections, Iliescu's party was defeated, and a new Government has been formed by an uneasy almost "rainbow" coalition, with UDMR as a junior partner. UDMR's participation to the central Government was directly represented by only two ministerial posts, one (the Minister for Protection of National Minorities) of which was wished by nobody else – the other post, firstly the Minister of Tourism, then the Minister of Health; these were not ministerial positions of "power" and/or "prestige" (like Interior, Defense, Foreign Affairs etc.), but mostly symbolical seats, in order to show to the Hungarian electorate in Rumania that the "Europeanist" leadership of UDMR is not only idealist, but also efficient. In real terms, much more important than the two ministers were the 11 state secretaries (deputy-ministers, by Rumanian hierarchy), most of them young and very young people, who were capable to get first hand high administrative experience. It is worth to note also the numerous ethnic Hungarian local and county councilors, as well as many mayors, especially in Transylvania. Meanwhile, the last decade witnessed certain maturation of the Hungarian electorate in Rumania (as well as a more general maturation of the electorate in Rumania), and one of the results of such a process is that UDMR is loosing its strong grip on political options of the ethnic Hungarians of the country. In fact, UDMR is not a political party, with a certain ideology etc., but an umbrella-organization, an union of different political "platforms" and various types of NGOs (cultural, reli-

gious, for local development etc.); inside these political "platforms" there are people who are social-democrats, liberals, demo-Christians, nationalists, radicals, "patriots", moderates, "provincialists", Europeanists – but also lots of opportunists (and confused people), like inside all political bodies not only of Rumania, but also across all Central and Eastern Europe. Sometime, infighting between two or more of such "platforms" looks much more ferocious than the political struggle of UDMR against any other political party represented into the Parliament in Bucharest – and for quite a good reason: the leadership of UDMR has all its political power coming from a relatively narrow electoral base (ethnic Hungarians, and some Roma of Hungarian mother-tongue, mostly into the center of Transylvania), representing around 7% of the total electorate. The threshold for entering the Parliament is just above 5% of the total votes, and UDMR has to play all its political games on this very slim margin; a major "divorce" inside UDMR could mean no representative of this organization into the Parliament, or just one representative, like all the other national minorities. The same "worst case scenario" for UDMR could become reality if (a) the population of Hungarian origin is diminishing drastically, well above the general rate of decreasing of the total population of Rumania, or (b) Hungarians of Rumania will prefer, more and more, to vote with "independent" candidates (i.e.: candidates for local elections who are not agreed by UDMR, but are preferred by the local population), or (c) the ethnic Hungarians will vote not on an ethnic base, but on a political ticket (i.e.: they will vote proper political parties, and not UDMR as an umbrella-organization of all sorts of political options). Such is the context in which one has to situate any analysis of the tensions and quarrels inside UDMR, as accurate reflections of different corporate and local interests; the same situation has to be found inside any huge and composite political body, including PSD.

The direct participation of a major national minority to the central government in Bucharest was considered to be quite a successful one, especially into the regional context South-East Europe, Balkans, Eastern Europe etc.), dominated by the civil war in former Yugoslavia; as such, on July 1st, 1999, into the "Washington Times", the then US Ambassador to Bucharest, James Rosapepe, has signed an article in which he was considering Ru-

mania as a positive example for the entire region into the field of democracy and protection of national minorities. Of course, during the same article, the negative example of the region was considered to be Slobodan Milosevic's Yugoslavia, a country that was to be bombed by NATO after a short period of time on alleged Serbian atrocities on Albanians of Kosovo. On April 15th, 1999, in a declaration in San Francisco, even President Bill Clinton highly praised the "Rumanian model" in solving the issues of the participation of national minorities in political, economic, cultural and social life of Rumania: *"Who is going to define the future of this part of the world? Who will provide the model for how people who have emerged from communism resolve their own legitimate problems? Will it be Mr. Milosevic, with his propaganda machine and paramilitary thugs, who tell people to leave their country, their history and their land behind, or die? Or it will be a nation like Romania, which is building democracy and respecting the rights of its ethnic minorities?"*. Among other things, it is interesting to underline the idea that, for President Clinton, Rumania is not just a "country", but a true "nation" – of course, for some Hungarians in Rumania, this idea is highly disputable, and even unacceptable.

Since November 1996, UDMR was able to follow, by political means, the fulfillment of corporatist interests of the Hungarians from Rumania; as such, UDMR pushed for the approval of legislation in areas like education, justice and public administration, where the use of Hungarian language is widely accepted. Minor difficulties and considerable delays were registered concerning the re-possession of goods (land, buildings, woods etc.) confiscated during the Communist era, but these obstacles were common for everybody in Rumania, irrespective of his/her ethnic origin. Meanwhile, UDMR has put into "phenomenological brackets", during its participation to the central government in Bucharest, more "ontological" demands like a new law on national minorities⁷. Much noise (and energy) has been spent on an almost "lost cause": a state university with Hungarian as the teaching language; under the current situation, it is possible, inside Rumania, to do all your studies (from kindergarten to Ph.D., including college/university level) into Hungarian, but there is no separate state university into Hungarian – of course, there is one private university, known under the Latin name of *Sapientia* (i.e.: *Wisdom*), where the teaching is

made exclusively into Hungarian, but the main funds are coming from Hungary (including from the Government in Budapest). Across Transylvania, in main cities, there are Hungarian language colleges/faculties, as part of bi-lingual universities – e.g.: Babes-Bolyai University in Cluj, with a full range of faculties).

General elections in November 2000 have made of UDMR an impressive political player, with 27 deputies and 12 senators into the Parliament in Bucharest, able to ensure – together with the quasi-unconditional 18 votes of the other national minorities – the stability and even the total dominance of the Social-Democrat Party (PSD), led by Adrian Năstase (who became PM in December 2000). With Ion Iliescu re-elected President of Rumania (for the third or fourth time, said some critics, for just the second time, upon the opinion of his supporters), a new era of PSD's preponderance over the political life of the country has started, especially if one is taking into account the overwhelming dominant position of the representatives of the same party at the local level (counties, local and municipal councils, mayors – with the notable exemption of the General Mayor of Bucharest, who was due to become the fiercest critic of the new Government, and a possible strong contender for the next elections in late 2004 – early 2005). UDMR has agreed to stay away from parliamentary criticism against PSD, in exchange for several "goodies", including some to the local/county level⁸.

Practically, UDMR succeeded to make, after the elections in 1996, a governmental coalition with the winners, and after the elections in 2000, a parliamentary coalition with the winners; from a political efficiency perspective, the second kind of alliance was most fruitful for UDMR.

To be continued in the next issue

N.B.: This paper was finished before mid-June 2003, and the author cannot take into account specific future developments, even if it enjoyed the exercise of making a few predictions related to the issue of Rumanian-Hungarian relations. The paper was produced inside UNDP/CRISMART Program for Crisis Management in South-Eastern Europe, under supervision of Leiden University Crisis Center and Swedish Defense College

NOTES

¹ See, for the approximate distribution of ethnic Hungarians outside the borders of Hungary, www.htmh.hu/maps.

² Cf. Paul 't Hart, *Symbols, Rituals and Power: The Lost Dimensions of Crisis Management*, in "Journal of Contingencies and Crisis Management", volume 1, no.1 of March 1993, pp. 36-50. Cf. also Boris Porfiriev and Lina Svedin, *Crisis Management in Russia. Overcoming Institutional Rigidity and Resource Constraints*, CRiSMART, a publication of the Crisis Management Europe Research Program, vol. 17, Stockholm, 2002, 286 pp. (esp. pp. 11-40, 79-128 and 263-284).

³ Cf. Paul Lendvai, *Ungurii*, Humanitas Publishing House, Bucharest, 2001; Janos Szavai, *Ungaria*, Corint Publishing House, Bucharest, 2002; Istvan Lazar, *Transylvania. A Short History*, Simon Publications, Safety Harbor, FL, 1997. See also the excellent paper of Jonathan Eyal, *The Romanian-Hungarian Dispute over Transylvania: Where Nationalism and History Meet Ideology*, in "SLOVO", a Journal of Contemporary Soviet & East European Affairs, published by the School of Slavonic and East European Studies, University of London,, Volume 2, No. 2/November 1989, pp. 5-17.

⁴ See any edition/translation of Anonymus, *Gesta Hungarorum* (ante-1068?, ante-1270? etc.) and of *Chronicon Pictum Vindobonense* (1358). These writings are often mentioned by some Rumanian historians in order to "prove" that Rumanians were the first to settle on the land of Transylvania, and that Hungarians have arrived latter ...; as such, these historians/ideologists continue, any claim of Hungary regarding Transylvania are unjustified, and this territory is an "eternal" Rumanian land.

⁵ See: L. Nastasa and L. Salat (eds.), *Interethnic Relations in Post-Communist Romania. Proceedings of the Conference "The Romanian Model of Ethnic Relations. The Last Ten Years, the Next Ten Years"*, Bucharest, July 7th-8th, 2000, published by Ethnocultural Diversity Resource Center, Cluj, 2000, 402 pp. See also: Dan Oprescu, *UDMR în 2000*, in "Sfera Politicii" no. 79/2000, pp. 8-14; Dan Oprescu, *Un pas greșit în direcția cea bună*, in "Sfera Politicii" no. 87-88/2001, pp. 46-56; Dan Oprescu, *Despre "legitimația de maghiar"*, in "Sfera Politicii" no. 97-98/Oct.-Nov. 2001, pp. 63-68; Gabriel Andreescu, *Ruleta. Români și maghiari, 1990-2000*, Polirom Publishing House, Iași, 2001, 360 pp.; Smaranda Enache (ed.), *România și minoritățile. Colecție de documente*, Editura Pro Europa, Târgu Mureș, 1997, 228 pp. etc.

⁶ E.g.: Laszlo Tokes, *What's Behind a Statement. An Essay on the ethnic cleansing of the Hungarian minority in Romania*, Vorosbereny (sic! – probably, the Hungarian name of some village in Western Rumania), 1993, at the Internet address: <http://historicaltextarchive.com/clean/index.html>. Bishop L. Tokes strongly believes that in Rumania, around mid-'90s, an evil policy of ethnic cleansing was in place; such a belief is not taking into account similar decreasing of a minority population in countries just "above any doubt". To note just a comparable example, in USA, between the 1990 Census and the one in 2000, the number of Hungarians has changed from 1,579,784 to 1,398,724, a decrease of a bit more than 180,000 (by numbers, approximately like in Rumania, between the censuses in 1992 and 2002). Also, see Makkay Jozsef, an interview with Katona Adam, with the telling title *Self-determination – the only Chance for Hungarians of Rumania*, in "Szabadsag", Cluj, January 11th, 2003. A clear-cut analysis of both sides' "extremists", Rumanians and Hungarians, is the one made by Alina Mungiu-Pippidi in *Transilvania subiectivă*, Humanitas Publishing House, Bucharest, 1999.

⁷ UDMR would very much prefer a new law to consider "au-

tonomous" ethnic communities (cf. the project of this *Law regarding national minorities and autonomous communities*, elaborated by UDMR Parliamentary Group, no. 633/94, a draft which was adopted by the Council of UDMR Representatives in Tîrgu Mureș, on November 14th, 1993 – text to be found in Smaranda Enache (ed.), *ibidem*, pp.195-210).

⁸ These agreements between the two parties are even concerning positions like directors of certain medical hospitals ... – cf. *Colaborare UDMR/PSD – Astăzi va fi semnat protocolul*, in "Haromszek" June 6th, 2002, pp. 1 and 3 (see also "Haromszek STV" of June 20th, 2002), at the address: www.gov.ro/cgi-bin/print.pl...&numfis=revp-020626-harom20-21.htm). Cf. also Vigh Ferencz and Szekely Istvan, *Amendamente și propuneri la legea privind minoritățile naționale*, RMDSZ (Romania Magyar Demokrata Szovetseg, i.e. UDMR), no. 190 of 1998/11/6, Bucharest, 2 pp. (ms.).

DAN OPRESCU - Doctor în filosofie, Universitatea București (1992). Senior Associate Member, St Antony's College, Oxford University, 1990-1991. În prezent este expert în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice, Guvernul României.

Încă un tigru de hârtie?

VLAD FLONTA

The article is focused on the last anticorruption campaign in Romania, which began last year after the setting up of the National Anticorruption Prosecuting Magistracy (PNA). Unfortunately, PNA did not achieve a breakthrough in the struggle against corruption, which remains systemic. It seems that this campaign was, in Mao's words, another "paper tiger".

Mao spunea că imperialismul capitalist e un tigru de hârtie. Ceea ce comuniștii numeau atunci imperialism capitalist se numește astăzi globalizare. Este deci clar că istoria l-a contrazis net pe Mao.

Expresia acestuia mi se pare însă foarte potrivită pentru a caracteriza campaniile anticorupție care s-au desfășurat în România după 1990. Elanul inițial al unor procurori a fost temperat în cele din urmă de instanțe, uneori prin sentințe scandaloase, alteori prin diverse temporizări, tergiversări și ter-tipuri procedurale.

Cele mai mari iluzii le-a produs campania inițiată la începutul anului 1997, dat fiind că ea venea după schimbarea puterii. Unii din protagoniștii acestei campanii par a se bucura nu numai de impunitate, ci și de o aproape neștirbită onorabilitate în ochii unora. Astfel, unul din principalii gropari ai Bancorex, Răzvan Temeșan (arestat de câteva ori și eliberat după scurtă vreme – diabet, cardiopatie etc.) a apărut ulterior în mai multe *talkshow*-uri, dând lecții de *risk management* și *investment banking*. Sigur de sine, suficient și chiar moralizator. Absența sa din topul celor mai bogați 100 de români realizat de revista *Capital* este surprinzătoare, dacă nu suspectă.

O nouă campanie anticorupție a început în toamna anului 2002, după înființarea Parchetului Național Anticorupție (PNA). Au fost realizate atunci o serie de arestări importante. În primul rând, expertul guvernamental Fănel Păvălache, care a cerut nu mai puțin de 4 milioane de dolari mită, promițând ca îi va influența pe judecătorii de la Tribunalul București pentru a obține o sentință favorabilă în procesul de lichidare judiciară a Băncii Internaționale a Religiiilor. Suma urma să fie împărțită între mai mulți participanți la "afacere".

Nu este însă singura afacere despre care au apărut informații legate de o mită care se cifrează la

milioane de dolari. Astfel, Rick Weil, proprietarul firmei EDF care a administrat timp de mai mulți ani magazinele *duty-free* din aeroportul Otopeni, a declarat reputatului cotidian german *Die Welt* că un reprezentant al guvernului României i-a cerut 2,5 milioane de dolari pentru ca EDF să continue administrarea magazinelor.¹ În cercurile de afaceri se vorbește în mod neoficial de sume chiar mai mari de 4 milioane de dolari vehiculate ca mită în afaceri legate de Bancorex, Bancoop, FNI, Petromidia Năvodari, Societatea Națională a Tutunului Românesc sau terenurile din Băneasa-Pipera.

Au mai fost arestați directorul general al RADET, președintele Băncii Transilvania și un fost director al BCR Ialomița. De asemenea, Florica Dinculescu și Dan Jiga, oficiali implicați în privatizarea IAS Jimbolia. Mita totală a fost în acest caz de 190.000 de dolari, "minoră" față de cele de mai sus, dar totuși considerabilă pentru un IAS.

Aceste arestări nu trebuie minimalizate și ironizate din start. Fiind o instituție nou înființată, este bine să se acorde totuși PNA prezumția de bunăcredință pentru o anumită perioadă. Deși exasperarea în legătură cu prestația justiției române este perfect justificată, nu cred că o inițiativă nouă trebuie întâmpinată cu titluri precum "*Parchetul Anticorupție – de răsul curcilor. PNA Timiș a dat chix răsunător de la prima acțiune*" ("România Liberă", 19.10.2002).

În cele ce urmează, voi încerca să evaluez, fără pretenții profetice, șansele de reușită ale acestei noi campanii anticorupție, și, mai general, șansele unei diminuări semnificative a corupției din România în următorii ani. Voi folosi accepțiunea largă a lui Joseph Senturia, care definea corupția ca fiind "abuzul de funcție publică pentru beneficii private".

Corupția din România este *sistemică*; abaterile

de la etica profesională reprezintă regula și nu excepția³. *Corupția sistemică* se deosebește de *corupția individuală*, care există și în țările care stau cel mai bine în clasamentele *Transparency International*. Corupția individuală reprezintă comportamentul deviant al unor persoane sau clici relativ izolate, care nu ajung să formeze o masă critică pe ansamblul societății. Totuși, consecințele pot fi și în acest caz foarte grave (vezi, de exemplu, falimentul *Enron*, la care a fost complice importanta firmă de audit și consultanță *Arthur Andersen*).

Faptul că în toate societățile există acte de corupție dă naștere la o întreagă producție de sofisme care încercă să pună în umbră diferența fundamentală între țările în care corupția este individuală, accidentală, și cele în care corupția este sistemică. Astfel, o declarație a ambasadorului american Michael Guest despre anvergura și persistența corupției în România, făcută după descoperirea fraudelor de la *Enron*, a fost imediat taxată de o serie de “patrioți” români care i-au negat “dreptul moral” de a vorbi despre corupție. Pentru demontarea acestor sofisme, acțiunea organizației *Transparency International* (care publică anual clasamente ale corupției realizate pe baza unei metodologii adecvate) este foarte utilă. Metodologia este riguroasă în măsura posibilului, corupția fiind un fenomen subteran, ea nu poate fi niciodată propriu-zis măsurată. Evaluarea se bazează pe anchete de opinie privind percepția corupției.

Caracterul sistemic al corupției de la noi este strâns legat de faptul că România este încă, în mare parte, o societate tradițională. Cu cât o societate este mai tradițională, cu atât este mai puternic *conflictul de loialitate*⁴, care rezultă din opoziția dintre presiunile exercitate de cei apropiați și îndatoririle publice ale celui care deține o funcție publică. În unele cazuri se pune chiar problema unei alegeri între susținerea familiei și a prietenilor și exercitarea corectă a funcției publice.

Iată de ce corupția nu trebuie privită ca o simplă formă de criminalitate economică, ignorând factorii politici și socio-culturali care o determină. Așadar, dincolo de măsurile de combatere represivă a corupției (absolut necesare) este esențială și indispensabilă modernizarea societății românești pentru ca scăderea corupției să fie semnificativă și durabilă. România trebuie să treacă de la *status society* (societatea tradițională, caracterizată de relații puternic personalizate) la *class society* (societatea modernă, caracterizată de instituții și norme impersonale).

Presiunea anturajului corupt (colegii corupți + anturajul privat) asupra celor care vor să rămână cinstiți este considerabilă. *Teoria subculturii* ne spune că anumite grupuri sociale își formează sisteme pro-

prii de valori și norme, care pot fi considerabil diferite de cele ale societății respective în ansamblu. Valorile unui grup au în general o influență mai puternică asupra membrilor grupului decât valorile generale ale societății⁵. În cazul României e greu de susținut și faptul că cinstea și îndeplinirea conștiințioasă a obligațiilor reprezintă valori generale ale societății. Sunt valori mult clamate, dar puțin practicate. Sentimentele de vinovăție (pe care relativ puțini le încearcă) sunt mult atenuate de faptul că aproape fiecare cunoaște pe alții care sunt mult mai corupți.

Într-o societate în care corupția este sistemică, aceasta încetează să mai fie o chestiune de principiu. Corupția devine o chestiune *graduală, cantitativă*. Dictatorul zairez Mobutu Sese Seko spunea într-un discurs ținut în 1976 în fața membrilor guvernului și administrației: “Dacă vreți să furați, furați un pic și inteligent, într-un mod elegant (în original – *d’une jolie manière*). Dacă furați atât de mult încât deveniți bogați într-o singură noapte, veți fi prinși”⁶. Deci, dacă o luăm literal, cine se îmbogățește în 50 de nopți e în siguranță, cu atât mai mult cel care are răbdare 100 de nopți...

“Doctrina Mobutu” nu a fost aplicată în Zair, fiind încălcată flagrant chiar de inițiatorul ei, care a acumulat o avere uriașă. Totuși, aplicarea unui asemenea principiu într-o țară cu corupție sistemică (însă tacit, fără ca el să fie enunțat în spațiul public de oficialități, lucru total contraproductiv) ar ameliora considerabil situația.

Și în România anului 2002 unii exprimă cu nonșalanță o viziune pur cantitativă asupra corupției. Magnatul Dinel Staicu, fost milițian (deci apărător al legii), pune problema contabil, în termeni de costuri: “Șpagă aș fi dat pentru salvare BIR, dar nu 4 milioane de dolari”⁷. Deși 4 milioane de dolari nu reprezintă chiar un capăt de țară pentru Dinel Staicu, dacă ne luăm după Top 100 al revistei *Capital*. El ocupă locul 29, cu o avere estimată la 60-70 de milioane de dolari.

A apărut și o teorie a “arderii etapelor”, care susține că corupția are un important efect benefic, pentru că ea permite acumularea mai rapidă a capitalului. Ea provine din cercurile noilor îmbogățiți dar a fost preluată și de unii comentatori. Această teorie nu numai că nu stă în picioare, dar susținerea ei în spațiul public este profund nocivă.

În primul rând, o mare parte din aceste capitaluri se găsește în conturi din Elveția sau diverse paradisuri fiscale. Aceste capitaluri nu participă așadar în nici un fel la procesul de privatizare din România, sunt bani pierduți de România (după unele evaluări este vorba de 3-4 miliarde de dolari). În al doilea rând, o asemenea acumulare de capital creează un

capitalism oligarhic și nesănătos care tinde să se reproducă decenii la rând (cum s-a întâmplat în America Latină). Polarizarea socială și capitalul apar oricum într-o societate liberă, și fără corupție. Cheia pentru construirea unui capitalism de tip occidental este crearea unor instituții moderne și funcționale, care să asigure un cadru adecvat pentru dezvoltarea inițiativei private. În al treilea rând, ce ne propun cei care propagă o asemenea teorie? Eliminarea tuturor infracțiunilor economice din Codul Penal? Într-adevăr, astfel acumularea de capital s-ar liberaliza și mai mult.

Contextul social descris mai sus și experiența ultimilor 13 ani îndeamnă la scepticism. Totuși, acțiunile PNA din toamna anului 2002 reprezintă o zvâcnire în lupta anticorupție după o lungă perioadă de acalmie (chiar dacă Nicolae Văcăroiu e în continuare președintele Senatului). Campania nu a fost însă continuată într-o manieră susținută în 2003. Procurorul general al PNA, Ioan Amărie, a declarat la sfârșitul lunii ianuarie că există în cercetare dosare ale unor foști și actuali miniștri. A doua zi a retractat într-un mod ridicol. Este deci clar că PNA e departe de a fi independent.

Iată însă că recent, PNA a început totuși cercetarea unui ministru. Este vorba de ministrul Integrării Europene, Hildegard Puwak. Membrii familiei Puwak au accesat fondurile programului Leonardo indicând ca partener extern o firmă germană care pur și simplu nu există în Registrul Federal al Comerțului și care avea trecut ca număr de telefon numărul unei familii oarecare, din care s-a tăiat o cifră a prefixului.⁸

Deși PNA a început cercetările în acest caz de mare gravitate, ele par compromise din start, dacă avem în vedere declarațiile premierului Adrian Năstase. Acesta a declarat că “doamna Puwak este un om care a muncit enorm” și că “semnele de întrebare se aruncă doar pentru că doamna Puwak are foarte puțini bani de publicitate la ministerul său. Este nedrept.”⁹

Se pare așadar că nici de această dată nu există o voință politică autentică în lupta anticorupție și că în toamna lui 2002 s-a desfășurat doar o campanie de imagine înaintea reuniunilor de la Praga și Copenhaga.

Oricum, însă, admiterea în NATO și apropierea de UE va face ca presiunea internațională asupra autorităților române (principalul motor al reformelor din ultimii 13 ani) să fie mai mare decât până acum. Și în sensul combaterii corupției. Iată încă un motiv pentru care admiterea în NATO este un lucru net pozitiv. Dar care nu va produce nici un fel de minuni.

NOTE

¹ Articolul din *Die Welt*, 16.11.2002 este citat în “Adevărul”, 19.11.2002.

² Joseph Senturia, “Political Corruption” in Edwin R.A. Seligman et al., *Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 4, New York, 1931, p. 449 apud Rupert F. J. Pritzl, *Korruption und Rent-Seeking in Lateinamerika*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1997, p. 19.

³ “Systemic corruption is a situation where wrong-doing has become the norm, and the standard accepted behavior necessary to accomplish organizational goals according to notions of public responsibility and trust has become the exception not the rule.” Gerald E. Caiden and Naomi J. Caiden, “Administrative Corruption”, in *Public Administration Review*, 37, 3(May/June 1977), p. 306 apud Arnold J. Heidenheimer et al., (eds.), *Political Corruption. A Handbook*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, 1993, p. 851.

⁴ Rupert F. J. Pritzl, *Korruption und Rent-Seeking in Lateinamerika*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1997, p. 152.

⁵ Siegfried Lamnek, *Theorien abweichenden Verhaltens*, Wilhelm Goldmann Verlag, München, 1993, p. 142 (*Teorii ale comportamentului deviant*)

⁶ Victor T. LeVine, *Administrative Corruption and Democratization in Africa: Aspects of the Theoretic Agenda*, in *Corruption and Reform*, Vol.7, 1993, p. 277.

⁷ “Adevărul”, 28.10.2002.

⁸ Vezi, de exemplu, *Madam ministru Hildegard, soțul și fiul – escrocherie de familie în toată regula. Rețeaua Puwak de stors fonduri europene prin firme – fantomă*, în “Adevărul”, 28.08.2003.

⁹ „Adevărul”, 28.08.2003.

VLAD FLONTA - a absolvit în 2001 Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității București. Din 1997, consultant și intermediar de afaceri independent. În 2003, admis la doctorat la *Goethe-Universität Frankfurt am Main*, cu o teză despre elitele economice postcomuniste.

PNA – bilanț la 1 an

FLORIN CIORNEI

The National Anticorruption Prosecuting Magistracy (PNA) represents one of the numerous initiatives envisaged as a modality to fight against corruption during the past ten years. Up to now it was not a more efficient instrument than any other similar initiatives of the past. The only difference being a broader presentation of the authorities in charge with the anti-corruption fight. Regarding the public perception of its activity PNA represents an annex of the Image Department of the governing party that desperately tries to change its own public perception in all its specific aspects as well as the public accusations that it tolerates corruption

Precizare: acest articol insistă pe *analiza percepțiilor* cu privire la corupție și la demersurile anti-corupție. Nu este vorba de o analiză a corupției în sine, ci a corupției așa cum este percepută.

Data de 1 septembrie 2003 coincide cu împlinirea unui an de activitate a celei mai noi și mai intens mediatizate instituții juridice ale statului: Parchetul Național Anticorupție (PNA). Se împlinesc 12 luni de combatere instituționalizată a unui fenomen care în percepția publică apare drept cea mai gravă problemă a României. Istoria anticorupției în România se întinde pe o perioadă echivalentă cu cea a democrației postdecembriste. PNA este numai o etapă a acesteia, și trebuie văzută ca atare. În acest fel se justifică paragraful introductiv cu privire la antecedentele în combaterea corupției. Inițial era greu să deosebești “efectul retoric” de “bunele intenții” în campaniile anticorupție. Un prim rezultat al atitudinii anticorupție a fost acela de a identifica o “retorică” anticorupție care insinua să țină loc de efecte practice. De-a lungul acestei experiențe în combaterea corupției atitudinile s-au intensificat, mijloacele s-au sofisticat, statisticile s-au structurat, însă rezultatele se lasă în continuare așteptate. Aparent, cu cât au evoluat mijloacele de contrapunere a acestui fenomen, cu atât s-a dezvoltat și “adversarul”.

Există două inconveniente care derivă din captarea combaterii corupției în propaganda de partid. Discursul despre corupție, dincolo de toate celelalte semnificații, este folosit ca o temă de confruntare politică. Face parte din arsenalul retoric al luptei politice și a fost adoptat succesiv de aproape toate partidele politice. În 1996, PDSR era perceput ca cel mai corupt partid politic, iar retorica anticorupție a adversarilor săi a contat mult în pierderea puterii. La alegerile din 2000, utilizarea retoricii anticorupție de același tip

radical a condus la atragerea unui număr de voturi nesperat de mare pentru PRM, iar pentru CDR și aliații săi a însemnat să facă față percepției că sunt cel puțin tot atât de corupți ca și PDSR. În acest fel atitudinile anticorupție și-au pierdut credibilitatea. În al doilea rând, *corupția* este asociată de cele mai multe ori la nivelul discursului cu îmbogățirea unora și sărăcirea altora. Astfel, în mod absolut primejdios temele justițiare capătă accente populiste. Buna funcționare a justiției (*the rule of law*) este, și ca experiență și ca principiu, piatra de temelie a statului de drept caracteristic unei democrații consolidate¹.

Antecedente în lupta anticorupție

Într-o democrație consolidată, corupția reprezintă cazuri infracționale tratate juridic și mediatizate în mod izolat în rubricile de fapt divers. În România, corupția este mai mult decât cealaltă față a degingoladei sistemului de justiție, este o problemă cu conotații politice. Conotațiile politice ale corupției sunt anterioare primei alternanțe la putere din istoria democrației românești postdecembriste. Atunci, corupția era tema favorită a partidelor de opoziție de a critica guvernarea “patrulerului roșu” dirijat de PDSR. Ulterior accederii la guvernare a coaliției CDR-PD-UDMR, corupția a ajuns să fie percepută drept o caracteristică a vieții politice românești. Fiecare guvernare (Ilieșcu-PDSR, Constantinescu-CDR, Năstase-PSD) a avut strategiile sale de combatere a corupției. Între 1992 și 1996, strategia PDSR a fost aceea de a o nega, în ciuda adoptării retoricii anticorupție la nivelul liderilor reprezentativi. De exemplu, Nicolae Văcăroiu, proaspăt numitul premier, își începe mandatul printr-o declarație de “război total împotriva corupției”². Liderii PDSR din anii 1992-1996, când acceptau existența corupției în societatea politico-economică de tranziție o considerau un

fenomen anterior lor, care ține de guvernarea Roman și față de care ei nu au nici o responsabilitate. Se poate ilustra această afirmație cu o declarație a lui Vasile Văcaru, vicepreședinte PDSR în acele vremuri: “Fenomenul corupției a fost implementat în anii ’90”³. Strategia “Constantinescu” a constat în a-și asuma spășit existența corupției și în a iniția acțiuni “heirupiste” de tipul organismului CNAICCO. S-a pornit combaterea corupției nu cu mijloace exclusiv juridice, ci printr-o întreprindere centralistă – CNAICCO – dirijată politic chiar de către șeful statului. Eficiența ei a fost neglijabilă, mai ales în planul imaginii. Modalitatea s-a dovedit eronată deoarece în *combaterea corupției* – un fenomen infracțional încadrat în dispoziții legale care permiteau o reacție juridică! – s-a pornit de la asumția că transcende juridicul pur și simplu, că este un fel de megaproblemă care, printre multe altele, are și un secundar aspect juridic.

Strategia PSD de combatere a corupției a subliniat că această luptă este înainte de toate o luptă la nivelul imaginii. Din această perspectivă, înființarea și activitatea PNA alături de alte inițiative precum ansamblul de norme legale cu privire la combaterea corupției, incompatibilități și declararea publică a averilor demnitarilor, remanierea guvernamentală, crearea megaministerului Controlului – Agenția Națională a Controlului (ANC), schimbarea celor cinci președinți de OJ ale PSD, schimbarea unor prefecți coordonată cu desfășurarea unor controale ale celor mai proaspete vârfuri de lance ale anticorupției PSD – Ionel Blănculescu și Gabriel Oprea⁴ etc. fac parte dintr-o strategie a partidului de guvernământ de a lupta împotriva erodării imaginii sale și implicit a capitalizării imaginii politice a partidelor concurente. Aceste partide concurente s-au dovedit a fi la alegerile generale din 2000 unul singur: PRM.

Cel mai mare beneficiar al dezastrului suferit la nivelul imaginii de către guvernarea CDR-PD-UDMR nu a fost PSD, ci PRM, care a atras prin retorica sa de tip patriotico-populist-justițiar radical parțial electoratul democrat (al CDR în special), datorită acestei similarități de gândire și atitudine politică: *radicalismul*. În 2000, suportul electoral al PRM a crescut la 2.112.027 voturi (19,48%), față de 546.430 (4,46%) cât avusese în 1996. Asta înseamnă o creștere electorală de 300%! PSD, celălalt partid care a crescut electoral a beneficiat de o rată de doar 33%. Cu alte cuvinte, PRM față de PSD a fost de aproape 100 de ori mai eficient în a atrage noi votanți.

PSD a conștientizat că odată cu discreditarea celei mai evaluate formule de opoziție politică – CDR – și odată cu declinul (PNȚCD, PNL) și dispariția (PSDR) “partidelor istorice” nu are loc și eliminarea tuturor concurenților săi politici. PSD a deschis un front și împotriva PRM iar campania de izolare a

acestuia a făcut ca prezența sa publică să devină insesizabilă. Prezența PRM a fost permisă doar prin scandaluri: Vadim și problema teroriștilor arabi, deertarea parlamentarilor PRM (11 la număr), printre care demisiile “reformatorilor” din PRM – Codrin Ștefănescu, Luca Ștefănoiu, Dorin Lazăr Maior, Vasile Duță – niște lideri ai unor organizații de “revoluționari” – și înrolarea lor în PSD; divorțul cu scandal a doi colaboratori apropiați ai liderului PRM – Ilie Neacșu și Sever Meșca (creatorii Partidului Socialist Unit); plecarea viceprimarului PRM al Capitalei Ioan Radu și înființarea PSRN (recent absorbit de PSD); plecarea lui Raj Tunaru din PRM; închiderea OTV etc.

Bilanțul politic al înființării și activității PNA

La 15 septembrie 2002 a fost înființat PNA. Secțiile de combatere a corupției din cadrul Parchetelor județene au fost separate și structurate într-un Parchet Anticorupție, independent de Parchetul General. PNA este condus la nivel central de un procuror general în persoana lui Ion Amăriei. Formal, PNA atacă corupția fie autosesizându-se, fie în situația în care se petrec (auto)denunțuri, însă nu când e vorba de demnitari publici. Pentru eventualitatea cercetării acestora e nevoie de avizul unei *Comisii speciale pentru cercetarea demnitarilor* de pe lângă Administrația Prezidențială, deci subordonată lui Ion Iliescu. Solicitarea PNA de a se permite cercetarea a patru miniștri PSD – Daniela Bartoș, Dan Nica, Ilie Sârbu și Șerban Mihăilescu – a rămas la stadiu de bune intenții inițiate tocmai când nu era cazul, deoarece Comisia condusă de Șerban Nicolae nu a dat avizul de cercetare a miniștrilor mai sus menționați.

Procurorul general al PNA a fost unul din cei care au luat în serios această inițiativă de combatere a corupției prin intermediul PNA. Cu toate acestea a devenit repede un personaj controversat. Declarațiile sale, când nu au dat dovadă de lipsă de tact (cele cu privire la corupția din presă) s-au dovedit a fi de cele mai multe ori hazardate. De ex. la inaugurarea sediului PNA: “avem în lucru lucrări penale referitoare la acte de corupție comise de foști și actuali miniștri și secretari de stat”. În mod comun (și în contra actelor normative care reglementează infracțiunile asimilate corupției) corupția este împărțită în corupție *mare* și corupție *mică*. De fapt e vorba de corupți care au ajuns *mari*, și corupți care au rămas *mici*. A trecut aproape un an de când cea mai impresionantă captură a PNA – Fănel “Crapul” Păvălache – nu a mai fost recreditată cu nimic spectaculos. Promisiunile de a-i ataca pe corupții mari (“demnitari cu rang înalt”) au fost, ca de obicei, material retoric.

Nou-creata instituție a reușit performanța de a fi penetrată de persoane care s-au dovedit dăunătoare

credibilității sale: șeful PNA Cluj s-a dovedit a fi un personaj nu doar suspect în privința averii sale în a cărei declarare a comis o serie de erori de “apreciere”, ci extrem de contestabil ca profesionalism, unele din deciziile lui au condus la păgubirea bugetului public cu 6 miliarde lei⁵. Demisia (onorabilă?) a șefului PNA Timiș, în urma eșuării unui flagrant în care a pierdut o parte din “momeală”, cumulată cu demiterea șefului PNA Galați – considerat drept un personaj incomod pentru afacerile locale – sporesc nelămuririle cu privire la criteriile în baza cărora a fost selectat personalul acestei instituții.

PNA a devenit cea mai mediatizată instituție a statului, avangarda sistemului de justiție – percepută fiind ca una dintre cele mai corupte și mai discreditate componente ale statului. În cele 12 luni de funcționare, activitatea PNA împotriva corupției s-a mediatizat prin cazuri care acoperă principalele domenii-sedii ale corupției:

- **executivul** – Fanel Păvălache, consilier în SGG (“șpaga” de 4 milioane USD).
- **justiția** (magistratură) – Andreea Ciucă, judecătoare.
- **poliție** (complicitatea-protecție oferită de cadrele secției 5 poliție în furtul de carburanți conductele Petrotrans).
- **sistemul bancar** (credite neperformante, pe criterii abuziv privilegiate (cazurile Banca Transilvania, BCR – Ialomița, BCR – Țândărei).
- **regiile autonome ale statului** (RADET) – decapitarea directoratului: Dabela & co.
- **administrativ** – mite ale funcționarilor din cadrul administrației publice locale: primarul Horia Anderco, dar și funcționari mărunți.
- **fotbal** – doar audieri: au fost chemați la discuții principalii “capi” ai lumii fotbalului: M. Sandu, D. Dragomir.
- **politicul pur** – Gheorghe Medințu, paradigmă a afaceristului cu ancorare politică: vicepreședinte PSD Arad.
- **reminiscențe ale vechii guvernări**: Ioan Mureșan, ex ministru al Agriculturii.

Într-un bilanț prezentat recent de PNA, se afirmă că până la 25 august a.c. au fost înregistrate 2.320 de cauze de corupție, dintre care: 682 solutionate, 860 de dosare în care s-a dispus declinarea competenței sau conexarea, 788 au rămas nesoluționate. Din cele 682 de dosare soluționate, în 119 s-a dispus trimiterea în judecată, iar în 563 de cauze s-au dispus soluții de netrimiteră în judecată. 429 de inculpați au fost trimiși în judecată, din care 153 în stare de arest preventiv. Iată cum sunt comunicate realizările PNA: “260 dintre aceștia aveau funcții de conducere și control ori alte funcții importante – un expert de la SGG (Fanel Păvălache), 33 de directori și inspectori (de la agenția SAPARD, Ministerul Agriculturii, sucursale bancare, direcții generale ale Finanțelor Publice etc.), 21 șefi de

servicii credite bancare și alți funcționari bancari, 59 cadre de poliție, 2 judecători sindici, 2 experți contabil-administratori judiciari, 1 executor judecătoresc, 1 consilier juridic, 3 comisari de Garda Financiară, 7 vameși, 22 ofițeri și subofițeri MAPN, 1 avocat, 1 ziarist și 83 de administratori de societăți comerciale”. Valoarea prejudiciilor din dosare penale ale PNA, în bilanțul prezentat la sfârșitul lunii iulie, se ridică la suma de 10.000 de miliarde lei⁶, iar după doar 5 săptămâni valoarea prejudiciilor se dublează, ajungând la 20.000 de miliarde.⁷ Această diferență sporește dubiile cu privire la realizările acestei instituții, întărind percepția tot mai populară că PNA funcționează ca un motor cu turării electorale.

Ce este nou aici? Activitatea PNA nu aduce noutăți cu privire la tipologia cazurilor de corupție: o monitorizare superficială a presei din perioada anterioară creării PNA atestă o activitate mai mult decât comună: procuror și avocat arestați pentru mită de Parchetul de pe lângă CSJ – septembrie 2002, judecătorii Elena Pop Blaga, Adrian Popa și Traian Munteanu de la Tribunalul Bihor anchetați pentru mită – august 2002⁸, “colonelul taxă de protecție”, fost șef al UM0962 condamnat la 10 ani închisoare pentru mită – iulie 2002⁹, Marius Zegrean comisar al GF Cluj – mită de 5,4 milioane lei – august 2002¹⁰, secretarul primăriei Moneasa arestat de Parchetul de pe lângă tribunalul Arad – octombrie 2002¹¹, “mita de la Ministerul Muncii” – iulie 2002¹². Doar că aceste cazuri *nu au fost mediatizate sistematic în calitate de inițiative ale unei instituții fondate de partidul de guvernământ vizibil axată pe combaterea corupției*. Comparând bilanțul cazurilor de corupție aflate în cercetarea secțiilor de combatere a corupției din cadrul diverselor Parchete (în cursul anului premergător creării PNA) cu bilanțul cazurilor înregistrate de PNA, datele sunt destul de asemănătoare.

Prima semnificație a activității PNA este de a suplini sincopile de comunicare specifice celorlalte instituții care se ocupă de combaterea infracționalității, și de a avansa o centralizare a datelor, și o mediatizare excesivă care să țină loc de eficiență. Ceea ce lipsea înainte era mediatizarea organizată, centralizată. E mult mai eficient pentru evidențierea activității de combatere a corupției să spui “PNA a arestat...”, “PNA a audiat...”, “PNA anchetează...” etc. decât să spui: secția de combatere a corupției și crimei organizate din cadrul Parchetului de pe lângă Curtea de Apel X a arestat, inculpat, trimis în judecată pe cutare și pe cutare.

Un argument suplimentar cu privire la funcția generatoare de imagine politică a PNA:

Corupția din România a devenit în perioada guvernării Adrian Năstase un fenomen intens mediatizat. Rapoartele unor organisme internaționale au vizat același

numitor comun: justiția și mediul politic. Combaterea corupției a demarat prin eliminarea procurorului Ovidiu Budușan, fostul șef al Secției Anticorupție din Parchetul General. Dar punctul culminant l-a constituit scandalul anului 2002 “Tărău – Lele – Panait.”¹³ Totul a început de la instrumentarea unui dosar penal cu privire la infracțiunile de contrabandă comise de un membru important al PSD – Adrian Tărău, ulterior dovedit ca cel mai generos sponsor oficial al campaniei electorale din 2000, fiul prefectului de Bihor – Aurel Tărău. Ancheta desfășurată de procurorul Alexandru Lele a culminat cu arestarea pentru scurt timp a lui Adrian Tărău. Referindu-se la acest eveniment, premierul Adrian Năstase, a declarat că “nu crede în arestările de vineri seară” (ieșirea liderului PSD a rămas ca o paradigmă a imixtiunii politicului în justiție). A urmat eliberarea lui Tărău și fuga acestuia în SUA. Combaterea corupției este continuată prin hărțuirea unui procuror și moartea altuia. Procurorul Lele este suspectat că de încălcarea procedurilor în arestarea lui Tărău și sustragerea unor documente (printre ele se afla un dosar care îl viza pe judecătorul Dan Chirculescu, unul din cei care dispuseseră eliberarea lui Tărău). Ancheta procurorului Panait infirmă bănuielile. La o săptămână după, Panait moare prăbușindu-se de la fereastră imobilului în care locuia. Urmează un auto-denunț al unui afacerist al lumii interlope – Viorel Știube – cu privire la o mită avansată în 1999 către Alexandru Lele. Știube se afla în arest pentru o serie de infracțiuni financiare și era cunoscut în presă drept un pilon important al “caracatiței” din județul Sălaj cu legături importante în PSD. Despre liderul OJ PSD Sălaj – Dan Liviu Bara – se afirma în presă¹⁴ că i-ar conduce afacerile lui Știube, cât timp acesta se află în închisoare. Un scandal colateral a fost denunțul deputatului PSD de Bihor Mihail Bar cu privire la încercarea cuplului Aurel Tărău – Florin Serac (deputat PSD, urmașul lui Tărău la prefectura Bihor, și ulteriorul președinte al OJ PSD Bihor) de a intermedia o imunitate parlamentară pentru fiul prefectului, contra sumei de 1,5 miliarde lei. Scandalul din interiorul filialei Bihor a PSD, în conexiune cu axa Tărău-Lele-Panait arată complexitatea problemei corupției din România. Imediat după acest scandal care a cutremurat imaginea puterii și a partidului de guvernământ, a fost lansată ideea unui Parchet Național Anticorupție, iar la 1 septembrie 2002 acesta își începe activitatea.

A doua semnificație a activității PNA este modificarea percepției asupra corupției. Localizabilă până la înființarea PNA la vârfurile puterii politice (lideri vizibili ai unor partide și finanțatorii lor din umbră), corupția devine un fenomen care angrenează mecanismele elementare ale societății, fiind practic un fenomen

de masă. Prin mediatizări ale realizărilor PNA – “comisar al GF arestat de PNA” “executor judecătoresc arestat de PNA”, “falsificator de pașapoarte arestat de PNA”, “PNA, interesat de locuințele ANL”, “director de Finanțe, în vizorul PNA”, “primarul din Dej cercetat de PNA”, “inspector vamal arestat de PNA pentru luare de mită”, “agent de circulație arestat de PNA pentru luare de mită” se insinuează ideea că sediul corupției se află la nivelele inferioare ale societății sau ale instituțiilor statului. Se modifică practic percepția asupra categoriilor sociale, politice și economice din care provin corupții.

După un an de funcționare, Parchetul Național Anticorupție instituție creată de PSD, din felul în care a acționat până în prezent, nu a reușit să contrazică ideea că este mai degrabă parchetul de combatere a erodării imaginii PSD.

NOTE

¹ Juan J. Linz and Alfred Stepan – *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, The John Hopkins University Press: Baltimore and London, 1996, pp. 7-11: “there must be a rule of law to ensure legal guarantees for citizens’ freedoms and independent associational life.”

² Vezi interviul cu Nicolae Văcăroiu din “Adevărul”, 26 noiembrie 1992.

³ “Adevărul”

⁴ Lipsa de coordonare dintre cauză și efect – controalele lui Blănculescu și Oprea, respectiv schimbarea prefectilor s-a văzut în situația paradoxală că unii prefecti au fost controlați, iar alții remaniați.

⁵ “Evenimentul Zilei”, 04 iulie 2003

⁶ “Adevărul”, 22 iulie 2003.

⁷ “Adevărul”, 1 septembrie 2003.

⁸ “Evenimentul Zilei”, 13 iulie și 25 august 2002.

⁹ “Evenimentul Zilei”, 1 iulie 2002.

¹⁰ “Evenimentul Zilei”, 17 august 2002.

¹¹ “Evenimentul Zilei”, 25 octombrie 2002.

¹² “Evenimentul Zilei”, 9 iulie 2002.

¹³ Ceea ce urmează este o sinteză în baza materialelor de presă apărute în “Evenimentul Zilei”, 9, 30 și 31 mai, 10 și 29 iunie, 1 iulie pe anul 2002.

¹⁴ “Academia Cațavencu”, nr. 551, 19-25 iunie 2002.

FLORIN CIORNEI - Absolvent al Facultății de Filosofie, Universitatea București. Master în Științe/Teorii Politice la facultatea de Științe Politice, Universitatea București.

Lideri și leadership în context românesc

PAUL BLENDEA

The next year will be an electoral one. The 2004 Parliamentary and Presidential elections mean a new exam for the Romanian political leaders. Are they prepared with viable electoral programs? Are these electoral campaigns built on the expectations of voters? The article is explaining what the most important components of the efficient leadership are and what a political actor shall do to become a real leader.

Liderii politici români se vor afla în curând în fața unui nou examen: alegerile generale din 2004. Vor fi mai pregătiți, mai capabili să ofere viziuni împărtășite de electorat și vor fi oare mai atenți la concordanța dintre imaginea construită cu ajutorul experților și percepția acestei imagini de către alegători? Rămâne de văzut.

A fi autentic, a spune adevărul e foarte important, deși politica e consideră de mulți “arta disimulării”. Alegătorii români nu sunt atât de naivi încât să nu recunoască inautenticitatea și acest fapt devine o forță perturbatoare, negativă în cadrul relației candidat – alegător. Dacă nu există o “alinie” a valorilor interne cu credințele și comportamentul unui candidat, alegătorul va ezita să pună ștampila pe numele acestuia de pe buletinul de vot. A simți autentic, a trăi o viață care este strâns conectată la propriul sistem de credințe furnizează energie și susține dezvoltarea, învățarea și o stare psihică de bine, elemente importante ale *leadership*-ului eficient și ale dezvoltării *leadership*-ului.

Autenticitatea are cinci caracteristici (Ruderman, Ohlott, 2002): claritate în ceea ce privește valorile, prioritățile și preferințele cuiva; acceptarea necesității în ceea ce privește opțiunile și negocierile; un simț puternic al autodeterminării; dorința de a munci pentru a alinia valorile proprii cu comportamentul; o mare satisfacție în ceea ce privește deciziile luate. Cum se poate ajunge la nivele mai înalte de autenticitate? A deveni un lider autentic presupune o transformare care nu se petrece peste noapte. Trebuie ca persoana respectivă să muncească continuu ca să-și păstreze autenticitatea, să-și revadă prioritățile și să aleagă comportamentele care sunt în concordanță cu acele priorități, într-un

context în care circumstanțele se schimbă. Cele cinci caracteristici propuse de Ruderman și Ohlott pot fi utilizate de echipele de campanie pentru realizarea unor sondaje de opinie, după modelul pe care îl propun în nota de la sfârșitul articolului (vezi Tabelul 1). Pentru a alinia corect sinele intern cu cel extern e necesar să fie făcuți pașii pe care îi vom menționa mai jos.

1. Dezvoltarea conștiinței de sine. Acesta înseamnă că liderul își definește clar valorile proprii, ceea ce îi place sau nu. Conștientizează care sunt lucrurile importante pentru el și cele care nu i se par importante și alocă timp pentru a reflecta asupra lor.

2. Examinarea și evaluarea. O dată ce a devenit conștient de valorile proprii adânc înrădăcinate, e important să revadă opțiunile pe care le-a făcut în viață. Cât de aliniată sunt comportamentele cu valorile lui? Există diferențe mari între ceea ce consideră a fi valoros și modul în care își consumă timpul și energia? La ce a renunțat deja și la ce vrea să mai renunțe pentru a obține lucrul cel mai important pentru el?

3. Acțiunea. Una e să fie conștient de prioritățile lui și să decidă asupra a ceea ce e dispus să negocieze, și cu totul altceva e să facă schimbări reale în viața lui. Nu e necesar să facă schimbări dramatice imediat. Poate începe cu pași mici care să vă ducă spre un stil de viață mai autentic.

4. Apelul la sprijin. Dacă liderul își asigură sprijinul celorlalți, aceasta îl poate ajuta la atingerea scopurilor și implicit la dezvoltarea personală. Dacă s-a hotărât să facă o schimbare în viața lui, atunci ar fi indicat să împărtășească scopurile pe care le urmărește colegilor și prietenilor în care are încredere și să-i roage să îl sprijine. În același timp, este

important să creadă în el însuși pentru că, uneori, a acționa autentic înseamnă a înota împotriva curentului, a ceea ce îl sfătuiesc ceilalți. E bine să aibă încredere în instinctele proprii și să-și asume riscuri.

Leadership-ul autentic se bazează pe viziunea, valorile și stilul propriu, precum și pe punctele tari ale liderului. Abilitățile de *leadership* izvorăsc din ceea ce este liderul ca persoană: valorile lui, abilitățile, personalitatea și imaginea de sine. Cu cât e mai conștient de el însuși, cu atât comportamentul lui va fi mai flexibil și mai eficiente vor fi deciziile pe care le va lua. Conștiința de sine oferă o serie de beneficii liderului. **Devine mai eficient în munca cu oamenii.** Îi oferă o imagine a modului în care comportamentul lui îi afectează pozitiv sau negativ pe ceilalți. Conștiința de sine îl ajută să sesizeze diferențele între oameni și să răspundă la reacțiile lor emoționale și să negocieze cu ceilalți chestiunile dificile. **Îi mărește flexibilitatea.** Devine mai flexibil în abordarea relațiilor interpersonale și își îmbunătățește înțelegerea asupra modului în care își poate aduce contribuția cel mai bine în diverse situații. **Îi sporește încrederea în viitorul propriu.** O conștiință mai bună asupra viziunii și valorilor personale îl ajută să determine ce abordări să aibă pentru a-și atinge scopurile și pentru a prevedea obstacolele care îi vor apărea în cale.

Printr-o autoevaluare sistematică, liderul își poate spori măiestria personală în ceea ce privește aspectele legate de *leadership*. Zonele pe care trebuie să se focalizeze sunt următoarele: motivația conducerii, competențele cerute de *leadership*, rolurile preferate în cadrul *leadership*-ului, caracteristicile personale, învățarea de noi stiluri, răspunsurile la schimbare, istoria propriei cariere și lecțiile învățate din ea. Există o fațetă personală a vieții trăite ca lider. Ce îl motivează și îi este sursă de inspirație? Ce face astăzi pentru a fi sigur că liderul din el va reuși să supraviețuiască? *Leadership*-ul este o activitate care se caracterizează printr-un grad înalt de implicare a calităților personale. Cine ești, ca persoană, afectează modul în care conduci, iar experiențele pe care le ai pe parcursul exercitării *leadership*-ului au un impact asupra propriei persoane. Majoritatea discuțiilor asupra *leadership*-ului se focalizează – mai ales în perioadele de criză și de schimbare – pe ce e de făcut, care ar trebui să fie strategia liderului și ce calități ar trebui să aibă ca să poată fi un lider mai eficient. Cu toate acestea, atunci când cineva își asumă rolul de lider întrebările esențiale sunt altele: la ce fel de rezistență vor da naștere inițiativele mele, ca lider? Cum voi putea supraviețui ca lider impactului produs de

această rezistență? Care este diferența dintre un lider plin de încredere, care are un țel și unul care deviază de la rută la prima pală de vânt? Răspunsul este “simțul” țelului. Liderii care au un “simț” clar al țelului au capacitatea de a gândi, simți și acționa eficient în timpul evenimentelor care se derulează rapid, ei nu se limitează doar la simple reacții. Liderii care au un “simț” clar al țelului aleg direcțiile pe care le consideră bune pentru a-și atinge scopurile, atât în ceea ce privește cariera, cât și în viața privată. Ei își asumă responsabilitatea pentru acele opțiuni și pentru oportunitățile și rezultatele pe care le produc deciziile pe care le-au luat. În situații critice, liderii care nu au un “simț” al țelului în ceea ce privește munca și viața lor – și se concentrează în principal pe momentul actual – vor oscila adeseori între rațiune, emoții și frenezie până când va trece “furtuna”. Un “simț” al țelului dă naștere unui sentiment de putere, încredere și sens, ceea ce generează o rezervă de putere care îl ajută pe lider să fie mai inovativ și proactiv. Această încredere și claritate oferă un sistem de credințe și valori adânc înrădăcinate care îl susțin și îl ghidează pe lider și pe cei pe care el îi conduce. Ce înseamnă acest “simț” al țelului? E vorba de motivațiile care îl fac să acționeze și care iau naștere în interiorul lui. A avea un “simț” al țelului duce la o cunoaștere clară a direcției și la o încredere totală în propriile credințe și valori. Țelul are valoare în el însuși și învâluie totul, în timp ce scopurile sunt ținte specifice și strategiile sunt căi temporare.

Un mod de a defini țelul este acela de a scruta componentele lui. Țelul este alcătuit din **motiv, intenție și impuls** (Guthrie, 2002), trei elemente care oferă stabilitate și flexibilitate în timpul vremurilor tulburi. Motivul reprezintă o perspectivă care se bazează pe rațiune – “de ce”- ul din viața proprie; el integrează trei lucruri care altfel ar putea intra adesea în conflict: ce *vrei* să faci, ce crezi că este *bine* să faci și ce faci *de fapt*. Intenția înseamnă focalizarea deliberată a rațiunii. Se face apel la intenționalitate atunci când sunt aduse la nivelul conștient credințele pe care le considerăm importante. Când există intenția, scopurile sunt clare și acțiunile sunt ghidate. Impulsul reprezintă abilitatea unui lider de a învăța în prezent. Impulsul îi permite să facă conexiune între informațiile noi obținute pe baza experienței și modul în care abordează provocările cu care se confruntă. Pe măsură ce apare informație nouă, poate reevalua ce este important și poate rafina și remodela “simțul” țelului. Susținut de aceste trei elemente, “simțul” țelului este nucleul care îi permite să aibă o idee clară despre cine este,

unde a fost și unde va merge; e ceea ce îi permite, ca lider – și, prin extensie, echipei cu care lucrează – să producă rezultate excepționale în modalități care sunt “aliniată” și în concordanță cu viziunea proprie și cu valorile lui cele mai adânc înrădăcinate.

Oricine își poate hrăni și dezvolta “simțul” telului dacă își pune întrebări, își stabilește idealurile și învață cum să învețe. Pentru a realiza aceste lucruri, liderul poate face următorii pași: să stabilească care este cel mai important lucru pentru el; să identifice ce apreciază; să învețe să trăiască în concordanță cu motivațiile lui interne prin investirea timpului, talentelor și inteligenței proprii în lucrurile cele mai importante pentru el însuși. Liderul va identifica zonele în care este cel mai bine pregătit și va “alinia” talentele și pasiunile cu acțiunile și scopurile cu care sunt în concordanță. De asemenea, va identifica ceea ce îi furnizează energie și îl face să acționeze. Se va concentra asupra surselor de inspirație care alimentează pe parcurs o forță conducătoare bine definită. Poate descoperi și folosi beneficiile aduse de perioadele de solitudine, își ascultă vocea interioară și își face timp pentru a reflecta asupra propriilor acțiuni și scopuri.

Nimic nu testează mai bine calitățile unui lider decât o criză. Modul în care liderul mănuiește emoțiile, comportamentele și atitudinile oamenilor implicați într-o criză revelează ceva despre profunzimile caracterului lui. Bineînțeles că liderii trebuie să se conducă și pe ei înșiși în perioada de criză. Ei trebuie să facă față propriilor emoții și nevoi. Pentru unii lideri, aceasta este cea mai mare provocare. Managementul unei crize și furnizarea de *leadership* în cursul unei crize nu sunt unul și același lucru. Managementul unei crize se raportează mai ales la chestiuni operaționale, în timp ce *leadership*-ul crizei are de-a face în primul rând cu modul în care liderii mănuiesc reacțiile omenesti, inclusiv propriile lor reacții. În timpul unei crize, liderii se concentrează adesea pe izbucnirile emoționale ale membrilor organizației, totuși e la fel de important pentru lideri să aibă grijă de ei înșiși în timpul unei crize. O criză poate avea un impact mare asupra nevoilor umane, emoțiilor și comportamentelor. S-ar putea să nu fim conștienți de toate acestea, totuși comportamentele noastre trimit mesaje către alții în privința nevoilor și emoțiilor noastre de bază.

Liderul trebuie să fie conștient de vârtejul emoțional propriu, de efectele lui asupra propriului comportament și de influența lui asupra propriilor abilități de *leadership*. Iată câteva modalități (Lee, King, 2001) care pot ajuta liderul să păstreze o perspectivă în timpul unei crize în așa fel încât să

poată ghida oamenii și organizația. **Să gândească “la timpul prezent”.** Va considera criza ca pe ceva ce se întâmplă aici și acum. **Să discute și să scrie.** Va discuta cu oamenii în care are încredere despre ceea ce simt aceștia privind situația de criză. Va scrie scrisori și note oamenilor pentru a-și exprima gândurile despre situație. Va ține un jurnal în care va nota ceea ce gândește, impresiile și reacțiile proprii. **Să se concentreze asupra aspectelor pozitive.** Va evita persoanele negativiste, gândurile și discuțiile negative, fără a ostraciza critica. Va gândi pozitiv și-și va repeta tot timpul că poate reuși. **Să aibă obiceiuri sănătoase.** Va face gimnastică, va merge pe jos și va dormi mai mult. Va mânca sănătos și va reduce consumul de cafea și alcool. Va lua pauze de cinci, zece minute atunci când simte nevoia. Va practica relaxarea, meditația și tehnicile de respirație. Va râde, va spune bancuri și se va uita la o comedie. Va reciti cartea preferată sau va citi altceva. Va alocă timp pentru activitatea preferată sau pentru un *hobby*. Va scrie un poem sau o povestire, va picta un tablou, va asculta muzică, va cânta sau va dansa. Sigur că nu trebuie să facă toate aceste activități. Important este să ducă o viață cât mai sănătoasă și să se relaxeze pentru că altfel se va epuiza rapid și comportamentul lui nefiresc va afecta grav climatul și sănătatea membrilor organizației. **Să stabilească priorități și să se concentreze.** Va ține ședințe scurte în timpul cărora va proceda în așa fel încât toți membrii echipei să fie activi. Va fi cât mai asertiv, adică va explica clar și în detaliu ce dorește de la oameni. Va spune mai des “nu”. Va fi mai atent la managementul timpului și la prioritățile proprii. Se va concentra doar asupra chestiunilor importante. Va face toate lucrurile cu moderație. Din păcate, majoritatea liderilor români nu au idee de managementul crizelor. Ei provoacă din neștiință crize inutile care au rezultate dezastruoase. Exemplele sunt nenumărate: mineriadele, manipularea relațiilor interetnice ș.a.m.d.

Liderii și echipele conduse de ei vor avea probleme dacă aceștia au lacune în ceea ce privește măiestria personală și conștiința de sine. Lacunele cele mai importante ale liderilor sunt următoarele: o strategie ce țintește mult prea sus; frica de a-și asuma riscuri; duritate prea mare față de subordonați; sunt reci și distanți cu ceilalți; se concentrează numai asupra unor scopuri mărețe; sunt preocupați numai de urcușul pe scara ierarhică; nu disting între chestiuni cu prioritate mică și mare; muncesc prea mult și se epuizează rapid; obligă oamenii să muncească prea mult și-i epuizează înainte de atingerea telului; sunt rigizi și prea puțin receptivi la ideile

altora; sunt prea preocupați de simbolurile ce privesc statutul propriu și capcanele puterii; nu de-leagă îndeajuns; se consideră mult prea importanți; distorsionează realitatea pentru a crea o impresie favorabilă; sunt lipsiți de integritate. Credem că cele mai importante lacune în cazul liderilor români sunt lipsa de integritate, incapacitatea de a sesiza problemele prioritare și distanța pe care o impun între ei și subordonați. Lipsa de integritate este evidentă pentru toată lumea, după cum arată sondajele de opinie și anchetele anticorupție. Incapacitatea de a sesiza problemele prioritare își are originea în lipsa de pregătire specifică a cvasitotalității liderilor români din perioada postcomunistă. Distanța mare dintre lideri și subordonați vine din tradiția sistemului politic autoritar care a fost regula în România, de la întemeierea statului și până astăzi.

NOTĂ

Tabelul 1

Liderul	Claritate	Opțiuni	Autodeterminare	Dorință	Satisfacție

- **Claritate** – claritate în ceea ce privește valorile, prioritățile și preferințele cuiva.
- **Opțiuni** – acceptarea necesității în ceea ce privește opțiunile și negocierile.
- **Autodeterminare** – un simț puternic al autodeterminării.
- **Dorință** – dorința de a munci pentru a alinia valorile proprii cu comportamentul.
- **Satisfacție** – o mare satisfacție în ceea ce privește deciziile luate.

Punctaj:

1 = foarte slab, 2 = slab; 3 = bun; 4 = foarte bun; 5 = excelent.

Dacă cineva va fi interesat de opiniile mele, prezint mai jos modul în care am completat eu tabelul în cazul a trei lideri politici importanți (vezi Tabelul 2).

Tabelul 2

Liderul	Claritate	Opțiuni	Autodeterminare	Dorință	Satisfacție
Băsescu	3	2	2	1	4
Năstase	2	1	1	1	4
Stolojan	3	2	2	2	3

1 = foarte slab, 2 = slab; 3 = bun; 4 = foarte bun; 5 = excelent.
Liderii au fost așezați în ordine alfabetică.

După cum se poate constata, cel mai slab punctaj l-am acordat pentru “dorința de a munci pentru a alinia valorile proprii cu comportamentul”. Cred că liderilor români nu le este clar că diferența dintre ei și liderii din țările dezvoltate este făcută nu numai de tradiție, pregătire și efortul continuu depus pentru autodezvoltare, ci și de credință. Majoritatea liderilor români sunt lideri *ad-hoc*, cărora le lipsește credința în valorile la care au subscris, în timp ce liderii occidentali sunt oameni care au optat

pentru anumite valori și care au trecut printr-o formă de pregătire instituționalizată. Ca să dau doar un exemplu, nu există nici o “alinie” între valorile social-democrației pe care și le-a prins la butonieră Dl Năstase și comportamentul lui ca Prim Ministru și lider al PSD. Dacă analizăm comportamentul Dlui Năstase, nu vom ajunge niciodată la noțiuni ca *societate deschisă, egalitatea șanselor, pluralism* etc. Concluzia pe care o tragem e că în “ecuația Năstase” sunt de fapt trei termeni și nu doi: **valori afișate** (valori ce definesc social-democrația) – **valori proprii** (autoritarism, stratificare socială brutală, manipularea maselor) – **comportament** (în concordanță cu valorile proprii, amalgamat, din rațiuni electorale, cu elemente ce definesc valorile afișate).

BIBLIOGRAFIE

- Guthrie, V. (2002) – *Where It All Begins, Issues & Observations, Leadership in Action*, Volume 21, Number 6, January/February.
 Lee, R. J., King, S.N. (2001) – *Discovering the Leader in You: A Guide to Realizing Your Personal Leadership Potential*, Jossey Bass.
 Ruderman, M. N., Ohlott, P., J. (2002) – *Standing at the Crossroads: Next Steps for High-Achieving Women*, Jossey-Bass.

PAUL BLENDEA - Master în filosofie, cercetător științific principal la Institutul de Științe ale Educației din București. Consultant educațional certificat de *Nederlandse School voor Ondewijsmanagement*, formator în Consiliere și Orientarea Carierei, certificat de *Holstebro Technical College and Academy* și *The Danish Institute for Educational Training of Vocational Teachers*, formator de inspectori școlari certificat de *Center for British Teachers*. Autor al unor lucrări, articole și traduceri în domeniul managementului educațional, politologiei și filosofiei.

Partidele și modernizarea politică

VASILE NAZARE

Political order involves the coexistence or the succession of two correlative moments: stability and change; these two processes emphasize the objective trend of the political system that is modernization. No matter the approach way - either revolution or reform - the parties are the only institutions capable of initiating, leading and ensuring the process of modernization, the transition from an out-dated political order to a new one, consistent with the exactness of the social development.

1. Ordine, stabilitate și modernizare politică

Ordinea politică presupune un anumit optim organizațional și funcțional. Imperfecțiunile societății solicită prezența iminentă a politicului. Numai o societate perfectă, prefigurată de unele utopii mai vechi sau mai noi, face inutilă prezența politicii. “Într-o societate complexă, consemna S. Huntington, comunitatea este produsă de acțiunea politică și menținută de instituțiile politice”.¹

În societate, relațiile de putere dintre grupuri și forțele sociale se exprimă prin intermediul instituțiilor politice care nu numai că moderează și tempează manifestarea puterii, ci și armonizează interesele grupurilor componente, modelează puterea respectivă de o așa manieră încât ea să devină compatibilă cu acea comunitate, cu modul ei de viață și aspirațiile sale. Numai în acest fel, instituțiile devin “manifestări comportamentale ale consensului moral și interesului mutual”.

Instituționalizarea, ca proces, se fundamentează pe factori de natură structural-funcțională: adaptabilitate, complexitate, autonomie și coerență, care conferă stabilitate sistemului politic. Inexistența instituțiilor puternice privează o societate modernă de pârgurile necesare realizării intereselor comune. Capacitatea de a crea instituții politice înseamnă și posibilitatea de a genera interese publice.

Fiecare sistem politic este caracterizat de o ordine politică specifică, care se circumscrie relației triadice: putere, autoritate și legitimitate, cu rezultanta firească – consensul forțelor și al tuturor actorilor politici. Includerea partidelor politice în logica ordinii și stabilității politice era absolut indispensabilă. Referindu-se la acest proces, R. Aron (în

Democrație și totalitarism) formula două condiții fundamentale: acordul între regulile constituționale și sistemul partidelor și acordul între ansamblu constituției și partide pe de o parte și infrastructura socială sau preferințele colectivității pe de altă parte.²

Stările conflictuale, riscurile instabilității și dezordinii politice sunt generate de: a) ritmurile rapide ale schimbărilor sociale (fenomenul tranziției); b) absența capacității de adaptare la noile solicitări ale mediului social-politic, suferința spiritului inovator în identificarea unor modalități de instituționalizare sporită a gradului de participare politică, în scopul realizării unei compatibilități între rata crescută de mobilizare și participare și rata scăzută a organizării și instituționalizării politice; c) structurarea instituțională (cristalizarea partidelor și a sistemelor de partid, a corpurilor parlamentare, maturizarea organizațională) și generarea condițiilor de realizare și exercitare a funcțiilor sociale pentru care au fost constituite. Nu întâmplător, Madison (în *The Federalist*, nr. 51) avertiza asupra unui impediment ineluctabil: găsirea unor pârguri reale care să permită guvernului să controleze pe guvernați, dar să se și autocontroleze.

Între procesul organizațional și ordinea politică se realizează un raport de condiționalitate. Aproape că nu se poate concepe ordine fără organizație. Vidul organizațional conduce la explozii sociale. “Fără organizație – susținea Ed. Frei (fost președinte al statului Chile) – masele largi de chilieni nu au putere și fără putere nu sunt reprezentative în viața țării”. Organizația, îl completa S. Huntington, este drumul spre puterea politică (...) constituie (...) baza stabilității politice și (...) premisa libertății politice. Vidul de putere și de

autoritate care se manifestă (...) poate fi umplut temporar de o conducere carismatică sau de o forță militară”³. Într-o lume în curs de modernizare se resimte imperativul organizațional, “cine organizează politica, remarcă sentențios politologul american, va stăpâni în viitor”⁴. De fapt, succesul și longevitatea partidelor comuniste la putere, recunoștea cu franchețe Leonard B. Schapiro (în *The Communist Party of the Soviet Union*, New York, 1960), a fost determinată mai puțin de forță, și mai mult de perfecționarea organizării politice care a condus la “întemeierea supremației de partid asupra instituțiilor statului”. Asta ar fi explicația științifică corectă a performanțelor PCUS sau P.C. Chinez în particular, ale partidelor comuniste în general. Deci nu forța, ci dezvoltarea științei, a strategiei și “tehnologiei politice”, a tehnicilor de manipulare, a artei organizării actului politic, instituționalizarea participării politice de masă sunt adevăratele motive ale tendinței de eternizare ale sistemului comunist.

S. Huntington, după o analiză atentă a resorțurilor teoretice ale partidelor comuniste, avea să ajungă la unele concluzii paradoxale, dar deopotrivă și de bun simț: a) fundamental pentru teoria și practica puterii comuniste nu a fost marxismul, ci leninismul; b) Marx reprezintă un primitiv în politică, nu a fost în stare să formuleze o teorie politică; Lenin a fost cel care a făcut din marxism o teorie politică; c) în timp ce la Marx axul fundamental îl constituia clasa socială (o categorie amorfă), la Lenin conceptul-cheie era partidul politic (o instituție organizată și structurată, capabilă să introducă schimbările politice dezirabile); d) Troțki a greșit când susținea “Clasele decid, și nu partidele”, în realitate Lenin a avut dreptate punând accent pe partid, pe primatul actului organizării politice a forțelor sociale și manipularea lor; f) evoluția ulterioară a societății a validat leninismul în detrimentul marxismului; g) acesta rămânând doar o teorie a istoriei, iar leninismul o teorie a dezvoltării politice; Lenin a adăugat la teoria marxistă a statului teoria supremației partidului – “răspunsul secolului XX la teoria monarhiei absolute din secolul al XVII-lea”. “Nu revoluția și nici distrugerea instituțiilor recunoscute – sublinia autorul –, ci organizarea și crearea unor noi instituții politice reprezintă contribuția esențială a mișcărilor comuniste la politica modernă. Funcția politică a comunismului nu constă în răsturnarea autorității, ci în umplerea vidului de autoritate”⁵.

Trecerea de la tradițional la modern presupune o realitate complexă pe multiple planuri: psihologic, intelectual, demografic, socio-economic și

politic. Din punct de vedere politic, procesul de înnoire solicită înlocuirea sistemului politic tradițional, centrat pe binomul “amic-inamic”, cu un sistem fundamentat pe relații de tip: “guvernanți-guvernați”, prezența sensului acolo unde nu există sau nu se întrevide, a raționalității puterii politice întesate de construcția pilonilor necesari unei societăți deschise: economia de piață, democrația și societatea civilă.

K. Popper – preocupat de dezideratul modernității – pune un semn de identitate între istorie și istoria puterii politice, considerând că dezideratul societății deschise se confundă cu domnia rațiunii, a dreptății, libertății, egalității și prevenirea neglijiurilor internaționale. “Deși istoria nu are scopuri, continua autorul, noi îi putem impune aceste scopuri ale noastre; și deși istoria nu are sens, noi îi putem conferi un sens”⁶.

Modernizarea, deși nu este un proces sinonim cu progresul politic, presupune mutații calitative pe anumite coordonate de evoluție ale sistemului politic: a) potențarea capacității politice, prin creșterea funcțiilor statului și raționalizarea proceselor conducerii politice; b) fenomenul de raționalizare a autorității – trecerea de la autoritatea tradițională (religioasă, familială, etnică) la cea actuală, de tip național, manifestată atât pe plan intern, cât și în relațiile dintre state; cauză care favorizează și accelerează “integrarea națională și centralizarea sau acumularea puterii în instituțiile legiuitoare cunoscute la nivel național”⁷; dezvoltarea națiunii, a statului național – principala achiziție a societății moderne; c) diferențierea unor funcții și dezvoltarea structurilor specializate care să îndeplinească funcțiile respective; d) extinderea procesului de democratizare, de la politic la economic, social și cultural; e) participarea sporită în politică a grupurilor sociale, care poate înlesni atât controlul guvernaților asupra guvernanților, cât și a celor de pe palierele superioare ale puterii de către cei situați pe nivelurile subordonate. “Autoritatea raționalizată, structura diferențiată și participarea de masă”, concluziona S. Huntington, fac distincția dintre regimurile politice moderne și cele tradiționale.

Discursul despre modernizare, în opinia lui M. Lazăr (în *Paradoxuri ale modernizării*, 2002), implică și procesul de modernizare reală, “plasarea într-o modernizare anticipatoare”. Societatea modernă este una eminamente democratică, iar “partidele (...) sunt și ele instituții specifice democratismului modern, ca expresii de egalitate politico-juridică a cetățeanului și ale dreptului oricărei grupări de cetățeni de a-și reprezenta interesele și ideile proprii în arena politică”⁸.

Dacă pentru R. Michels, democrația și organizațiile erau niște entități antinomice (imposibilitatea existenței democrației în organizațiile complexe, mai ales în partidele politice), R. Dahl le reabilitează rolul, le consideră absolut indispensabile. Orice construcție democratică, printre multe alte condiții, presupune una fundamentală: “libertatea de a înființa organizații și/ sau de a adera la ele”, pentru a-și formula, exprima și proiecta propriile interese și experiențe în actul de guvernare.⁹

Procesul schimbării și modernizării sociale dispune de resurse inepuizabile, care “generează traiectorii semnificative pentru transformările potențiale viitoare”: puterea, clasele sociale, elitele politice (R. Dahrendorf), mișcările sociale – democratice, muncitorești, ecologice, pentru pace (A. Giddens), mișcările revendicative, politice și de clasă (A. Melucci).

Revoluțiile din fostele țări comuniste din anii ‘90 au adus unele corective în teoria și practica politică. Mult discutatul “sfârșit al istoriei”, clamat și susținut de Fr. Fukuyama, are totuși meritul de a ne focaliza atenția asupra altor factori generatori de istorie. Lupta de clasă a fost substituită de confruntările partinice pe câmpul teoriei și practicii politice. Dacă timp de două secole lupta de clasă a fost forța activă a conflictului social modern, problema “drepturilor cetățenești” a devenit “cheia lumii moderne”. Iar T.H. Marshall distinge trei etape ale acestui proces: a) etapa drepturilor civile într-un sens îngust (sec. XVIII); b) etapa drepturilor politice (sec. XIX); c) etapa drepturilor sociale (sec. XX).¹⁰

Drumul spre modernizare implică democratizarea. Numai o societate deschisă se poate moderniza; naționalismul și fundamentalismul sunt forme ale contramodernității (A. Roth, A. Giddens, R. Dahrendorf).

2. Partidele și modernizarea politică

Partidele politice sunt un semn atât al stabilității, cât și un instrument instituțional al promovării modernizării politice. “Un stat fără mijloace de schimbare – remarcă E. Burke – este lipsit de mijloacele conservării sale”.¹¹

Regimul politic modern diferă de cel tradițional prin “mărimea conștiinței politice și (...) implicarea politică a populației”, prin apariția unor instituții politice noi care să aibă capacitatea de organizare a participării maselor la viața politică. Se simțea nevoia ca vechile birocrații politice (antice, medievale și specifice începuturilor lumii moderne – adunările și parlamentele) să fie înlocuite de instituții dinamice, apte să facă față unor noi pro-

vocări: creșterea continuă a factorului demografic și a gradului de complexitate socială. “Trecerea – după Lloyd I. Rudolph – de la politica statusului la politica de opinie a dus la crearea partidului politic ca instituție politică”. Instituție specifică lumii moderne, partidele politice își construiesc propria lor legitimitate prin contribuțiile esențiale aduse la modernizarea sistemelor politice tradiționale, consacrarea regimului reprezentativ și organizarea participării de masă la actul politic.

Partidele și sistemele de partid sunt responsabile de organizarea participării într-o comunitate democratică. Un sistem democratic se prezintă ca un sistem de partide, chiar ca o “partitocrație” (G. Maranini). Democrația modernă, susținea Kelsen, se întemeiază în totalitate pe partide politice; cu “cât este mai extinsă și mai fermă aplicarea principiului democratic, cu atât sunt mai importante partidele”. Societățile fără partide și cu un nivel scăzut de participare politică se confruntă cu un viitor instabil, lovituri militare, lovituri de stat și revoluții. Prăbușirea instituțiilor tradiționale amplifică rolul partidelor politice. O organizație de partid puternică reprezintă soluția singulară pe termen lung vizavi de dezideratul stabilității. Deoarece partidul constituie o sursă de “legitimitate și autoritate”, un amestec de ideologie, carismă și suveranitate populară. Statul devine creația și instrumentul partidului, iar deciziile guvernului își dobândesc legitimitatea exprimând voința partidului.

În timp s-au conturat chiar anumite legități, expresii ale relațiilor de intercondiționare dintre organizare, stabilitatea politică și partide, legități identificate, formulate și validate de-a lungul timpului: 1. *numărul loviturilor militare și forța partidelor politice se află într-un raport de condiționalitate reciprocă ce oscilează de la proporționalitate directă la una inversă* – declinul puterii de partid, fragmentarea conducerii, trecerea liderilor în aparatul birocratic al administrației de stat, pierderea sprijinului de masă, disoluția organizațională, migrarea conjuncturală a liderilor de partid, apariția personalismului prevestesc loviturile militare; nu confiscarea puterii de către militari determină decăderea partidelor, ci loviturile militare consemnează doar o stare de fapt, prevestesc sfârșitul unei democrații. Într-o cercetare sociologică a fenomenului evocat, Fred R. von Mehden atrăgea atenția asupra pericolului care amenință stabilitatea și ordinea politică: frecvența loviturilor militare variază de la 0% (procent înregistrat de statele de tip comunist) la 11% în sistemele cu un singur partid, 45% în sistemele bipartide, 68% în

sistemele pluripartide, atingând o cotă de 83% în sistemele fără partide eficiente.¹² Loviturile militare au o frecvență mult mai mare în statele fără partide decât în oricare sistem politic. Stabilitatea unui sistem politic depinde de această variabilă – instituționalizarea partidelor politice; cu cât ele sunt mai puternice, își asigură un sprijin de masă sporit, iar proporțional pericolul loviturilor de stat scade. De exemplu, în statele coloniale, unde vechile instituții politice sunt abolite de revoluție, ordinea post-revoluționară și stabilitatea regimului politic depind de apariția unui partid politic, de puterea acestuia; 2. *stabilitatea și ordinea unui sistem politic sunt condiționate și influențate de nivelul de mobilizare și participare politică* – sistemele unipartidiste, bipartidiste și cele cu partid dominant conferă o stabilitate mai mare decât cele pluripartidiste. În opinia politologilor Arthur S. Banks și Robert B. Textor (în *A Cross-Polity Survey*, 1963), procentul oscilează între 25% (pentru prima categorie) și 85% (specific ultimului tip de sistem); 3. *cu cât aria de recunoaștere socială a unui partid este mai extinsă, cu atât poziția sa conducătoare va descuraja eventualele resurse de contestare, de conflict social și va genera o stabilitate mai mare în societate*¹³; 4. *forța unui partid și a unui sistem de partide depinde atât de nivelul de instituționalizare, cât și de cel participativ* – S. Huntington aprecia că forța unui partid depinde de patru factori mai importanți: a. capacitatea de a supraviețui fondatorilor și celor care l-au condus la succes; b. complexitatea și profunzimea organizațională; c. gradul de loialitate și identificare a activiștilor și liderilor cu partidul, cu idealurile și obiectivele fundamentale și colaterale ale acestuia; d. flexibilitatea, capacitatea de a-și schimba funcția de reprezentare. Un partid cu bază de masă este mai puternic decât unul cu sprijin limitat; partidele politice și sistemele de partid devin catalizatorii, instrumentele principale de amplificare și instituționalizare a participării politice; nu se poate concepe participare fără organizare și invers, disjunția dintre cele două dimensiuni degenerază într-o mișcare browniană, mișcări confuze de masă; organizarea fără participare degenerază în cliici personaliste. Partidele politice necesită sinteza dintre participare și organizare; în timp ce parlamentele reprezintă, partidele politice mobilizează. Forța de mobilizare a partidelor politice este determinată de prezența la vot a cetățenilor, indicator care ilustrează forța și capacitatea organizatorică a partidelor politice. Gradul de participare la vot exprimă grăitor nivelul puterii partidelor politice, posibilitatea lor de mobilizare. Pre-

zența electoratului la urne în proporție de 90% în țările foste comuniste, 80% în țările occidentale și 60% în SUA relevă importanța pe care o acordă partidele factorului organizare. Din această perspectivă, convingerea lui S. Huntington: “partidele constituie baza stabilității decât a instabilității” este rezonabilă și susținută de realitate. Astfel, Asia, Africa și America Latină, unde partidele au fost ilegale sau proscrise mult timp, au reprezentat zonele politice cu o accentuată instabilitate politică. O concluzie se impune: atât schimbarea cât și stabilitatea unui sistem politic trebuie căutate în prezența și activitatea concretă a partidelor politice.

3. Reforma și revoluția – mijloace de modernizare politică

Nici un regim nu se poate perpetua la infinit. El poate fi schimbat (răsturnat) prin două mijloace validate de istorie: “războiul și revoluția”.¹⁴ Și reforma, am adăuga noi.

Revoluția este făuritoare de istorie și expresia cea mai elocventă a modernizării, a dorinței omului de a schimba lumea. Capacitatea de schimbare a esenței instituțiilor și valorilor politice, a structurii sociale, a conducerii și strategiilor guvernamentale fac distincția dintre revoluții, insurecții, rebeliuni, revolte, lovituri și războaie de independență. Tocmai schimbarea și nu violența – observa H. Arendt – exprimă cel mai bine fenomenul revoluției; putem vorbi de revoluție “numai acolo unde schimbarea înseamnă un început, unde violența este folosită pentru constituirea unei forme de guvernământ total diferite, pentru favorizarea formării unui nou corp politic”.¹⁵

Orice revoluție (socială – s.n.) presupune, în opinia lui S. Huntington, succesiunea următoarelor etape: a) distrugerea rapidă și violentă a vechilor instituții politice; b) mobilizarea noilor grupuri în politică (explozia participativă constituie esența unei revoluții); c) crearea și instituționalizarea unei noi ordini politice.¹⁶

Privind factorii politici și instituționali care își pun amprenta asupra probabilității revoluției, trebuie remarcat faptul că acest fenomen are șanse mai mari de manifestare în “sistemele politice rigide la orice tentativă de modernizare”, acolo unde “participarea politică este restrânsă și instituțiile politice sunt fragile” și posibilități foarte reduse în “sistemele politice moderne care și-au instituționalizat participarea” în interiorul lor. Marile revoluții din istorie, observa corect S. Huntington, au avut loc fie în monarhii foarte centralizate (Franța, China, Rusia), fie în dictaturi militare cu bază de

masă slabă (Mexic, Bolivia, Cuba), fie în regimurile coloniale (Vietnam, Algeria). Concluziile politologului american, formulate în anul 1968, deși sunt serios amendate de revoluțiile sociale de după 1989, rămân, în parte, corecte. Iar opiniile lui G. Sartori expuse în cunoscuta sa lucrare *Teoria democrației reinterpretată* (1978) – “Revoluțiile sunt necesare acolo unde există regimuri *rigide*, sisteme «surde», lipsite de mecanisme de înnoire. Deci, autocratiile, dictaturile, monarhiile absolute sunt sisteme care trebuie distruse și atâta tot”¹⁷ – vin să-i confirme ipotezele.

În acest context, forțele sociale cu potențial revoluționar, chemate să înfăptuiască programul revoluțiilor, sunt: lumpenproletariatul, muncitorii industriali, intelectualitatea clasei mijlocii (după Huntington), minoritățile etnice, religioase și rasiale (G.E. Lenski), la care H. Marcuse adăuga categoriile defavorizate, emigranții și studențimea. Deoarece, observa Lenski, “aceste grupuri au revendicări proprii împotriva majorității dominante și sunt (...) mai receptive la contraideologii”. Pot constitui, în opinia noastră, adevărate mase de manevră pentru partidele și mișcările revoluționare.

Revoluția are implicații, produce efecte atât negative cât și pozitive în aproape toate subsistemele ansamblului social. Factorul economic, deseori invocat de unii teoreticieni, este relativ lipsit de importanță deosebită pentru revoluționari. “Oricum, remarca R. Dahrendorf (în *Reflecții asupra revoluției din Europa*), revoluțiile nu servesc niciodată progresului economic”. A rămas celebru paradoxul lui Martinez (ministru în guvernul sandinist): “revoluția a metamorfozat o lume a abundenței pentru cei puțini într-una a lipsurilor pentru toți”. Nicaragua, după revoluția din 1979, a înregistrat un semnificativ recul economic, țara ajungând la nivelul anilor ‘50, situație confirmată și de revoluțiile din Estul Europei din anii ‘90. Astfel, România nici după 13 ani de tranziție nu a atins nivelul produsului intern brut din 1989. Fenomenul, contradictoriu în esența sa, infirma teza lui A. Smith despre “progresul natural al bogăției”, precum și previziunea lui Marx privind îmbunătățirea condițiilor de viață prin rezolvarea pe cale revoluționară a contradicțiilor capitalismului.

Eșecul economic nu a fost și nu poate fi considerat, în pofida unor previziuni, un semn al colapsului revoluționar. Sărăcia materială, contestată în vechiul regim, se transformă în “dovada puterii noului regim”. Practica socială confirmă că, în perioada postrevoluționară, guvernele sunt subminate de abundență, dar nu vor fi răsturnate niciodată de

sărăcie, realizările politice și cele ideologice trec pe primul plan, supralicitându-și valoarea. Revoluțiile produc puțină bogăție și libertate, dar determină o nouă ordine politică caracterizată de amplificarea participării politice, crearea de noi surse de moralitate și legitimitate a puterii politice, instituirea și generalizarea relațiilor de fraternitate, egalitate și solidaritate, a autorității, cinstei și disciplinei.

Revoluțiile întăresc guvernul și ordinea politică, ele apar în sistemele politice fragile, sancționând mai degrabă slăbiciunea decât despotismul. Motiv pentru care s-a spus că aceste procese sociale înlocuiesc guvernele slabe cu guverne puternice, prin concentrarea și extinderea puterii politice la nivelul întregului sistem politic. “Funcția adevărată și istorică a revoluției, arăta B. de Jouvenel (în *On Power*, 1962), este aceea de a reînnoi și întări Puterea”. De fapt S. Huntington (în *Ordinea politică*), prin evocarea efectelor perverse posibile ale revoluției – restaurarea structurilor tradiționale (exemplu, Carol al II-lea și Ludovic al XVIII-lea), instaurarea dictaturii militare și a domniei forței, crearea de noi structuri autoritare – nu face decât să-i confirme predicțiile. Motiv pentru care politologul american susține că succesul revoluției solicită imperativ prezența și constituirea unui sistem de partid, care a ferit revoluțiile proprii secolului XX să nu sfârșească în dictaturi militare (revoluția mexicană) sau într-o simplă restaurație a monarhiei (revoluțiile franceză și engleză). Din această perspectivă, revoluțiile engleză și franceză apar ca niște procese social-politice fără finalitate, adevărate eșecuri. Revoluțiile secolului XX, cele care au prefațat apariția sistemului socialist, au triumfat tocmai prin această inovație leninistă: organizarea conducerii de partid, impunerea partidului drept principala instituție politică, care și-a subordonat în timp statul pentru realizarea propriilor obiective. Aceste revoluții au determinat apariția unor sisteme politice caracterizate prin supremația partidului și o legitimitate ideologică. Numai forțele sociale care creează instituții politice autonome și cu bază de masă obțin victorii, deoarece guvernarea se înfăptuiește prin instituții politice, nu prin forțele sociale. Teoria leninistă a consacrat un adevăr indubitabil: nu clasele conduc, ci partidele.

Modernizarea politică ridică, în mod firesc, problema găsirii unui răspuns adecvat la alternativele dezvoltării – prin revoluție sau reformă. Reforma, considera H. Croly, “nu înseamnă (...) nimic altceva decât purificare morală și politică”; reforma implică un acord ideologic. Reforma evită violența, dar nu și revoluția, ea se poate transforma

într-un “catalizator al revoluției”. Lenin, teoreticianul revoluției socialiste, avea convingerea că “reforme-concesii” obținute grăbesc revoluția, în timp ce reformele inițiate de bună voie de un regim o întârzie. Cunoașterea profundă a concepției leniniste l-a ajutat pe S. Huntington (în *Ordinea politică...*, 1968) să formuleze legile relațiilor de determinare reciprocă dintre revoluție și reformă: 1. *posibilitatea revoluției variază direct proporțional cu disponibilitatea regimului pentru reformă*. “Exploziile (sociale – s.n.) se produc, confirma R. Dahrendorf, atunci când există mici schimbări – o scânteie de mânie – și adesea atunci când se întrevăd semne de slăbiciune din partea celor de la putere, un semnal de reformă politică”. Nu sărăcia, servitutea, desnadejdea îi animă pe participanții la revoluții sau revolte, ci mai degrabă un nivel de viață suficient de bun care devine dezirabil. Ceea ce îi animă pe adepții acestor mișcări nu este teama disperată că va fi distrusă o ordine socială bună, ci mai degrabă speranța că ordinea socială rea va fi schimbată cu o alta care să le ofere posibilitatea de a intra în drepturile lor așa-zise firești; 2. *cu cât gradul de participare politică este mai ridicat, puterea este mai dispersată, revoluțiile politice au șanse minime de producere* (Tannenbaum); efectele reformei asupra probabilității revoluției depind de compoziția socială a grupurilor sociale care inițiază schimbarea; reformele întreprinse de clasa mijlocie de la oraș sunt un catalizator al revoluției, cele legate de numele țărănimii sunt un substitut al revoluției; indiferent ce forță socială este adusă în avanscena istoriei, un lucru rămâne constant: necesitatea organizării și constituirii partidelor de fiecare forță socială în parte; 3. *în timp ce reforma devine, în unele condiții, catalizator al revoluției, revoluția a inițiat întotdeauna, “a produs reforme politice majore”*¹⁸; de exemplu, revoluția americană a antrenat reforme cunoscute: introducerea sufragiului universal, formarea partidelor naționale, instituirea regimului republican¹⁹, sau revoluțiile din fostele țări comuniste care au înstaurat regimuri cu adevărat democratice.

De obicei, susținea R. Dahrendorf, promisiunile exagerate ale revoluțiilor “au un preț ridicat și nu pot fi ținute (respectate – s.n.)”. Mai mult, nu toate revoluțiile aduc ceva nou. Revoluțiile din fostele țări comuniste din anii ‘90, continua autorul, nu au făcut decât să reitereze unele idei vechi: democrație, pluralism, cetățenie. Iar Fr. Revel este mult mai categoric: “este un contrasens să numim revoluții insurecțiile petrecute la capătul regimurilor comuniste”. Aceste revolte anticomuniste nu au

generat “schimbări «revoluționare», în sens de inovații, fie ele și dezastruoase (...) Ele survin în societăți care suferă de o regresie generală și profundă”. Idee reluată și dezvoltată convingător de T.G. Ash: revoluțiile din Estul Europei înscriau în programele lor de conjunctură idei vechi, familiare și deja testate: statul de drept, guvernarea parlamentară și o justiție independentă.

Indiferent de opțiune, cel puțin încă o bună perioadă de timp, ambele modalități presupun procese social-politice complexe inițiate și gestionate de partidele politice.

Considerăm că atât nevoia de stabilitate și modernizare a sistemului politic, cât și perenitatea ideologiilor constituie motivul și garantul perpetuării partidelor ca actori principali ai vieții politice.

NOTE

¹ Huntington, S., *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 19.

² Aron, R., *Democrație și totalitarism*, București, Ed. All Educational, 2001, p. 112.

³ Huntington, S., *op. cit.*, p. 395.

⁴ *Ibidem*

⁵ *Ibidem*, p. 189-296.

⁶ Popper, K., *Societatea deschisă și dușmanii săi*, vol. II., București, Ed. Humanitas, 1993, p. 302.

⁷ Huntington, S., *op. cit.*, p. 39.

⁸ Roth, A., *Modernitate și modernizare socială*, Iași, Polirom, p. 25.

⁹ Dahl, R., *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Iași, Institutul European, 2000, p. 17.

¹⁰ T.H. Marshall, apud R. Dahrendorf, *Conflictul social modern*, 1996, p. 52-53.

¹¹ Burke, E., *Reflections on the Revolution in France*, Chicago, 1955, p. 37

¹² Mehden, Fr., *Politics of the Developing Nations*, Pretince Hall, 1964, p. 65; vezi și Huntington, S., *op. cit.*

¹³ Teodorescu, Gh., *Putere, autoritate și comunicare politică*, București, Nemira, 2000, p. 74

¹⁴ Lenski, G.E., *Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale*, Timișoara, Ed. Amarcord, 2002, p. 81.

¹⁵ Arendt, H., *On Revolution*, New York, 1963, p. 28.

¹⁶ Huntington, S., *op. cit.*, p. 233.

¹⁷ Sartori, G., *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 454.

¹⁸ Huntington, S., *op. cit.*, p. 312-317.

¹⁹ Idem, *Viața politică americană*, București, Ed. Humanitas, 1994, p. 159.

VASILE NAZARE - conferențiar universitar la Academia Navală “Mircea cel Bătrân” din Constanța, la catedra de științe comportamentale, în domeniul filosofiei politice.

În căutarea fascismului generic

MIHAI CHIOVEANU

The Fascist "conundrum" continues to fascinate the modern reader. Notwithstanding the all-multitude of studies the "meteoric career" of "one of the most debated" political phenomena in modern history remains largely obscure. To many scholars fascism still appears as "a labyrinth with one entrance and numerous exits," a collection of various and often contradictory ill-sorted ideas and attitudes. The present paper is an overview attempt of the main authors, works, and schools of thought interested in framing a universally accepted theory of fascism. It presents in a more or less chronological way, their efforts, motivations, and expectations with regard to a potentially conclusive ideal-type of fascism.

Perioada de după 1945 a înregistrat, în lumea liberă, o dezvoltare continuă a studiilor preocupate de fascism, transformarea acestora într-una dintre marile ramuri ale științelor istorice și sociale. În interiorul Imperiului Sovietic și în țările satelit lucrurile au stat însă altfel. Cei preocupați de aceste studii au avut o singură opțiune, aplicarea teoriei lui Dimitrov, pentru a demonstra apoi empiric apariția și dezvoltarea fascismului în acel *nexus* format de capitalism și puterea de stat, sfârșind astfel, tocmai datorită acestor limite, prin a face de fiecare dată propagandă. Diferența între cele două blocuri și impactul politicului asupra științelor sociale este perfect reliefată de evoluția studiilor marxiste asupra fascismului dezvoltate în Occident. Dezvoltarea studiilor liberale îi obligă pe marxiștii din vest să elaboreze un nou cadru teoretic, să abandoneze materialismul istoric, să admită existența unei ideologii fasciste, să vorbească despre relațiile complexe dintre clase din interiorul fascismului, etc. Singurul element care îi mai apropie de dogmatici constă în faptul că aceștia continuă să vadă în fascism o tendință latentă, existentă în toate societățile industrializate moderne și în toate statele capitaliste.

În câmpul studiilor liberale, mult timp după război, natura fascismului a rămas o enigmă. 1945, anul 0, nu aduce mari schimbări față de perioada interbelică pentru că evenimentele politice influențează climatul academic și orientează studiile preocupate de fascism spre expunerea la întreaga scară a catastrofei produse de acesta. Nici în etapa imediat următoare, cea a reconstrucției economice și a reinsta-

urării democrației liberale în Germania și Italia, etapă marcată de divizarea Europei și (re)descoperirea ororilor totalitarismului stalinist, studiile asupra fascismului nu iau un avans considerabil. Anii 1950 pun însă la dispoziția istoricilor prima mare paradigmă și cea mai durabilă în timp, totalitarismul. Abia deceniile următoare aduc, pe fondul impactului celorlalte științe sociale asupra istoriografiei și pe fondul acumulării de date empirice despre partidele și mișcările fasciste europene, noi provocări și contestări ale pozițiilor teoretice anterioare. Apar paradigme noi și teorii individuale, se încearcă definiții comprehensive ale fascismului.

Acest pas va duce la depășirea granițelor inițiale, prea strâmte, de spațiu, timp și cazuistică. Național socialismul și Fascismul italian rămân domenii prioritare, nu în ultim rând fiindcă oferă o vastă documentare, dar nu singurele. Începând cu anii 1970, fenomene similare din Occident și din Est atrag tot mai adesea atenția istoricilor.

Expansiunea ariei de cercetare și colonizarea ei de către alte discipline duce nu doar la dezvoltarea studiilor empirice, ci și la nevoia unor generalizări și a unor definiții atotcuprinzătoare, la stabilirea unor noi metodologii de lucru, la căutarea de răspunsuri la întrebări rămase fără răspuns.¹ În fond, multe dintre studiile apărute până în acel moment spuneau mai curând și mai exact cine nu sunt fasciști, decât cine sunt fasciștii și ce este fascismul. Lipsa cu desăvârșire acel căutat consens și acea definiție minimală de la care să se poată pleca în elaborarea unor studii comparative și a unor prime

sinteze. Tot ce se putea afirma în anii 1980 despre fascismul generic era că:

- *Regimurile fasciste nu sunt structuri monolitice*
- *Partidele fasciste reprezintă doar unul dintre factorii puterii, nu neapărat cel esențial*
- *Baza fascismului o reprezintă nu structurile statale impuse de regimuri ci mișcările politice*
- *Fascismul reprezintă un concept indispensabil pentru teorie, totodată un termen discutabil din punct de vedere științific și adesea, din punct de vedere politic, golit de semnificații*
- *Discuția despre fascism trebuie să depășească faza cantonărilor în interbelic european, în studierea cazului german și a celui italian, în cercetarea empirică a acestora din urmă, lipsită de dimensiunea studiilor comparative*

Who where the fascists, volum editat de Haghtvet și Larsen în 1980, ambițios și comprehensiv, extrem de echilibrat mai ales în privința fascismului interbelic european, căruia îi surprinde complexitatea, problematica, manifestările, etc. reprezintă un moment de maxim în studierea fascismului și, totodată, o primă mare evaluare a istoriografiei post-belice preocupată de acest subiect. Editorii își motivau astfel gestul spunând că «a scrie astăzi istoria fascismului înseamnă în primul rând a scrie istoria cercetării și a rezultatelor istoriografiei asupra fascismului».

Istoria istoriografiei despre fascism trebuia, în anii 1980, să facă apel la tipologii pentru a putea organiza un uriaș corpus literar altfel decât în ordine strict cronologică. Pentru a putea surprinde teoriile și pentru a cartografi peisajul intelectual, unii autori divideau literatura în subcâmpuri: a) fascismul ca produs al personalității demonice a liderului; b) fascismul ca rezultat al unei maladii morale; c) fascismul ca produs al căii specifice de dezvoltare; d) fascismul ca produs al capitalismului; e) fascismul ca manifestare a totalitarismului; f) fascismul ca revoltă împotriva transcendenței; g) fascismul ca rezultat al unor structuri sociale; h) fascismul ca stadiu în procesul de modernizare; i) fascismul ca aberație estetică; j) fascismul ca tradiție culturală patologică; k) fascismul ca expresie a unui sindrom european al contrarevoluției.² Cu toate acestea, mulți autori clasici nu credeau necesară elaborarea unei definiții exhaustive a fascismului. Își exprimau totodată reticența față de multe dintre elaborările teoretice recente, mai ales față de cele preocupate de ideologia coerentă a fascismului, pe care o considerau în continuare «un talmeș balmeș de idei *ill-sorted*».³

«În ciuda timpului impresionant și a uriașei energii mentale consumate în studierea sa, fascismul se încăpățânează să rămână pentru cercetătorul preo-

cupat de istoria secolului XX o mare enigmă.» Atunci când afirma cele de mai sus, Richard Robinson se referea la faptul că, în anii 1990, istoricii non-marxiști nu ajunseseră încă la o definiție universal acceptabilă a fascismului, la un consens minimal privind originile intelectuale, modalitățile de acțiune caracteristice și problematica ideologică a acestuia.⁴ Mai ales, modul în care aceasta din urmă continua să fie abordată de către majoritatea cercetătorilor, faptul că era adesea văzută ca prea specială, extrem de specifică și nu de puține ori redusă exclusiv la nihilism, reprezenta pentru unii istorici o piedică fundamentală în identificarea matricei pozitive, a viziunii utopice asupra lumii, propusă de fascism.

Scopul final al identificării și expunerii acestei dimensiuni pozitive, afirmau partizanii acestui tip de abordare, nu era acela de a edulcora fascismul. Se încerca doar crearea unui cadru teoretic care să permită o mai bună înțelegere a unui fenomen politic. Nu în ultimul rând spuneau ei, ajungerea la un astfel de consens ținea și de consolidarea prestigiului lor științific. Începeau prin urmare să răspundă provocării lansate de cei care afirmau, precum Stephen Turner, că interminabila dispută asupra caracterului fascismului puna sub semnul întrebării, printre altele, înțelepciunea și pretențiile ridicate de politologie, sociologie și istorie.

În anii 1990, astfel de verdicturi aveau în spate o îndelungată și febrilă căutare a unui consens în privința fascismului și «câteva» texte seminale produse de «câțiva» încăpățânați ce respinseseră ideea că «teoria reprezintă zona gri a cunoașterii». Ele exprimau totodată o stare de neliniște și nemulțumire generată de faptul că, după mai bine de jumătate de secol, fascismul se sustrăgea în continuare oricărei definiții minimale. Singurele consensuri la care autorii non-marxiști ajunseseră, priveau doar originea termenului și reprezentarea fascismului drept cel mai discreditat fenomen politic al secolului. Or, acestea nu spuneau prea multe despre acest «ism» radical, despre natura unică a fenomenului, despre elementele care îl distingeau de celelalte drepte, de cea autoritar-conservatoare și de cea radicală. Formula extremismului de dreapta european interbelic jucase un timp rolul de definiție minimală. Începuse însă să fie la rândul ei privită ca o simplă convenție, utilă dar insuficientă.⁵

În acest ultim caz, reticența față de echivalarea abuzivă a fascismului cu extremismul de dreapta, echivalare interpretată de unii autori ca formă subtilă de compromitere a Dreptei în general, avea un fundament politic dar și unul științific. Persistența vechilor loialități politice,⁶ faptul că stânga con-

tinua să beneficieze printre intelectualii occidentali, chiar și după 1989, de aceeași imagine benignă, deranja. Ea nu duce însă, de una singură, la efortul de identificare a unor criterii de analiză noi, viabile, capabile să elimine lacuna regretabilă creată de convingeri anterioare. Reevaluarea ideologiei fasciste, extrem de nuanțată în varietatea de permutări pe care cele câteva idei centrale le puteau genera, ținea prin urmare de alte resorturi.

Puțini istorici occidentali sunt interesați astăzi de problema «fascismului generic», de fenomenul general european și de fascismul internațional. Doar o minoritate ia în serios rolul ideologiei în definirea și înțelegerea dinamicii fascismului, a politicilor caracteristice acestuia, a instituțiilor și a stilului promovat în politică de fasciști. Acest club «exclusivist» include însă nume sonore precum Ernst Nolte, Zeev Sternhell, Stanley Payne, George L. Mosse, Emilio Gentile, James Gregor, Roger Eatwell și Roger Griffin.

Marea majoritate a istoricilor nu dau prea multă atenție acestor aspecte. Unii neagă existența fascismului generic, nu de puține ori refuză folosirea termenului și declină apartenența diferitelor mișcări și partide la o singură familie politică. Aceștia din urmă se tem că transformarea fascismului în termen taxonomic și elaborarea unui model conceptual schematic, a unui weberian *ideal-type* al fascismului ar putea duce, în fiecare caz, la sacrificarea complexității și a elementelor unice scoase în evidență de studiile empirice. Din punct de vedere metodologic ei refuză dreptul fascismului de a beneficia, ca și alte concepte generice folosite în științele umaniste: liberalism, anarhism, populism, socialism, feminism, ecologism sau orice alt *ism*, de o definiție obiectivă, de un model artificial, abstract, interesat de elementele comune și mai puțin de diferențele dintre cazuri.

Înainte de a trece în revistă dinamica controverselor dintre cele două tabere și achizițiile în timp ale partizanilor ideii fascismului generic, trebuie menționat faptul că sarcina căutării fascismului minimal a căzut disproporționat în tabăra opozițanilor acestuia, a ideologilor altor curente, mișcări și partide politice. Rivalitățile i-au împiedicat în general pe fasciști să ajungă la un numitor comun. Încercări ale acestora de a fundamenta un fascism universal au existat între cele războaie mondiale. Ele au eșuat însă de fiecare dată în competiția mimetică dintre diferitele fascisme, mari și mici. Nici unul dintre acestea nu a vrut să renunțe la caracteristicile ce-i confereau autenticitate și nici nu a acceptat existența unui centru, nici măcar a unor rădăcini comune. La

fel de greu le-a fost și mediilor academice să ajungă la o definiție minimală, la fascismul generic.⁷ În acest ultim caz, identificarea elementelor comune ale diferitelor fascisme a fost îngreunată atât de numărul mare de cazuri și manifestări extrem de diferite, cât și de nenumărate tergiversări. Tergiversări datorate faptului că *Academia* nu a fost supusă în general presiunilor imediate, nu a trebuit să formuleze politici și nici să stabilească repere pentru orientarea în «teritoriul inamicului politic». Astfel încât, spre deosebire de politicieni și jurnaliști, istoricii au putut să plece de fiecare dată de la studiul empiric și nu de la abstractizări, atunci când au încercat o definiție a fascismului. În unele cazuri însă, chiar și în interiorul mediilor academice, evitarea tipologiilor și a definițiilor minimale a fost una intenționată, cu substrat politic.

Singurii care nu au avut probleme în ajungerea la un consens în privința fascismului sunt marxiștii. Pentru ei fascismul este prin excelență generic, în primul rând pentru a putea fi diferențiat net de comunism. Antonio Gramsci definește, încă din 1921, fascismul, la scară internațională, ca pe o încercare de a rezolva prin mijloace violente problemele cu care se confrunta după război capitalismul mondial.⁸ Tocmai de aceea, nu componenta naționalistă cât problemele capitalismului, legate de producție și schimb, caracterul contra-revoluționar al acestui dușman al proletariatului internațional și baza de masă oferită de burghezia mică și mijlocie, fac interesul primordial al marxiștilor de la 1920 încoace.

Când în 1933 Gheorghe Dimitrov oferă definiția pe care se va baza, până în 1989, canonul marxist ortodox, el atacă nu nazismul, ci «fascismul german». Vorbește despre sarcinile antifascismului, despre lupta contra ideologiei fasciste, etc. Tot așa vor proceda și ceilalți marxiști, inclusiv cei sofisticăți, indiferent de cazurile la care se vor raporta. Vor admite diferențieri legate de formă între diferitele manifestări istorice ale fascismului. Nu însă și de fond.

Non-marxiștii vor oferi la rândul lor imagini comprehensive ale fascismului. Vor apela la categoriile universale ale binelui (umanism, civilizație) și răului (nihilism, barbarie) pentru a-l trata ulterior în termenii patologiei, îl vor descrie ca pe o revoluție a distrugerii, agresiv și demagogic, produs al epocii maselor și al crizei generate de secularizare și modernizare precum conservatorii, îl vor critica ironic și portretiza în termenii anti-iluminismului și ai iraționalului, precum liberalii, sau îl vor descrie drept nihilist și lipsit de doctrină, precum socialiștii. Apelul lor la metafore este masiv în perioada

interbelică, și chiar și după război, având nevoie de aproape două decenii pentru a-și pune la punct un minim aparat conceptual.

Cursul evenimentelor politice a dus la perceperea fascismului prin intermediul mecanismelor opresiunii și a negațiilor binecunoscute și extrem de vizibile. Mult timp definițiile au marșat exclusiv pe dimensiunea negării civilizației moderne, a progresului, a rațiunii și a valorilor umanismului. Ideologia fascistă a fost considerată ca și inexistentă sau, în cel mai bun caz, a fost văzută ca loc comun și vulgată a neonaționalismului, neoconservatismului, populismului, corporatismului, rasismului, etc. În aceste condiții, primele analize nu puteau avea în vedere dimensiunea sincretică, ambiguă și ambivalentă, totodată «pragmatică» a acestei ideologii.

În anii 1960, Ernst Nolte se număra printre primii autori non-marxiști care vorbeau despre fascismul generic. Nolte, chiar dacă apelează în interpretarea fascismului tot la cheia negațiilor, ajunge, spre deosebire de ceilalți autori din epocă, la o definiție minimală a acestui fenomen metapolitic: *fascismul ca rezistență la transcendență*. O forță ce se opune impulsului uman de căutare a universalului. Totodată, în urma investigării empirice minuțioase a trei dintre marile cazuri ale fascismului european, Nolte ajunge la concluzia că ideologiei și aspectului doctrinar al fascismului, mai ales antimarxismului, prin intermediul căruia fascismul ajunge să preia indirect, prin osmoză, ceva din dimensiunea revoluționară a marxismului, ar trebui să li se acorde o atenție specială.

Fascismul minim propus de Nolte în 1963 nu atrage, în prima fază, atenția istoricilor. Abia în 1965, când lucrarea sa este tradusă în engleză, lumea academică începe să îi dea o oarecare importanță.⁹ În acest răstimp, în 1964, Eugen Weber publică *Varieties of fascism*. Impactul acestei lucrări, de dimensiuni altfel modeste, va fi asigurat nu doar de faptul că volumul apare în limba engleză și se bucură astfel de o largă circulație internațională. O mare importanță în promovarea acestei lucrări au avut-o textele fasciste de epocă incluse în *addenda*, cât și faptul că Weber ia pentru prima dată în discuție, alături de marile cazuri, fascismele periferice: Garda de Fier, Crucile cu Săgeți, Falanga spaniolă, Rexismul. În baza tuturor acestor cazuri, Weber ajunge să definească fascismul în formula activismului de circumstanță, inspirat din insatisfacțiile generate de ordinea existentă.¹⁰ Incapabil însă să ofere o alternativă doctrinară viabilă la ordinea existentă, spune Weber, fascismul se limitează la promovarea antiliberalismului, exaltarea violenței, celebrarea colectivis-

mului naționalist. Are tendința de a pune împreună elemente împrumutate de la extrema stângă și cea dreaptă, cu ajutorul cărora ia forma naționalistă a unui socialism utopic, marcat de etos revoluționar, pe care îl combină cu elemente mitice pentru a construi, imaginar, un viitor posibil. Dincolo de acest minim, Weber, atent la detalii, face distincția între diferitele fascisme, de exemplu între cel italian, pragmatic, ale cărui elaborări ideologice apar abia după luarea puterii și nazismul motivat teoretic, care, odată ajuns la putere, își implementează doctrina deja formulată.¹¹

După acest moment, istoricii iau tot mai des și tot mai serios în discuție fascismul ca mișcare ideologică și/sau formă de naționalism revoluționar. Nu în ultimul rând, pentru că noua perspectivă oferea premise pentru studiile preocupate de o problematică și o cazuistică mai largă.¹² O parte dintre textele elaborate de acești istorici, începând cu anii 1970, cele mai reprezentative, vor fi adunate de Walter Laquer într-un volum colectiv editat în 1976, intitulat sugestiv *Fascism. A Reader's Guide*. La acea vreme, volumul marca, mai ales, un prim moment de expansiune al studiilor asupra fascismului dincolo de granițele spațio-temporale ale Europei interbelice. O parte din studiile cuprinse în această lucrare tratau fascismul din America Latină și evoluția fascismului în perioada de după 1945. Totuși, cu o singură excepție, textele cuprinse în acest volum plecau de la definiții și teorii individuale, de autor. Lipsea acel *working consensus*, ideea centrală pe care studiile ar fi putut să o urmeze pentru a da mai multă coerență operei colective.

O astfel de idee ar fi putut fi însă oferită de textul fundamental al lui Juan Linz, care deschide acest volum. Un excelent studiu comparativ, multi-dimensional și comprehensiv,* textul lui Linz oferea printre altele o primă identificare a matricei de bază a fascismului hipernaționalist, anti-parlamentar, anti-liberal, anti-comunist, (parțial) anti-capitalist și anticlerical, populist și antiproletar. Cum Linz nu se limitează însă doar la identificarea negațiilor fascismului, el ajunge totodată să identifice în ideologia acestuia o serie de elemente împrumutate de la celelalte curente politice ale epocii, elemente integrate ulterior într-o nouă forțată sinteză, centrată pe obiectivul comunității național sociale și pe rolul integrator asumat de partidul unic, a cărui nouă concepție organizatorică se baza pe un nou tip de mobilizare și pe participarea maselor la viața politică. Pentru Linz, această sinteză reprezenta răspunsul oferit de fascism la problemele generate de apariția noilor clase sociale și de noile

probleme socio-economice ale secolului XX.¹³

Contribuția lui Lintz la definirea fascismului generic nu era singulară în acei ani. Alte analize ar fi putut la fel de bine să ofere acel *working consensus* de care vorbeam mai sus. Chiar volumul în care apăruse studiul comparativ al Lintz găzduia tot odată analiza lui Zeev Sternhell asupra fascismului ca ideologie, un subiect pe care, spunea Sternhell, nimeni nu s-ar fi încumetat să-l abordeze între 1945 și 1965. Rezultatul final al analizei lui Sternhell era însă problematic și în vădită contradicție cu opinia multora dintre autorii remarcabili cuprinși în volum. Asta pentru că, preocupat la rândul său de lipsa unui consens, a unei definiții universal acceptabile și în încercarea de a depăși acest impas, istoricul francez propunea eliminarea din discuție a nazismului. Insistența asupra determinismului biologic făcea, în opinia lui Sternhell, imposibilă considerarea acestuia ca variantă a fascismului și împiedica totodată orice efort al cercetătorilor de a ajunge astfel la mult așteptata definiție minimală.¹⁴

Impactul analizelor teoretice mai sus menționate asupra ariei de cercetare a fascismului nu este, așa cum și-ar fi dorit, poate, partizanii noilor perspective, nici imediat și nici substanțial. Marea majoritate a istoricilor continuă să fie preocupați exclusiv de cercetarea empirică, de studiul de caz, de căutarea detaliilor. Nu puțini sunt cei care consideră că efortul colegilor lor de a da formă unei definiții a fascismului generic este inutil. În fond, spuneau aceștia, fascismul putea fi cercetat, ca și până atunci, chiar și în absența acestei definiții. Sigur, în unele cazuri exista tendința de a abuza de termen, de a vedea în el un sinonim pentru autoritarismul represiv sau, în cazul marxistilor, de a-l trata ca pe o categorie a capitalismului șovin și aplica nediscriminat la fenomene politice actuale, de tipul *apartheid*-ului sau al dictaturilor militare latino-americane. Astfel de excese nu justificau însă neapărat eforturile teoreticienilor, cu atât mai mult cu cât finalitatea studiilor era îndoielnică.

Judecățile de valoare ale celor reticenți față de *trendul* comparativ și tendințele globalizatoare nu mai exprimă însă, la nivelul anilor 1970, starea conflictuală din trecut dintre cele două mari curente. Volumul *International fascism: New Thoughts and New Approaches* (1979) și deja clasicul *Who were the Fascists?* indică mai degrabă coexistența pașnică dintre cei interesați de analizele teoretice și cei ce se dedică studiilor empirice. Mai mult, în acești ani, autori preocupați de cazurile individuale încep să se raporteze tot mai mult la elementul teoretic și contribuie la depășirea impasului în care intrase

definiția fascismului. Oferă, precum Renzo de Felice, o listă elaborată a caracteristicilor fundamentale ale Fascismului,¹⁵ îl definesc drept o *A Treia Cale*, aflată în căutarea *Omului Nou*¹⁶, și îi descoperă esența în sinteza dintre naționalismul organic, socialismul antimarxist și ideologia revoluționară. Această ultimă perspectivă asupra ideologiei fascismului - *ni droit, ni gauche*^{**} - se impune tot mai mult, în ciuda faptului că multe dicționare continuă să ofere cititorilor vechea formulă a «amalgamului de concepții disparate, adesea bizare...a ideologiei lipsite de conținut specific, exceptând admirația față de lider».¹⁷ În timp, ea va permite o mai corectă identificare și catalogare a grupărilor ce aparțin familiei fasciste, chiar dacă acestea resping titulatura și, totodată, va ajuta la identificarea teoretică a celor care nu sunt fasciști, în ciuda faptului că împrumută și se folosesc de blazonul fascismului. Nu în ultimul rând ea va elimina aceea imagine a fascismului nihilist pe care o va înlocui cu cea a unui fenomen ce «a sperat să pună fundamentul unei noi civilizații, anti-individualiste, pentru a perpetua existența și ajuta la renașterea colectivității umane organice numită națiune prin integrarea perfectă a tuturor păturilor și claselor sociale».¹⁸ Departate de a nega consecințele și barbaria implementării proiectului fascist, autorii care acceptă acest punct de vedere își propun să înțeleagă ce anume a constituit esența atracției maselor spre fascism, ce anume le-a făcut să creadă în miturile vehiculate și soluțiile propuse de acesta.

Anii '80 înregistrează apariția primelor modele abstracte ale fascismului. Preocupați de valoarea euristică a definițiilor, cei ce propun astfel de modele nu sunt interesați de gradul în care coroborarea acestora cu datele din fiecare caz este perfectă. Pentru ei nu contează cât de verificabil este modelul ci cât de aplicabil. Tocmai de aceea, existența inerentă a diferențelor dintre modelul propus și datele din teren nu duce la abandonarea, ci la proliferarea tipurilor ideale.

În 1980, Stanley Payne, expert în fascismul spaniol, oferă o primă astfel de definiție, ce depășește granițele spațiului în care autorul operase anterior. Payne vede în fascism o subspecie a genului mișcărilor revoluționare moderne de masă¹⁹ și oferă o primă tipologie a acestuia. Urmând o mai veche sugestie a lui Juan Lintz el grupează elementele comune și centrale ale fascismelor europene în trei mari categorii:

A. Ideologie și Obiective:

- Expunerea unei filosofii idealiste, vitaliste și voluntariste, ce implică în mod normal încer-

care de implementare a unei culturi noi, moderne, auto-determinate și seculare.

- Crearea unui nou stat naționalist autoritar în afara fundamentului oferit de principiile și modelele tradiționale.
- Organizarea unei structuri economice integrative extrem de riguroase, numită fie național corporatistă, fie național socialistă, fie național sindicalistă.
- O evaluare pozitivă a folosirii războiului și violenței, sau a voinței de a le folosi pe acestea în politică.
- Obiectivul creării unui imperiu, al expansiunii, sau al schimbării radicale a relațiilor internaționale și a statutului internațional al statului-național respectiv.

B. Negațiile:

- Antiliberalism.
- Anticomunism.
- Anticonservatorism (ținând însă cont de faptul că grupurile fasciste au acceptat în general alianțele cu o parte din facțiunile conservatoare).

C. Stil și Organizare:

- Încercări de mobilizare a maselor cu militarizarea relațiilor și a stilului politic, având ca obiectiv crearea unei miliții politice de masă.
- Insistența asupra structurii estetice a întru-nirilor, folosirea simbolurilor, scoaterea în evidență a aspectelor emoțional-mistice.
- Sublinierea principiului masculin și a dominației masculine, însoțită de o viziune organică asupra societății.
- Exaltarea tinereții, a conflictului dintre generații, pentru a evidenția transformarea politică adusă de fascism.
- O tendință aparte de orientare spre un stil de comandă autoritar, carismatic, personal, chiar dacă în unele cazuri, în faza inițială, principiul este oarecum electiv.

Pe cât de tehnică și precisă, tipologia de mai sus este totuși ușor atacabilă în cele mai multe dintre aspectele tratate. Bunăoară, bunăstarea națiunii ca scop politic și intervenționismul de stat în vederea modernizării și industrializării spun prea puțin despre fascism atât timp cât ideea de «dictatură modernizatoare», susținută de politicile economice noi și radicale nu constituie apanajul exclusiv al acestuia. La fel, violența folosită în politică nu este specifică doar fascismului, valoarea ei «terapeutică» fiind acceptată de toți cei inspirați de scrierile lui Sorel sau de darwinismul social. Situația se prezintă la fel și în ceea ce privește cultul liderului, unde un Lenin, Stalin, Mao etc. ajung la performanțe

net superioare. În ce privește rolul jucat de carisma liderului în asigurarea succesului mișcării, se putea obiecta că Sir Oswald Mosley fusese un lider mult mai carismatic decât Hitler sau Mussolini și cu toate acestea fascismul rămăsese în Marea Britanie o mișcare mai curând marginală.

Luate însă împreună, toate aceste elemente ofereau o imagine aproape perfectă a fascismului european. Tocmai de aceea tipologia propusă de Payne, chiar dacă criticată, a fost admisă și folosită cu succes de mulți istorici din afara câmpului marxist. Cei nemulțumiți nu resping modelul, ci insistă asupra necesității elaborării unor definiții generice mai exacte și mai comprehensive și, uneori, ajung să propună chiar ei astfel de definiții.²⁰ Sigur că, și în acest caz, marea majoritate a istoricilor iau notă politicos de apariția noilor definiții pentru ca ulterior să-și vadă nestingheriți de treabă. Mulți istorici, mai ales cei din Germania și din Italia, se arată sceptici și tratează în continuare nazismul și Fascismul ca produse unice ale istoriei unice a fiecărei țări. Cu excepția lui Zeev Sternhell, impresia lăsată este aceea că interesate de definiția minimală a fascismul generic sunt doar mediile academice anglo-saxone, unde chiar și un marxist precum Tim Mason, expert în istoria nazismului, încurajează studiile comparative și-și exprimă convingerea de o viață că fascismul reprezintă un fenomen continental și că, prin urmare, național-socialismul trebuie înțeles ca parte a unui întreg mai mare.²¹

În anii '90, voci precum cea a lui Mason se fac tot mai des auzite iar istoricii preocupați de fascismul generic nu mai reprezintă doar câteva entități izolate. Autorii preocupați de acest subiect beneficiază deja de pe urma articulelor anterioare și a cristalizării premizelor. Apare, totodată, un prim consens axiomatic: fascismul aparține genului mișcărilor politice de masă moderne și revoluționare. Deși extrem de heterogen în privința bazei sociale de masă și a ideologiei specifice, el reușește să-și păstreze coeziunea internă și să-și extragă forța vitală din acel mit central al renașterii și reînnoirii naționale în cadrul unei noi ordini post-liberale, odată cu ieșirea din epoca declinului național și a decadenței. În formule diferite, din care cea mai cunoscută astăzi, în primul rând, datorită capacității autorului de a sintetiza și reduce definiția fascismului la o singură propoziție, este cea a ultra-naționalismului palingenetic, oferită de Roger Griffin,²² un număr tot mai mare de autori, dintre care amintim aici doar pe Roger Eatwell, Stanley Payne, Zeev Sternhell și Klaus Tveit, se raportează în prezent la această axiomă. Definesc, prin urmare, fascismul

în termenii unei ideologii distincte, ai agendei sale politice revoluționare, modernizatoare chiar, ai unei sintetize capabile să mobilizeze energii de masă în baza ideii de revoluție socială *from below*. Scot totodată în evidență elementele care disting, dincolo de ornamentele de fațadă, fascismul de celelalte drepte, de cea autoritar-conservatoare și de cea radicală: respingerea tradiției dinastice, a oricărei forme de raționalism liberal (inclusiv a luptei parlamentare), charisma, cultul liderului, apelul la elementul teatral și la ritual în politică.

Despre existența unui «fascism minim» universal acceptat de către istorici nu se poate vorbi încă. Cum analizele insistă însă, tot mai adesea, nu doar pe componenta ideologică, ci și pe ideea nucleului mitic comun, pe existența unui *matrix* valorizat în mod diferit în diferite culturi și cu rezultate diferite, momentul în care acest obiectiv va fi atins nu poate fi foarte îndepărtat. Asta pentru că, inclusiv autori care se opuneau reducerii fascismului la dimensiunea ideologică și care vedeau în fascism o practică politică menită, în viziunea liderilor, a unifica, purifica, energiza națiuni sau grupuri etnice divizate, decadente etc., au ajuns astăzi să accepte compatibilitatea punctului lor de vedere cu noua definiție.²³

Ceea ce, până nu demult, putea trece drept erezie, revizionism, încercare de a eufemiza fascismul și chiar a-l scuza și oarecum reabilita, a ajuns astăzi să contribuie, în ciuda imperfecțiunilor și a conflictelor între preopinienți, cu rezultate benefice, la studiul empiric al diferitelor fascisme. Doza de idealism a fasciștilor din trecut și cea de *wishful thinking* a autorilor de astăzi, vizibilă mai ales atunci când încearcă disocierea studiilor istorice de probleme politice actuale, pot însă ajunge să servească, chiar dacă indirect, interesele imediate, deloc inocente, ale celor care, spre deosebire de omul de știință, nu vor să admită faptul că fascismul trebuie privit și înțeles, în primul rând, din perspectiva celui *deadly trunk* despre care vorbea Primo Levi.

NOTE

¹ Stanley G. Payne, *Fascism, Comparison and Definition*, London, 1980.

² Stein Ugelvik Larsen, Bernt Myklebust and Jan Peter, eds., *Who were the Fascists? Social Roots of European Fascism*, Oslo, Universitetsforlaget, 1980, p. 28-29.

³ Hugh Trevor Roper, *The Phenomenon of Fascism European*, în S.J. Woolf ed., *European Fascism*, University of Reading, Lowe and Brydon Ltd, London, 1968, p. 20.

⁴ Vezi Pierre Milza, S. Bernstein, *Dictionnaire historique des Fascisme's et du nazisme*, Bruxelles, Edition complete, 1992, p. 7.

⁵ Vezi Stanley Payne, *Introduction* în *A History of Fascism, 1914-*

1945, London, UCL, 1996, p. 15-19.

⁶ Vezi Martin Malia, *Forward: The Uses of Atrocity*, în Stéphane Courtois ed., *The Black Book of Communism: Crimes, Terror, Repression*, Cambridge, Mass, Harvard University Press, 1999, p. ix-xx.

⁷ Roger Griffin, *op. cit.*, p. 2.

⁸ Citat în David Beetham, *Marxism in face of fascism*, Manchester, Manchester University Press, 1983 p. 82.

⁹ Ernst Nolte, *Three Faces of Fascism: Action Francaise, Italian fascism, National Socialism*, New York, Holt Rinehart & Winston, 1965.

¹⁰ Weber, Eugen, *Varieties of fascism. Doctrines of Revolution in 20th Century*, New York, Van Nostrand, 1964, p. 28.

¹¹ *Ibidem*, p. 17.

¹² Zeev Sternhell, *Fascist Ideology*, în Walter Laqueur, *op. cit.*, p. 385-399.

* Comunismul nu beneficiază încă din păcate de o astfel de analiză, capabilă să-l cuprindă, radiografice și portretizeze în doar o sută de pagini.

¹³ Juan Linz, *op. cit.*, p. 13-78.

¹⁴ Zeev Sternhell, *op. cit.*, p. 328.

¹⁵ Renzo de Felice, *Interpretations of Fascism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.

¹⁶ George Mosse, *Toward a General Theory of Fascism*, în George Mosse ed., *International Fascism. New Thoughts and New Approaches*, New York, Howard Fertig, 1979, 1-41.

** Înaintea lui Sternhell, sintagma este folosită și de alți autori, și chiar de Dricu la Rochelle, pentru a-și defini poziția în cadrul spectrului politic francez de după 1918.

¹⁷ Roger Scruton, *Dictionary for Political Thought*, London, The McMillan Press 1982, p. 169.

¹⁸ Zeev Sternhell, *Neither Right nor Left*, Princeton, Princeton University Press, 1996, p. 27.

¹⁹ Stanley G. Payne, *Fascism: Comparison and Definition*, Madison, University of Wisconsin Press, 1980.

²⁰ Ian Kershaw, *The Nazi Dictatorship*, p. 150.

²¹ Tim W. Mason, *Whatever Happened to Fascism?*, în Jane Caplan, ed., *Nazism, Fascism and the Working Class. Essays by Tim Mason*, Cambridge, Cambridge University Press, 1995.

²² Roger Griffin, *Fascism*, în W. Outhwaite și T. Bottomore, *The Blackwell Dictionary of Modern Thought*, Oxford, Basil Blackwell, p. 223-224.

²³ Robert O. Paxton, *The Uses of Fascism*, în "New York Review of Books," 43 (19), 28 noiembrie 1996, p. 48.

MIHAI CHIOVEANU - absolvent al Facultății de Istorie a Universității București și al Masterului de Istorie a Europei Centrale la Universitatea Central-Europeană din Budapesta (UCEB). Este doctorand în specializarea Istorie Comparată la UCEB și în specializarea Idei Politice la Universitatea Al. I. Cuza din Iași.

Lecturi recente*

Samuel Huntington consideră *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad* una dintre cele mai importante cărți asupra evoluțiilor politice din ultima perioadă. Cartea editorialistului *Newsweek International*, Fareed Zakaria, reia însă o mai veche observație, clasică în știința politică, potrivit căreia democrația în lipsa liberalismului conduce la tirania majorității, la populism și demagogie și, în cele din urmă, la dispariția democrației înseși, observație improspătată cu exemple din apropiere și noi argumente. Să ne închipuim că alegerile se desfășoară în mod liber și corect și că la urne au câștig de cauză rasiști, fasciști, non-democrați. E vorba nu doar de o posibilitate din trecut (nazismul în Germania), sau una mai recentă, așa cum s-a întâmplat la ultimele alegeri prezidențiale din Franța și România, ci și de o realitate palpabilă în numeroase țări ale lumii, din Sierra Leone în Pakistan și Filipine și din Iran până la Austria lui Heider. Fareed Zakaria vede în această situația ceva mai mult decât un simplu fenomen capabil să distorbe viața internațională: democrația lipsită de liberalism reprezintă un trend al vieții politice internaționale, fiind prezentă în 55% din statele existente în momentul de față pe glob. – În treacăt fie spus, în articolul aflat la originea cărții discutate aici, *The Rise of Illiberal Democracy*, apărut în *Foreign Affairs*, Noiembrie – Decembrie 1997, România reprezintă unul dintre primele exemple de democrație iliberală, așezat undeva între Argentina, țară cu o tiranie restrânsă, și Kazakstan și Belarus, cu tiranii în toată puterea cuvântului, legitimate prin alegeri libere și corecte. Asemenea democrații sunt însă departe de modelul occidental caracterizat de libertate (un nucleu de drepturi individuale cum sunt libertatea cuvântului și de conștiință), de garantarea lor constituțională (domnia legii și independența justiției) și, așa cum arată experiența SUA, de o anumită practică și cultură politică, cimentând libertățile, contractele și justiția. Acest model și, în primul rând, cel american, nu înseamnă plebiscitarea electoratului, ci justiție imparțială. Fareed Zacharia distinge între acest model pe care îl denumeste liberalism constituțional, a cărui esență este constituită de domnia legii, și democrație, înțeleasă mai degrabă sub aspectul procedural al selectării conducătorilor prin alegerilor libere și corecte. Dar chiar în sânul modelului occidental, libertatea se transformă treptat într-un termen recesiv, deși potrivit logicii și istoriei acestuia, libertatea precede istoric și valoric democrația.

Primul capitol al cărții lui Fareed Zakaria „A Brief History of Human Liberty” compară parcursurile istorice ale Marii Britanii, Franței și Germaniei din perioada modernă cu scopul de a disocia constituționalismul liberal de democrație. Al doilea capitol “The Twisted Path” analizează emergența fascismului în secolul al XX-lea în relație cu democrația. Capitolele următoare sunt consacrate unor studii de caz (Rusiei, Chinei, Indiei și țărilor islamice, în special arabe), care exemplifică posibilitatea și trend-ul disocierii democrației de liberalismul de tip occidental. În opinia lui Fareed Zakaria, democratizarea din ultima perioadă nu înseamnă instaurarea constituționalismul liberal, drumul către o adevărată democrație fiind unul de durată. Țări precum Iordania, Tunisia și Singapore sunt mai aproape de structurarea unor instituții de tip liberal, decât țări democratice, cum ar fi Rusia. Ultimele capitole “Too Much of a Good Thing” și “The Death of Authority” reiau scrutarea culturii politice și civice americane pentru a observa transformări care mută accentul de pe libertate pe democrație. Se înțelege că autorul *The Future of Freedom* este în această ecuație partizanul constituționalismului liberal, al libertății.

Cartea lui Fareed Zakaria înregistrează într-un mod incitant transformările din viața politică de astăzi în contextul teoretic reîmprospătat al teoriei democrației. Pledoaria sa în favoarea constituționalismului liberal și a priorității libertății față de democrație trebuie reținută.

Cartea lui Fareed Zakaria înregistrează într-un mod incitant transformările din viața politică de astăzi în contextul teoretic reîmprospătat al teoriei democrației. Pledoaria sa în favoarea constituționalismului liberal și a priorității libertății față de democrație trebuie reținută.

* Fareed Zakaria, *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*, W.W. Norton & Company, NY, 2003.

Primul capitol al cărții lui Fareed Zakaria „A Brief History of Human Liberty” compară parcursurile istorice ale Marii Britanii, Franței și Germaniei din perioada modernă cu scopul de a disocia constituționalismul liberal de democrație. Al doilea capitol “The Twisted Path” ana-

Summary

2. <i>Editorial</i>	Ion Bulei	Romanian Constitutions
5. <i>Internal Politics</i>	Iulia Huiu	A Parliamentary Overview in terms of the Romanian Constitution Revision
9.	Paul Filip Ciucur	Revision of the Romanian Constitution - A step forward
12.	Dorina Claudia Buta	Romanian Presidency as Institution
18. <i>International Politics</i>	Sorin Matei Peter Monge	Globalization, Communication and Democracy between 1989 - 1999
25.	Gheorghe Ciascai	The Crisis of the Transatlantic Relations
29.	George Surugiu	Contemporary Media and the Myth of Objectivity
32. <i>Debates</i>	Dan Opreescu	Crisis of the Hungarian “Status” Law (I)
39.	Vlad Flonta	Another “paper tiger”?
42.	Florin Ciornei	National Anticorruption Prosecuting Magistracy - Its 1st year’s records.
46. <i>Essays</i>	Paul Blendea	Leaders and Leadership in the Romanian Context
50.	Vasile Nazare	Parties and Political Modernisation
56.	Mihai Chioveanu	On look-out for Generic Fascism
63. <i>Reviews</i>		Recent Readings Fareed Zakaria, <i>The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad</i>

În atenția cititorilor revistei Sfera Politicii

Începând cu numărul 101, revista *Sfera Politicii* poate fi procurată GRATUIT de la sediul Redacției noastre din Piața Amzei, nr. 13, et. 1 sau prin mandat poștal, doritorii trebuind, în acest caz, să achite doar taxele poștale.

Contact

E-mail: sfera@totalnet.ro

Tel./Fax: 021 312 84 96
021 212 76 61

În atenția colaboratorilor revistei Sfera Politicii

Materialele se vor trimite la adresa menționată în caseta redacțională și vor avea următoarele caracteristici tehnice:

- font **Times New Roman**, mărimea **11 pt.**, diacritice;
- minim 1.500 de cuvinte sau 4.000 de caractere;
- maxim 4.500 cuvinte sau 12.000 caractere

